

Inger-Biret Vasara-Hammare Sara jñh Kirsi Paltto

Digigaejsie 1

siebriedahkefaage - lohkehtæjjan bihkedimmie

(18.6.2024)

www.e-skuvla.no

Sisvege

Faagen relevaanse jîh vihkeles aarvoeh	3
Jarngebiehkieh.....	3
Onterdimmie jîh goerehtimmie	3
Seabradahkelaejhtehks ussjedimmie jîh ektiedimmieh.....	3
Monnehke seabradahkh.....	4
Identiteete-evtiedimmie jîh ektievoete	4
Dåaresthfaageles teemah.....	5
Almetjehealsoe jîh jieledemaalveme.....	5
Demokratije jîh meatanârrojevoete	5
Monnehke evtiedimmie.....	5
Vihkeles tjiehpiesvoeth.....	6
Njaalmeldh tjiehpiesvoeth.....	6
Maehtedh tjaeledh	6
Maehtedh ryöknedh.....	6
Digitaale tjiehpiesvoeth	7
Maahtoelmieh jîh vuarjasjimmie.....	7
Jaabnan vuarjasjimmie	8
Gaejsie-learoenvierhtieraajroen bijre	9
Jaepiesoejkesje	10
METODIHKELES BIELIE	15
1. Buerie bâeteme skuvlese	19
2. Dâemiedidh	30
3. Valkese-njoelkedassh.....	45
4. Manne jîjtse	59
5. Goeksegi maanah.....	80
6 Manne jîh meedija	101
7 Manne jîh veartene.....	113
8 Domtesh jîh raajah	124
9. Muv kråahpe	134
10 Jîjtse teemah teekstegærjesne	141

Leaeroesoejkesje: Faagen relevaanse jîh vihkeles aarvoeh

Seabradahkefaage lea vihkeles faage ihke learohkh edtjeh meatanârroejinie sjîdtedh mah leah meatan, eadtjohke jîh laejhtehkslaakan ussjedieh. Faage edtja viehkiehtidh guktie learohkh ektiedimmieh vuejnieh gaskem individuelle veeljemh, seabradahkestruktuvrh jîh eatnemen tööllemeraasth. Seabradahkefaagesne learohkh edtjeh nuepiem åadtjodh jîtse identiteetem, voenges seabradahkem gusnie jielieh, jîh nasjonaale jîh veartenevijries gyhtjelassh goerehtidh. Barkoen tjîrrh faagine learohkh edtjeh guarkedh guktie geograafeles, histovrijes jîh daaletje tsiehkies eaktoeh biejeih guktie almetjh sijen daerpiesvoeth reeblich, jîh guktie faamoe jîh vierhtieh almetji gaskem juakasuvvieh. Learohkh edtjeh voerkes sjîdtedh guktie mijjies libie histovrijistie sjugniesovveme men aaj guktie mijjies histovrijem sjugniedibie. Faage edtja viehkiehtidh fiereguhten identiteetem evtiedidh, jîh goerkesem vedtedh dej joekehts ektievoeti bijre mejstie mijjies almetjh bielnie sjîdtebe, dovne Saepmesne jîh Saepmien ålkolen. Daate sæjhta jiehtedh aaj jienebelåhkoe- jîh unnebelåhkoeperspektijvh meatan vaeltedh, mahtedh viertiestimmieh jeatjah aalkoeåålmegigujmie darjodh, jîh ovmesseie faamoetsiehkies jîh vihkelesvoetem demokraates aarvojste guarkedh. Naemhtie seabradahkefaage viehkehte learohki goerkesem nænnoestidh jîtsistie, seabradahkeste mesnie jieliemie, jîh guktie dah mahtieh jîtsh jieledem jîh bætijem aejkien baajnehtidh.

Gaajhkh faagh edtjeh viehkiehtidh aarvoevåaromem lierehtimmesne realiseeredh. Seabradahkefaage edtja iedtjem, laejhtehks ussjedimmiem, sjugniedimmieaavoem jîh goerehtimmiehåhkoem vedtedh, jîh vuajnoeh jîh aarvoeh dåarjoehtidh goh toleraanse, seamnavyörtegsvoete jîh ååkteme. Seabradahkefaageles ussjedimmievuekiej jîh jeatjah vuekiej tjîrrh learohkh edtjeh eadtjohke meatanârrojevoetem evtiedidh man våarome lea voerkesvoete demokratien, byjresen, almetjereaktaj jîh mîrrestallemen bijre jîh aarvoen bijre gellievoeteste. Leaeroesoejkesjen våarome lea saemien aarvoeh, saemien giele, kultuvre jîh seabradahkejielede.

Jarngiehkies

Onterdimmie jîh goerehtimmie

Learohkh edtjeh mahtedh onterdidh, ussjedadtedh jîh vuarjasjidh guktie daajroe seabradahken bijre åvtesne jîh daelie sjugniesåvva. Learohkh edtjeh tjetskehke årrodh jîh eadtjohkelaakan daajroem ohtsedh jîh sjugniedidh oktegh jîh mubpiejgujmie ektine, dovne klaassetjiehtielisnie jîh klaassetjiehtjelen ålkolen. Lissine learohkh edtjeh bievnesh veedtjedh jîh nuhtjedh ovmesseie sårhts histovrijes jîh geograafeles gaaltijjstie jîh jeatjah gaaltijjstie mej daajroe seabradahken bijre, juktie tjoevkesem biejedh tsiehkide ovmesseie seabradahkine, ovmesseie tjîji, jîh jîtsh jieliedisnie. Dah edtjeh aaj mahtedh laejhtehkslaakan vuarjasjidh mejtie gaaltijh leah ussjedammes jîh relevaante.

Seabradahkelaejhtehks ussjedimmie jîh ektiedimmieh

Learohkh edtjeh ektiedimmieh guarkedh geograafeles, histovrijes jîh daaletje tsiehkies gaskem, jîh guktie dah tsiehkies fiereguhtene haeresne jîh ektesne leah almetjidie jîh seabradahkide baajnehtamme jîh baajnehtieh. Learohkh edtjeh daajroem baajnehtimmien bijre åadtjodh eatnemen jîh seabradahken gaskemsh. Dah edtjeh vuartasjidh guktie evtiedimmie åvtetje aejkien dovne tjoedtjesti jîh jærhkieji, jîh mij dejtie jarkelimide vedti, jîh histovrijes empatijem evtiedidh. Learohkh edtjeh analyseeredh guktie faamoe jîh faamoerelasjovnh leah ovmesseie tsiehkies seabradahkesne baajnehtamme jîh annje baajnehtieh. Dah edtjeh daajroem, heannadimmieh jîh fenomeenh ovmesseie perspektijvijste

vuarjasjidh, jîh ussjedatedh man âvteste almetjh Leah ovmessie veeljemh dorjeme jîh darjoeh.

Demokratijegoerkese jîh meatanârrome

Learohkh edtjeh guarkedh guktie geograafeles, histovrijes jîh daaletje tsiehkies Leah eaktoeh biejeme jîh biejjeh dejtie nuepide almetjh âtneme jîh utnieh laavenjostedh, jîjtjemse organiseeredh jîh sjæjsjalimmieh ovmessie seabradahkine vaeltedh. Learohkh edtjeh daajroem joekehtsi bîjre âadtjodh laanti gaskem stuvremevuekien jîh gorredimmien bîjre almetjereaktijste jîh unnebelâhkojste, jîh edtjeh vuartasjidh guktie joekehtsh Leah almetji jieledeem jîh nuepiem meatan ârrodh baajnehtamme jîh baajnehtieh. Dah edtjeh guarkedh man âvteste vigkieh Leah jæjhteme jîh jîjhtieh, jîh guktie almetjh Leah dejtie gïetedamme jîh gïetedieh. Learohkh edtjeh dâajrehtimmie demokratijine rïektesisnie âadtjodh, juktie mahtedh baajnehtidh jîh meatan ârrodh seabradahkem hammoedidh. Edtja sisvegem daennie jarngebiehkesne tjoevkesisnie ovmessie perspektijvijste vuejnedh, dehtie voengen perspektijveste dan veartenevijries perspektijvese, jîh aalkoeââlmege- jîh unnebelâhkoeperspektijvine, leavlojne âvtetje aajkan, daaletje tîjjese jîh bâetijen aajkan.

Monnehke seabradahkh

Learohkh edtjeh guarkedh guktie geograafeles, histovrijes jîh daaletje tsiehkies Leah eaktoeh biejeme jîh biejjeh guktie almetjh Leah sijjen daerpiesvoeth âadtjeme jîh âadtjoeh, jîh guktie vierhtieh ovmessie seabradahkine Leah juakasovveme jîh juakasuvvieh. Edtja vuejnedh geograafeles gellievoete jîh jeerehtsh mierieh biejjeh jieledevâaroemasse jîh jieledeetsiehkide. Learohkh edtjeh daajroem âadtjodh dej ekonomes, byjreseligke jîh sosijaale dimensjovni bîjre monnehke evtiedimmesne, jîh ektiedimmien bîjre dej gaskem. Dah edtjeh guarkedh guktie jarkelimmieh âvtetje aejkien Leah dejtie golme dimensjovnide baajnehtamme jîh dan gaavhtan guarkedh man monnehke doh ovmessie seabradahkh Leah. Learohkh edtjeh vuejnedh almetji vierhtieâtnoe Leah konsekvensh âtneme jîh utnieh, jîh mahtedh dahkoalternatijvh monnehke evtiedimmien âvteste vuarjasjidh, individuelle, nasjonaale jîh veartenevijries daltesisnie. Edtja monnehke evtiedimmie seabradahkefaagesne tjoevkesisnie vuejnedh ovmessie perspektijvijste, dehtie voenges perspektijveste dan veartenevijries perspektijvese, jîh aalkoeââlmege- jîh unnebelâhkoeperspektijvine, leavlojne âvtetje aajkan, daaletje tîjjese jîh bâetijen aajkan.

Identiteete-evtiedimmie jîh ektievoete

Learohkh edtjeh daajroem âadtjodh guktie almetjh identiteetem jîh ektiedimmie evtiedieh, jîh guktie dah mubpiejgumie laavenjostoe. Dah edtjeh guarkedh guktie almetjh seabradahki sîjse tjàanghkenieh, jîh guktie geograafeles, histovrijes jîh daaletje tsiehkies identiteeteevtiedimmie jîh ektievoetem baajnehtieh. Daate sæjhta jiehtedh ovmessie perspektijvh dan bîjre mij maahta hijven jielede ârrodh, jîh learohkh dovne voerkesvoetem histovrijen bîjre jîh dahkoemahtoem evtiedieh gosse jîjtjemse guarkoeh aktine âvtetje aejkine, daaletje tîjjine jîh bâetijen aejkine.

Dåaresthfaageles teemah

Almetjehealsoe jîh jieledemaalveme

Seabradahkefaagesne dåaresthfaageles teema almetjehealsoe jîh jieledemaalveme lea learohkh edtjeh voerkes sjîdtedh jîjtsh identiteeten jîh identiteeteevtiedimmien bîjre, jîh indivijdem guarkedh goh bielie ovmesse ektievoetijste. Daajroe guktie ektiedahkoe mubpiejgumie, aaj digitaalelaaken, relasjovnh jîh ektiedimmien baajnehte, lea bielie maahtoste faagesne. Faage edtja viehkiehtidh guktie learohkh maectieh hijven jieledaveeljemh darjodh, jîh haestemh gîetedidh mah leah seksualiteeten, persovneles ekonomijen, ruvsen, ålkoestimmien jîh digitaale ektiedahkoe bîjre. Faage edtja aaj viehkiehtidh goerkesem, åaktemem jîh toleraanssem sjugniedidh gellievoetese, mubpiej aarvojde jîh jieledaveeljemidie, jîh perspektijvh vedtedh mij hijven jieledemaalveme årrodh. Faagen tjîrrh learohkh edtjeh maectieh suerkieh damtjidh gusnie almetjeaarvoe haastasåvva, vuesiehtimmien gaavhtan almetjeåsiestimmien jîh mijjen tijjen slaaverijen sjiekenisnie, jîh råajvarimmide tjuvtjiedidh juktie almetji vihkeles daerpiesvoeth gorredidh.

Demokratije jîh meatanårrojevoete

Seabradahkefaagesne dåaresthfaageles teema demokratije jîh meatanårrojevoete lea learohkh daajroeh jîh tjiehpiesvoeth evtiedieh juktie maectiedh sjugniedidh jîh meatan årrodh demokraateles prosessine. Faage edtja viehkiehtidh learohkh daajroem jîh goerkesem demokraateles aarvoej jîh prinsihpi bîjre evtiedieh. Learohkh edtjeh aaj goerkesem åadtjodh sjîdtedimmien bîjre demokraateles institusjovnijste Saepmesne jîh guktie Sîjte lea vuekine orreme jîjtjemse demokraateles organiseeredh. Daate aaj faamosne saemiej dåarjoe gaskenasjonaale aalkoeåålmegelaavenjostosne jîh gaskenasjonaale latjkojne, jîh maam ulmide konvensjovnh utnieh dan demokraateles evtiedimmien gaavhtan. Barkoen tjîrrh seabradahkefaagine learohkh edtjeh laejhtehkslaakan ussjedidh, ovmesse perspektijvh vaeltedh, ovmesse mielh gîetedidh jîh eadtjohke meatanårrojevoetem vuesiehtidh. Seabradahkefaage edtja viehkiehtidh guktie learohkh maectieh meatan årrodh demokratiesne jîh dam guhkiebasse evtiedidh, jîh ekstreme vuajnoej, ekstreme dahkoej jîh terrorismen vööste barkedh. Daajroe terrordahkoe bîjre Nöörjesne snjaltjen 22.b. 2011 edtja meatan årrodh lierehtimmesne dan bîjre.

Monnehke evtiedimmie

Seabradahkefaagesne dihte dåaresthfaageles teema monnehke evtiedimmie ulmine åtna learohkh edtjeh ektiedimmien guarkedh dej sosijaale, ekonomeles jîh byjreseligke tsiehkij gaskem monnehkevoetesne. Seabradahkefaage edtja viehkine årrodh learohkh guarkoeh almetji vierhtieåtnoe leah konsekvensh åtneme jîh utnieh voenges, regijonaale jîh abpe veartenisnie. Daajroe ektiedimmiej bîjre eatnemen jîh seabradahken gaskem, jîh guktie almetjh kljmmam jîh byjresem baajnehtieh, jîh guktie jieledetsiehkje, jieledaveukie jîh demografije leah ektesne viedteldihkie, daam goerkesem vadta. Guktie eatnemem guarkoe jîh reerie Saepmesne åvtetje aejkien jîh daaletje tijjen lea meatan daesnie. Monnehke evtiedimmie dovne voenges, nasjonaale jîh abpe veartenisnie, lea jearohke demokraateles mierijste, eadtjohke meatanårrojijstie jîh solidariteeteste daaletje jîh bætijen aejkien boelvigumie. Seabradahkefaagesne learohkh ussjediedieh jîh digkiedieh aehpieh jîh vuestiebielieh dej ovmesse dimensjovni bîjre monnehke evtiedimmesne, jîh vuedjedh dahkoe dovne indivijde- jîh seabradahkedaltesisnie leah vihkele.

Vihkeles tjehpiesvoeth

Njaalmeldh tjehpiesvoeth

Njaalmeldh tjehpiesvoeth seabradahkefaagesne lea mahtedh goltelidh, toelkkestidh, mielh hammoedidh e jih eevtjedh, vaastahtahkem vedtedh jih mubpiejgumie digkiedidh. Mubpiej mielh guarkedh jih gyhtjelassh gihtjedh mah tjelkestieh leah aaj meatan daesnie. Dejni njaalmeldh tjehpiesvoetine edtja aaj njaalmeldh soptsestimmieviekien bijre daejredh juktie goerkesem åadtjodh saemien seabradahki jih kultuvri bijre. Evtiedimmie dejstie njaalmeldh tjehpiesvoetijste lea aelkedh jÿjtse mielh buektedh, baakoem vaeltedh våaroen mietie jih goltelidh jih vaastahtahkem mubpide vedtedh, ovmessie perspektijvh vaeltedh jih argumentasjovnem tjelkestidh stuerebe fåantoeektiedimmine. Evtiedimmie sæjhta aaj ahkedh vielie ektiedimmiej bijre soptsestidh, faageles gyhtjelassh digkiedidh jih vielie gellielaaketje bievnesh gietedidh, jih guarkedh guktie ovmessie soptsestimmieviekieh dijrem jih dåastojem baajnehtieh.

Maehtedh tjaeledh

Maehtedh tjaeledh seabradahkefaagene lea soejkesjidh, hammoedidh jih gietedidh teeksth mah leah sjiehtedamme ulmine tjaelieminie. Maehtedh tjaeledh sæjhta aaj årrodh daajroem jih bievnesh juekedh, bievnedh jih åehpiedehtedh tjaaleldh, jih seabradahkefaageles baakoetjierth nuhtjedh, argumentasjovnem tseegkedh jih seabradahkefaageles teemah goerehtidh jih dåeriesmoeride tjuvtjiedidh. Lea aaj maehtedh illedahkh dokumenteeredh jih åehpiedehtedh seabradahkefaageles goerehtimmijste tjaaleldh. Evtiedimmie tjaelemetjehpiesvoetijste lea aelkedh aelkhie faaktaraajesh jih gyhtjelassh hammoedidh jih gaaltijdie vuesiehtidh, faaktateeksth tjaeledh, gyhtjelassh digkiedidh jih vielie gellielaaketje gaaltijdie vuesiehtidh.

Maehtedh lohkedh

Maehtedh lohkedh seabradahkefaagesne sæjhta jiehtedh goerehtidh, toelkkestidh jih ussjedadtedh ovmessie histovrijes, geograafeles jih seabradahkedaajroen gaaltiji bijjeli. Sæjhta aaj årrodh bievnesh gaavnedh jih voerkeslaakan veeljedh jih bårarhte veeljedh ovmessie gaaltijh. Lohkedh sæjhta jiehtedh ussjedadtedh guktie posisjovne jih perspektijve ovmessie gaaltijh baajnehtieh, argumentasjovnem damtijidh jih mieli, faaktaj jih lahtesi gaskem joekehtidh. Evtiedimmie lohketmetjehpiesvoetijste faagesne lea aelkedh vaenie jih sjiehteladteme gaaltijh nuhtjedh goske jÿjtje bievnesh gaavna jih vierteste gelliej gaaltiji gaskem stuerebe kompleksiteetine.

Maehtedh ryöknedh

Maehtedh ryöknedh seabradahkefaagesne sæjhta jiehtedh taalematerijellem jih stoeerre daatah veedtjedh, gietedidh, analyseeredh jih vuarjasjidh tjoevkesisnie konteektsteste juktie vuajnoem vaeltedh seabradahkegyhtjelassine. Sæjhta aaj årrodh tÿjjelinjam jih mietestahkem nuhtjedh juktie goerehtidh jih histovrijes jih geograafeles tsiehkieh åehpiedehtedh jih ektiedimmieh vuejnedh. Maehtedh gyhtjelassigumie barkedh ekonomijen jih åtnoen bijre, jih ektiedimmien dej gaskem vuejnedh lea aaj meatan. Evtiedimmie ryöknetmetjehpiesvoetijste faagesne lea aelkedh konkreete jih aelkhie tabellh jih grafiske vuesiehtimmieh toelkkestidh goske maahta stuerebe daataveahkah kombineeredh jih analyseeredh jih jarkelimmieh vuejnedh tÿjje doekoe.

Digitaale tjiehpiesvoeth

Seabradahkefaage aktem sjïere diëdtem åtna ihke learohkh digitaale meatanårrojevoetem evtiedieh. Digitaale tjiehpiesvoeth seabradahkefaagesne lea maehdedh digitaale dïrregh nuhtjedh juktie gaavnedh, giëtedidh jïh navigeeredh digitaale gaaltijinie, digitaale gaaltijelaejhtemem darjodh jïh sjiehteles bëvnesh veeljedh. Lea aaj maehdedh gaskesadtedh, laavenjostedh jïh digitaale dorjesh sjugniedidh, jïh njoelkedassh jïh nåårmh gaskesadtemasse nedtesne, persovnevaarjelæmman jïh aalkoereaktese fulkedh. Tjiehpiesvoete lea aaj bëvnese-jïh daatajearsoesvoetem gorredidh. Evtiedimmie digitaale tjiehpiesvoetijste lea aelkedh digitaale vierhtieh goerehtidh jïh nuhtjedh goske maahta bëvnesh jïjtjeraarehke ohtsedh jïh veeljedh jïh hijven digitaale vuarjasjimmiefaamoem vuesiehtidh gosse bëvnesh veeljie, digitaale vierhtieh nuhtjeh jïh digitaalelaakan gaskesadta.

Maahtoelmie jïh vuarjasjimmie

Maahtoelmie 2. daltesen mænngan

Lïerehtimmien ulmie lea learohke edtja maehdedh

- seabradahkefaageles gyhtjelassh evtiedidh jïh åehpiedehtedh
 - soptsestalledh guktie ovmesse nïörjen jïh saemien gaaltijh, aaj soptsesh jïh kaarhth, maehtieh bëvnesh vedtedh seabradahkefaageles gyhtjelassi bëjre
 - kultuvremojhtesh jïh kultuvrelaantem jïh eatnemem voengesne goerehtidh jïh buerkiestidh
 - goerehtidh jïh åehpiedehtedh guktie almetjh veasoejin akten jallh göökti boelvi mænngan
 - ussjedadtedh man åvteste almetji Leah joeketsh mïelh jïh ovmesse veeljemh vaeltieh
 - viënevoeten jïh ektiedimmien bëjre soptsestalledh jïh mij relasjovnode baajnehte
 - buerkiestidh jïh vuesiehtimmieh vedtedh gellievoetese jïh seammavyörtegsvøetese
- Nïörjesne jïh Saepmesne, joekoen saemien slïekth jïh ovmesse fuelhkiehammoeh jïh almetjekrirrieh
- goerehtidh jïh vuesiehtimmieh vedtedh guktie almetjh klijmam jïh byjresem baajnehtieh, jïh dokumenteeredh guktie baajnehtimmieh vååjnesasse bætieh voengesne
 - åehpiedehtedh jïh vuesiehtimmieh vedtedh maanaj reaktide Nïörjesne jïh veartenisnie, jïh maam maanah maehtieh darjodh gosse naaken daejtie reaktide mïedtele
 - goerehtidh jïh vuesiehtimmieh vedtedh guktie maanah maehtieh sjæjsjalimmieh baajnehtidh jïh demokraateles prosessi bëjre laavenjostedh
 - soptestalledh nuepiej jïh haestemi bëjre digitaale ektiedahkosne
 - soptsestalledh domtesi, kråahpen, tjoelen jïh seksualiteeten bëjre jïh guktie maahta jïjtse jïh mubpiej raasth vuesiehtidh jïh ååktedh

- goerehtidh jïh vuesiehtimmieh vedtedh guktie almetjïh ovmessie bielne veartenistie sinsitnien jiele dem baajnehtieh

Jaabnan vuarjasjimmie

Jaabnan vuarjasjimmie edtja viehkiehtidh lieremem eevtjedh jïh maahtoem faagesne evtiedidh. Learohkh maahtoem seabradahkefaagesne vuesiehtieh jïh evtiedieh 1. jïh 2. daltesisnie gosse goerehtieh jïh onderdieh seabradahkefaageles teemaj bijjeli, jïh ussjededtieh guktie daah teemah maehtieh gârrestahkesne ârrodh. Dah maahtoem vuesiehtieh jïh evtiedieh gosse vielie daajroem ohtsedieh jïh dââjrehtieh sijjieh maehtieh daajroem veedtjedh joekehtslaakan. Learohkh aaj maahtoem vuesiehtieh jïh evtiedieh gosse dââjrehtieh jïh jïjtjemse jïh mubpieh vuejnieh goh bielie aktede gellielaaketje ektievoeteste, jïh gosse dââjrehtieh mij sæjhta jiehtedh meatan ârrodh jïh baajnehtidh. Learohkh digitaale dïrregh nuhtjïeh juktie maahtoem jïh aktem aelkije vuarjasjimmiefaamoem vuesiehtidh jïh evtiedieh faagesne gosse naakenh dejstie nuepijste jïh haestiemijstie digitaale ektiedahkosne vuejnieh. Lohkehtæjja edtja sjiehteladtedh guktie learohkh Leah meatan jïh lieremelastose sjiehteladtedh seabradahkefaagesne gosse baaja learohkh goerehtidh, soptsestalledh jïh onderdidh. Lohkehtæjja jïh learohke edtja learohki evtiedimmien bijre faagesne soptsestalledh. Learohkh edtjïeh nuepiem âadtjodh pryövedh. Dan maahtoen mietie maam learohkh vuesiehtieh edtjïeh nuepiem âadtjodh baakoeh biejedh disse maam dââjroeh sijjieh haalvoeh, jïh maam buerebelaakan haalvoeh goh aarebi. Lohkehtæjja edtja bïhkedidh dan guhkiebasse lieremen bijre jïh lierehtimmien sjiehteladtedh guktie learohkh maehtieh bïhkedimmien nuhtjedh sijjen maahtoem seabradahkefaagesne evtiedidh tjetskehkevoeten jïh daajroelissiehtimmien tjïrrh.

Gaejsie-learoevierhtieraajroen bijre

Gaejsie-learoevierhtieraajrosne dah biehkïeh meatan fierhten klaassedaltesasse (1. – 4. klaassedaltese):

- Digigaejsie (digitaale learoeverhtie)
- Digitaale teekstegærja (pdf-gærja nedtesne)
- Trygkeme barkoegærja
- Digitaale lohkehtæjjabïhkedimmie (maam daelie lohkeeminie)

Lohkehtæjjabïhkedimmesne ulmieh, digkiedimmieteemah jïh viehkiegyhtjelassh. Bïhkedimmesne aaj faaktah gaavnh mah viehkine sjïdtïeh veelelïeremisnie.

Digigaejsie – digitaale learoeverhtie

Digigaejsie - aalkoesæjroe:	https://www.e-skuvla.no/ya/product/gaisa-1-4/
1. Skuvlsene aelkebe, skuvle-tjïehtjelh, gærjagætïe	https://www.mauthor.com/present/5504392538750976
2. Dæmïedïdh, voelph, skuvle, peannagætïe, njoelkedassh,	https://www.mauthor.com/present/5957406345003008
3. Valkese	https://www.mauthor.com/present/6044848540483584
4. Manne, mov reakedsbïejjïe, foelkie, sliekte	https://www.mauthor.com/present/6656515099983872
5. Goeksegi maanah: ON-saevege, saemïen saevege, 17.5	https://www.mauthor.com/present/6200658881019904
6. Mediaja: plaerïeh, gærjagætïe	https://www.mauthor.com/present/5604425363750912
7. Mïjïen veartene: kaarhte, saevegh, Saepmie	https://www.mauthor.com/present/5741155513401344
8. Domtesh	https://www.mauthor.com/present/4799517837099008
9. Mov kråahpe jïh mov raajah	https://www.mauthor.com/present/5037301594193920

Lohkehtæjjabïhkedimmesne lohkehtæjja viehkiegyhtjelassh, lahtestimmïeh jïh faaktah dejtïe ovmessïe kapihtelïdie gaavnh. Daesnie aaj digkiedimmieteemah, praktïhkeles darjomh, dotkemedæeriesmoerh jïh lohkeeme-aamhth gaavnh.

Teekstegærja jîh barkoegærja:

Buerie bâeteme skuvlese 7	Jaepie jîh askh 46
Mijjeh skuvlesne aelkebe 8	Jaepieboelhkh 48
Njoelkedash 10	Saemieh 50
Faadterh 12	Saemieh abpe Saepmesne 52
Skuvlesne jîjnjem lierebe 14	Saemiej åålmegebiejjie 54
Skuvlegeajnoe 16	
Ålkoeskuvle 18	Dejpele 56
	Dejpele vuajastahkh 58
Manne 20	Skuvle jîh stååkegaevnieh dejpele 60
Mov reakedsbiejjie 22	
Mov fuelhkie. 24	Geografije 62
Mov maadtoeladtjh 26	Mov dajve 64
	Mov tjielte 66
Raeffie 28	Eatneme 68
EN-biejjie 30	
Lyjhkem stååkedidh 32	Suehpeden 17. biejjie. 70
Manne mahtam 34	
Mov årromesijjie 36	Barkoeh gåetesne 72
	Barkoeh ålkone 74
Jåvlh 38	
Jåvle åvtesne 40	Meedija 76
Jåvle daan baelien 42	Saemien plaerieh 78
Orre jaepie 44	Gærjagåetie 80

Teekstegærja (pdfi)	https://www.e-skuvla.no/ya/product/gaejsie1-teekstegaerja/
Barkoegærja (trygkeme)	https://www.e-skuvla.no/ya/product/gaejsie-1-4/

Gærjesne Laaram jîh Eallam dåeriedibie skuvlejaepien tjîrrh. Sluemege aaj dåeredeminie abpe gærjesne. Sluemege lea Eallan jîh Laaran voelpe jîh lea guvvesne tjiekedamme fierhtene sæjrosne. Mah sån learohkh sluemegem gaevnieh?

Voestes klaassen gærjine teeman lea seamma sæjroetaale dovne teekste- jîh barkoegærjesne, guktie lea aelkhie reaktie teemese gaavnedh gærjine.

Teekstegærjesne tsiehkiebaakoeh leah guvvien sîjse biejesovveme fierhtene sæjrosne.

Jaepiesoejkesje

Jaepiesoejkesje akte raeriestimmie jîh desnie dagke åssjaldahkh gaavnh guktie sîjtht ööhpehtimmiem hammoedidh skuvlejaepien, jîh mah tjêlke laavenjassh datne ööhpehtæmman ektedh.

Våhkoe	Teema	Darjomh
34	Buerie bæteme skuvlese Åahpenidh Rutijnh	Mijjieh jeatjah learohkigujmie, lohkehtæjjajgujmie jîh skuvlegåetiejgujmie åahpenibie. Mijjieh soptsestallebe guktie seahkarimmiem vuesiehtidh, goerkesadtemen bîjre, guktie irhkemem heerredibie.
35	Mijjieh skuvlesne aelkebe	Mijjieh klaassetjiehtjielinie, gærjagåetine, vojemehaalline jîh aaj skuvlesjaljojne åahpenibie.
36	Njoelkedassh	Skuvlenjoelkedassh lieredh jîh maetedh.
37	Noelkedassh olkene, faadterh	Mijjieh faadteridie daamtaj gaavnedibie skuvlejaepesne.
38	Skuvlesne jîjnjem lierebe	Diedtem vaeltedh guktie hijven lieremebyjresem åadtjobe.
39	Skuvlegeajnoe	Mijjieh ryöknebe man gellie mah valkesisnie fealadieh jîh goeresne tjaelebe man gellie almetjh mijjieh vuejnebe. Bijjieguvviem darjobe mij vuesehte man gellieh fealadæjjah mijjieh libie ryökname. Mijjieh klaassesne soptsestallebe fealadæjjaj bîjre.
40	Ålkoeskuvle	Njoelkedassh gellene lehkesne, mah Leah tjaalasovveme. Almetjevuekie. Vienevoete.
41	Manne	Jijtjedomtesem nænnoestidh. Lieredh jîjtjeraarehke barkedh.
42	Mov domtesh	Mijjieh soptsestibie guktie mijjieh domtesh kråahpesne damtebe, jîh domtesh maetieh mijjem viehkiehtidh.
43	Mov fuelhkie	Mijjieh taavlesne guvviedibie jallh viedtjesne guvviem prosjijeerebe aktede fuelhkeste stoorreåabpaj- jîh vielligujmie. Mijjieh soptsestallebe guktie lea gosse

		åabpetjh jñh vñellettjh åtna, jñh gosse fuelhkie jorkese. Lohkebe “soptsesegærjah” mejtie learohkh Leah tjaaleme.
44	Mov maadtoeladtjh	Maadtoeladtjemoerem darjodh.
45	Raeffie	Soptestalledh seahkarimmiem vuesiehtidh, vñssjelesvoeten bñjre jñh guktie irhkemen vööste barkedh.
46	EN-biejjie	EN-saevegem klaeriedidh jñh viedtjeguvviem darjodh.
47	Lyjhkem stååkedidh	Stååkedimmiem hæhtadidh misse jñjtje maahta njoelkedassh darjodh.
48	Manne maahtam	Jñjttjedomtesem nænnoestidh jñh soptsestidh gaajhkesh maam akt maehtieh.
49	Mov kråahpe jñh mov raajah	Misse kråahpem nuhtjebe? Gie muana mov kråahpen bìjjelen? Daejredh fiereguhte jñjtse kråahpen bìjjelen muana jñh maahta nyöjhkedh jis naan jeatjebh maam akt darjoeh maam satne ij sijnth.
50	Jåvle	Jåvleriesegem darjodh.
51	Jåvle daan baelien	Voeresegåetiem vaaksjodh. Jåvleriesegem darjodh.
1	Orre jaepie	Soptestallebe dan bñjre maam vñenhtebe sæjhta heannadidh dan orre jaepien.
2	Jaepie jñh askh	Lieredh akten jaepien 12 askh, 52 våhkoeh jñh gaektsie jaepieboelhkh.
3	Jaepieboelhkh	Lieredh jñh dievhtedh jaepieboelhkide kalenderasse.
4	Saemieh	Saemiej jñh Saemiej åålmegebiejjien bñjre lieredh.
5	Saemieh abpe Saepmesne	Saemieh njieljie laantine årroeh. Raasth Leah geasalgovveme saemiej dajvi tjirrh.
6	Saemiej åålmegebiejjie	Saevegen klaeriejgumie åahpenidh.

7	DEJPELI Guktie dejpeli veasoeji?	Guktie jieledede lij dejpeli? Mijjeh meatan vaeltebe bâeries aath gâeteste jîh dej bijre soptsestibie klaassetjiehtjielisnie (onne museume). Mijjeh soptsesh soptsestibie jîh tjaelebe almetji bijre dejpeli jîh joekehts jîh hedtiej bijre soptsestibie bâeries aejkiej jîh daaletje tîjjen gaskem.
8	Dejpeli vuajastahkh	Mijjeh bâeries aath vuartasjibie jîh pryövebe guarkedh guktie dah Leah åtnasovveme. Learohkh soptsestiehe maam gâetesne govleme. Guktie aahka gon aajjah jîh maadteraahka gon maadteraajjah veasoejin. (jielemh, heannadimmieh, soptsesh maadtoeladtji bijre)
9	Skuvle jîh stååkegaevnieh dejpeli	Mijjeh såemies soptsesh jîh mytah lierebe. Aelkie råållaspïelh dejstie darjobe.
10	GEOGRAFIJE	Mijjeh lierebe mij geografije lea.
11	Mov årromesijjie	Jijtse gâetiem guvviedidh. Hiejmesijjien nommem tjaeledh. Learohkh sijen tjïelten bijre lierieh. Sijen hiejmesijjiem kaarhtesne gaavnedh. Nommh kaarhtese biejedh. Soptsestallebe guktie vïenhtebe lea dejnie joekehts sijjine. Lïeredh mij fylhke lea. Mij sjïere mijjen dajvesne. Guvviedibie jîh tjaelebe. Mijjen laanten bijre lierebe, gusnie lea kaarhtesne. Nommem hiejmesæjjan biejebe jîh væhtam biejebe kaarhtese gusnie hiejmesijjie, hiejmetjïelte jîh jijtse laante. Ryöknebe jîh hammoedibie.
12	Mov dajve	Mijjeh lierebe mijjen sijjien nommem tjaeledh.
13	Mov tjïelte	Mijjeh lierebe mijjen tjïelten tjïeltevæhtam.
14	Suehpeden 17. biejje	Mijjeh nöörjen saevegen klaerieh lierebe.
15	Eatneme	Mijjeh lierebe mah eatnemh mah Saepmesne gâåvnesieh.
16	Barkoeh ålkone jîh gâetesne	Mijjeh joekehts barkoejgumie åahpenibie mejgumie ålkone jîh gâetesne barka.

17	Meedija	Mijjïeh joekehts meediji bijre lierebe.
18	Saemien plaerïeh	Mijjïeh lierebe mah saemien plaerïeh mah Saepmesne gâävnesïeh.
19	Gærjagâetïe	Gusnie gærjagâetïeh desnie gusnie datne årroeh? Mijjïeh skuvlegærjagâetïem vaaksjobe.

METODIHKELES BIELIE

1. Buerie bæteme skuvlese	19
1-1 Nomme.....	19
1-2 Buerie bæteme skuvlese.....	22
1-3 Klassetjiehtjele	24
Teekste- jîh barkoegærja: Skuvlesne jîjnjem lierebe (s. 14 – 15).....	25
1-4 Skuvlen sisnie	26
1-5 Gærjagåetie	27
1-6 Vierhtiedidh	28
1-7 Illedahkh.....	29
2. Dâemiedidh	30
2-1 Mijjieh skuvlese aelkebe.....	30
2-2 Mov skuvle.....	32
2-3 Peannagåetie	33
2-4 Ålkene	34
2-5 Guktie ålkene stååkedidh	35
2-6 Klaassenjoelkedassh	36
2-7 Reaktoe barkedh ålkene	37
2-8 Skuvlen njoelkedassh.....	38
2-9 Dïedte	39
2-10 Sjeakoje.....	40
2-11 Vierhtiedidh	41
2-12 Illedahkh	42
Teekste- jîh barkoegærja: Faadterh s. 12 – 13	43
Teekste- jîh barkoegærja: Ålkoeskuvle s. 18 – 19	44
3. Valkese-njoelkedassh	45
3-1 Skuvlegeajnoe	46
3-2 Vuajahtahkh	49
3-3 Valkesetsïeglh	50
3-4 Geajnoen bijjelen vaedtsedh	51
3-5 Vaadtsahtahke	52
3-6 Valkesetjoevkese.....	53

3-7 Bussine skuvlese	54
3-8 Bïjline skuvlese	55
3-9 Reflekse.....	56
3-10 Vierhtiedidh	57
3-11 Illedahkh	58
4. Manne jïjtse	59
4-1 Nomme.....	59
4-2 Vielie mov bïjre	61
4-3 Reakedsbiejjie	62
4-4 Askh	64
4-5 Mijjieh heevehtibie	65
4-6 Manne mahtam.....	66
Teekste- jïh barkoegærja: Lyjhkem stååkedidh, s. 32 – 33.....	68
Teekste- jïh barkoegærja: Mov årromesijjie (s. 36 – 37).....	69
4-7 Maadtoeladtjh	70
4-8 Joekehts fuelhkieh.....	72
4-9 Mov fuelhkie	73
4-10 Maadtoeladtjh	74
4-11 Sliektemoere	76
4-12 Gaavnh maadtoeladtjide	77
4-13 Vierhtiedidh	78
4-14 Illedahkh	79
5. Goeksegi maanah	80
5-1 EN-biejjie	80
5-2 EN-saevege	82
5-3 Mov saevege	83
5-4 Raeffie veartenisnie	84
5-5 Saemiej åålmegebiejjie	86
Teekste- jïh barkoegærja: Saemieh (s. 50 – 51).....	87
Teekste- jïh barkoegærja: Saemieh abpe Saepmesne (s. 52 – 53)	88
Teekste- jïh barkoegærja: Saemiej åålmegebiejjie (s. 54 – 55)	90
5-6 Suehpeden 17. biejjie.....	93
5-7 Instrumeenth	94

5-8 Maanaraajroe.....	95
5-9 Vierhtiedidh	99
5-10 Illedahkh	100
6 Manne jîh meedija	101
6-1 Meedija.....	101
6-2 Radijove, TV, plaerie.....	103
6-3 TV-programmh	104
6-4 Gærjagåetie	105
6-5 Noerhte-tjyjhtsehke.....	107
6-6 Plaerieh.....	109
6-7 Vierhtiedidh	111
6-8 Illedahkh.....	112
7 Manne jîh veartene	113
7-1 Veartene	113
7-2 Saevege	115
7-3 Saepmie.....	116
7-4 Laante jîh dajve.....	117
Teekste- jîh barkoegærja: Saemieh (s. 50 – 51).....	118
Teekste- jîh barkoegærja: Mov dajve (s. 64 – 65)	119
Teekste- jîh barkoegærja: Mov tjïelte (s. 66 – 67).....	120
Teekste- jîh barkoegærja: Eatneme (s. 68 – 69).....	121
7-5 Vierhtiedidh	122
7-6 Illedahkh.....	123
8 Domtesh jîh raajah.....	124
8-1 Domtesh	124
8-2 Domtesh viehkietieh	125
8-3 Guvvedh guvviem.....	125
8-4 Håjnan jîh haarnese.....	126
8-5 Soptsestalleme.....	126
8-6 Mij domtesh?	127
8-7 Suvries jallh sïeties?.....	128
8-8 Jienebh domtesh.....	129
8-9 Mij domtesidie?	129

8-10 Tjearodh	130
8-11 Orrejh!	130
8-12 Vierhtiedidh	132
8-13 Illedahkh	133
9. Muv kråahpe.....	134
9-1 Gaajhkesi lea kråahpe	134
9-2 Misse kråahpem nuhtjebe?.....	135
9-3 Buektehth?	135
9-4 Maam kråahpine darjobe?.....	136
9-5 Gie muana mov kråahpen bijjelen?	136
9-6 Dov lea luhpie nyöjhkedh.....	137
9-7 Laavenjassh.....	137
9-8 Geerve almetjh, maana jîh tsuepie.....	138
9-9 Vierhtiehtidh	139
9-10 Illedahkh	140
10 Jijtse teemah teekstegærjesne.....	141
Teekste- jîh barkoegærja: Jåvlh (s. 38 – 39)	141
Teekste- jîh barkoegærja: Jåvle åvtesne (s. 40 – 41)	142
Teekste- jîh barkoegærja: Jåvle daan baelien (s. 42 – 43)	143
Teekste- jîh barkoegærja: Orre jaepie (s. 44 – 45).....	144
Teekste- jîh barkoegærja: Jaepie jîh askh (s. 46 – 47).....	145
Teekste- jîh barkoegærja: Jaepieboelhkh (s. 48 – 49).....	146
Teekste- jîh barkoegærja: Dejpeli (s. 56 – 57).....	147
Teekste- jîh barkoegærja: Dejpeli vuajastahkh (s. 58 – 59).....	148
Teekste- jîh barkoegærja: Skuvle jîh ståakegaevnieh dejpeli (s. 60 – 61)	149
Teekste- jîh barkoegærja: Barkoeh gâetesne (s. 72 – 73)	150
Teekste- jîh barkoegærja: Barkoeh ålkone (s. 74 – 75)	151

1. Buerie bâeteme skuvlese

Svaalhtese: <https://www.mauthor.com/present/5504392538750976>

Kapihtelen ulmieh:

- seabradahkefaageles gyhtjelassh evtiedidh jîh âehpiedehtedh
- ussjedatdedh man âvteste almetji leah joekehtsh mîelh jîh ovmesseie veeljemh vaeltieh

Vihkeles teermh:

- jearsoevoete jîh murriedimmie skuvlesne
- liereme jîh stââkedimmie
- laavenjostoe

Soptsestallemeteemah:

- mah veanhtadimmieh dov lea skuvlese
- dov leah sjaavnjoeh maam sijhth lieredh
- maam maahta skuvlesne darjodh
- misse jeenjemes aavodh
- naaken dutnjien soptsestamme guktie lea skuvlesne vaedtsedh

1-1 Nomme

Tjoeje: Daesnie dov nommetsiegle. Tjaelieh dov nommem tsieglesne jîh rîesh guvviejgumie, mah sæjroen raedtesne. Maahtah nommetsieglem printedh, dam oksese, hællose, skåapese jallh buartan dibrehtidh.

Praktihkeles darjomh voestes skuvlebiejjien:

Biejh gaajhkem maam daarpesjidie lohkehtæjjan buartan: plæjjohkh, skubpege, klaerieh, tjaelemegærjah jîh teekstegærjah.

- Tjælieh taavlesne/daatovrisnie/smartboardsne “Buerie bæteme skuvlese” jîh gaajhkh learohki nommh.
- Biejh learohkebuertide naemhtie guktie edtjeh tjåadtjodh.
- Gaajhkesj sijnen sijnem gævnieh jîh sijnen nommetsieglem åadtjoeh gosse lohkehtæjja nommem tjåårve.
- Darjode nommetsieglem juktie tjeapohken bÿjre utnedh jallh buertiej nille biejedh.

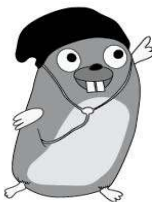
Teekstegærja, s. 7

Nommetsieglh aaj dorjesuvvieh hælløjde, vaarjoehælløjde jîh gærjaj gærjaskuvvide.

- Faadterh maehtieh kårhtem fierhten learohkasse darjodh gusnie tjåadtje “Buerie bæteme skuvlese”. Maahta dejtie feegredh guvvine, rïesegebaantine jallh mejnie akt jeatjah maam lyjhkoeh.
- Darjode nommeguvviem maam mahtede viëdtjese jallh klaassetjiehtjelen oksese gævnjastidh. Fotografije maahta guvvesne årrodh jallh gaajhkesj maehtieh jÿjtjemse guvviedidh.

Buerie bæteme skuvlese

Mijjeh skuvlesne lierebe.

Gaavnehth nommem sluemegasse.

Mijjen klaassen sluemegen nomme lea:

Guvvedh jÿjtjemdh.

Tjælieh jÿjtjedh nommem.

Darjoej orre baakoeh bokstaavigumie dov nommesne.

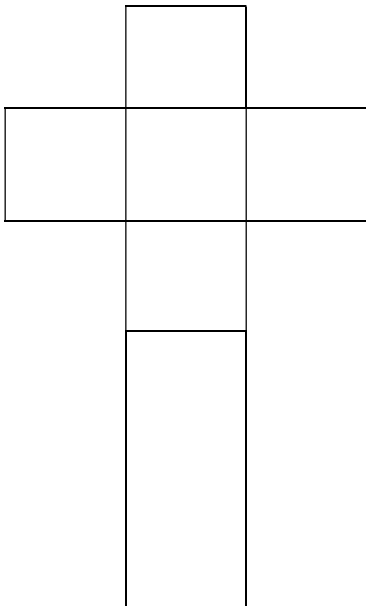
Mov nomme: _____

Orre baakoeh: _____

6

1Barkoegærja, s. 6-7

- Nommeguvvie maahta goh muerjiemoere årrodh, jîh fierhte maana aktem muerjiem guvvede maam lyjhkoe jîh sov nommem desnie tjaala, jîh dam muerjiemoerese gævnjeste.
- Nommeguvvie gusnie gellie biejjielablah mah elmesne haelieminie. Learohke sov nommem biejjielablesne tjaala jîh dam alman lijmesje.
- Nommeguvvie gelliej ballångigujmie
- **Påaste mij aavode:** learohke prievieskuahpam åådtje gusnie sov nommem tjaala jîh tjaebpies guvviem klaerede. Gævnjesth prievieskuahpide viædtjese. Ikth våhkoen gaajhkeshtedtjeh prieviem tjaæledh jallh guvviem guvviedidh mij sæjhta datnem jîh dov skuvleåerpenh aavodidh. Darjoeh læstoem mij vuesehte giæse fierhte learohke edtja tjaæledh.

- Darjoeh **teernegem** giemhpe baakoejgumie mah sijhtieh aavodidh. Maahta göökte teernegh darjodh, dihte akte aavoejgumie skuvlese jîh dihte mubpie aavoejgumie jeatjah aatide.
- Datne mielhkieburhtjeh, klaeriepahperh, lijmem, skaarjam jîh klaerieh daarpesjh.
- Jeatjah vuesiehtimmie: klaeredh aktem rööpses sæjroem jîh tjaelieh dov nommem desnie, akte viskes sæjroe gusnie laavlomem tjaala maam learohke lyjhkoe, akte plaave sæjroe gusnie tjaala/guvvede maam kreekide maana lyjhkoe jnv. Maahta dam gåetesne darjodh jis sæjhta.

1-2 Buerie bæteme skuvlese

Digigaejsie, kap. 1, s. 2

Teekste- jïh barkoegærja: s. 8-9

Kapihtelen ulmieh:

- bijjeguvviem åadtjodh njoelkedassi bïjre mah Leah faamosne almetji gaskemsh, jïh tjïelkesth guktie sjædta jis njoelkedasside mïedtele
- njoelkedassh aktivyöki dæmiedimmiem gaskemsh hammoedidh jïh fulkedh, jïh meatan årrodh skuvlesiebriedahken demokrateles nænnoestimmie

Tjoeje: Daelie datne skuvlesne aalkeme jïh tjoerh tjuedtjïelidh jïh skuvlese bæteth fierhten biejjien. Datne orre barkoesijjiem åadtjoeh. Datne orre voelph jïh orre lohkehtæjjam råksh.

Datne Eallam guvvesne gaavnh? Ealla sov nommem voessesne tjaaleme. Diedtieh Eallesc.

Soptsestallemeteemah:

- Daelie dov Leah orre skuvlevoelph jïh edtjh giemhpe dej vöoste årrodh. Guktie dæmedh dov orre voelphen vöoste?

Teekstegærja:

Vihkeles teermh:

- voelpe
- viene
- vieneskodbje

Barkoegærja, s. 8-9:

Mijjeh skuvlesne aelkebe

Luste skuvlesne.

Mov skuvlien nomme:

Mov lohkehtæjjan nomme:

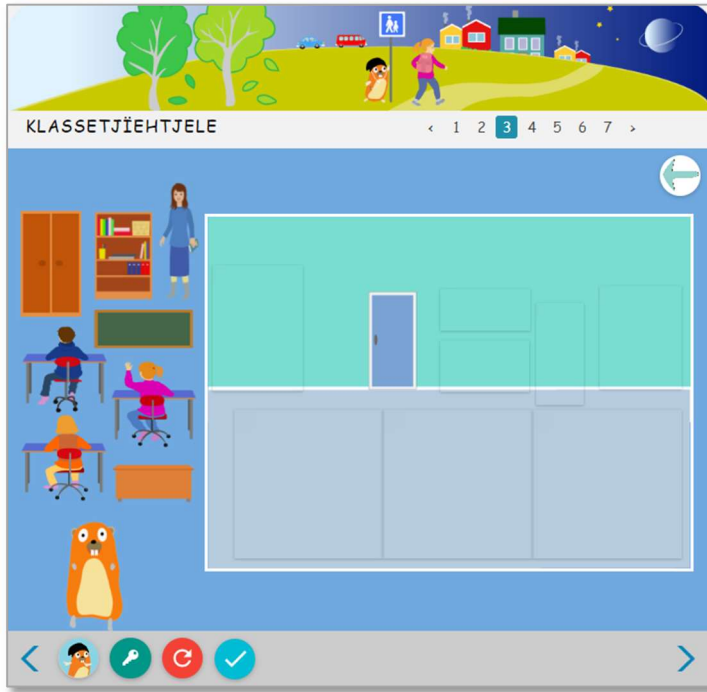
Klaeredh gaajhkem dov klaassetjiehtjielisnie.

Klaeredh gaajhkem dov peennagâtesne.

1-3 Klaassetjiehtjele

Digigaejsie: kap 1, s. 3

Teekste- jñh barkoegærja: s. 14-15

Tjoeje:

Klaassetjiehtjelisnie mijjieh lierebe lohkedh, tjaeledh jñh ryöknedh. Aalkoelisinie tjoerh bokstaavh jñh taalh lieredh.

Mij byöroe klaassetjiehtjelisnie ároodh guktie mijjieh murriedibie jñh lierebe? Biejh aath, learohkh jñh lohkehtæjjah klaassetjiehtjelen sijse!

Daelie klaassetjiehtjele riejries. Lih vaajtelamme daate lij dov klaassetjiehtjele?

Reaktoe vaestiedasse:

Teekste- jîh barkoegærja: Skuvlesne jîjnem lierebe (s. 14 – 15)

Soptsestallemeteemah:

- Skuvle lea learoesijje gusnie skuvletjiehtjelh, skuvlesjaljoe, lohkehtæjjetjiehtjele, skuvletæjmoe h jîh jîjnje jeatjah.
- Maam byörebe meatan vaeltedh skuvlese fierhten jaepien?

Praktihkeles darjomh:

Skuvlebarkoe

Jîjnje darjodh skuvlesne.

Misse jeenjemes aavodh skuvlesne? Klaeredh.

14

Guvvedh maam meatan vaaltah skuvlese.

Guvvedh sievem aateste jîh dohkoe gusnie ektiedimmien ätna.

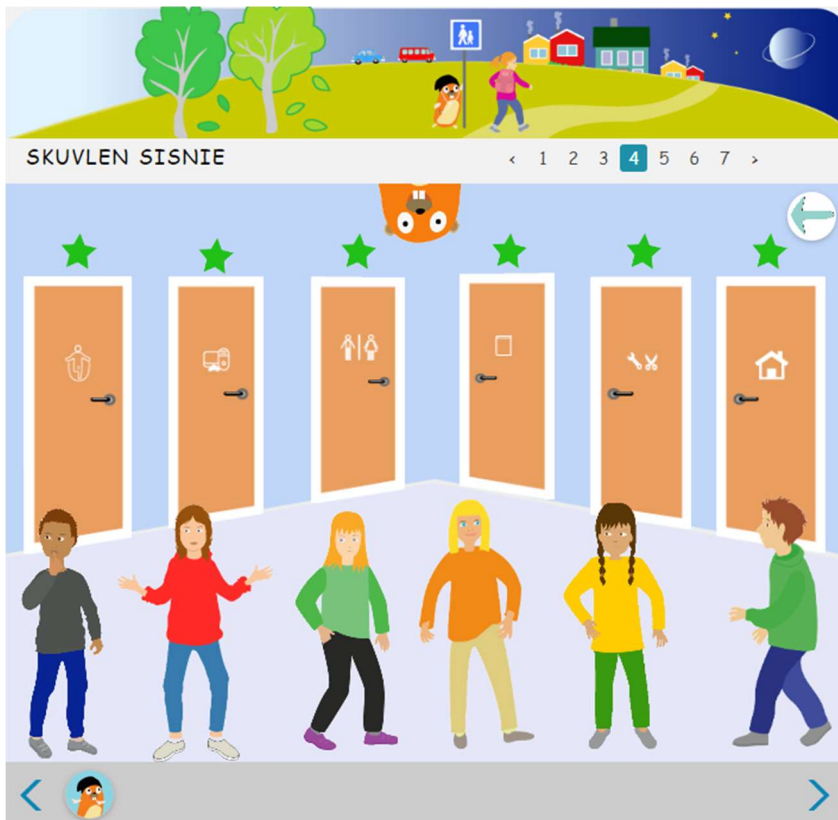
Skuvlesne

Gäetesne

15

- Guvvieh jîh teeksth bietskedh ovmessie plaerijste jîh aske/våhkoepiaerijste: maam skuvlesne daarpesjibie juktie lieredh. Skuvlen joekehts tjehtjeligujmie åahpenidh

1-4 Skuvlen sisnie

Tjoeje: Skuvlesne ij Leah barre klaassetjiehtjelh, men aaj jeatjah tjiehtjelh: vîtnedimmiesavka, onnegâetieh, daatovretjiehtjele, vytnesjimmetjiehtjelh jîh sâemies skuvline aaj gærjagâetie. Diedtieh maanide jîh dle tjiehtjelen oksese, gâabph learohke edtja tjaangedh.

Vaestiedassh:

Learohke 1: Okse 3
(onne-gâetie)

Learohke 2: Okse 1
(vîtnedimmiesavka)

Learohke 3: Okse 5
(vytnesjimmetjiehtjele)

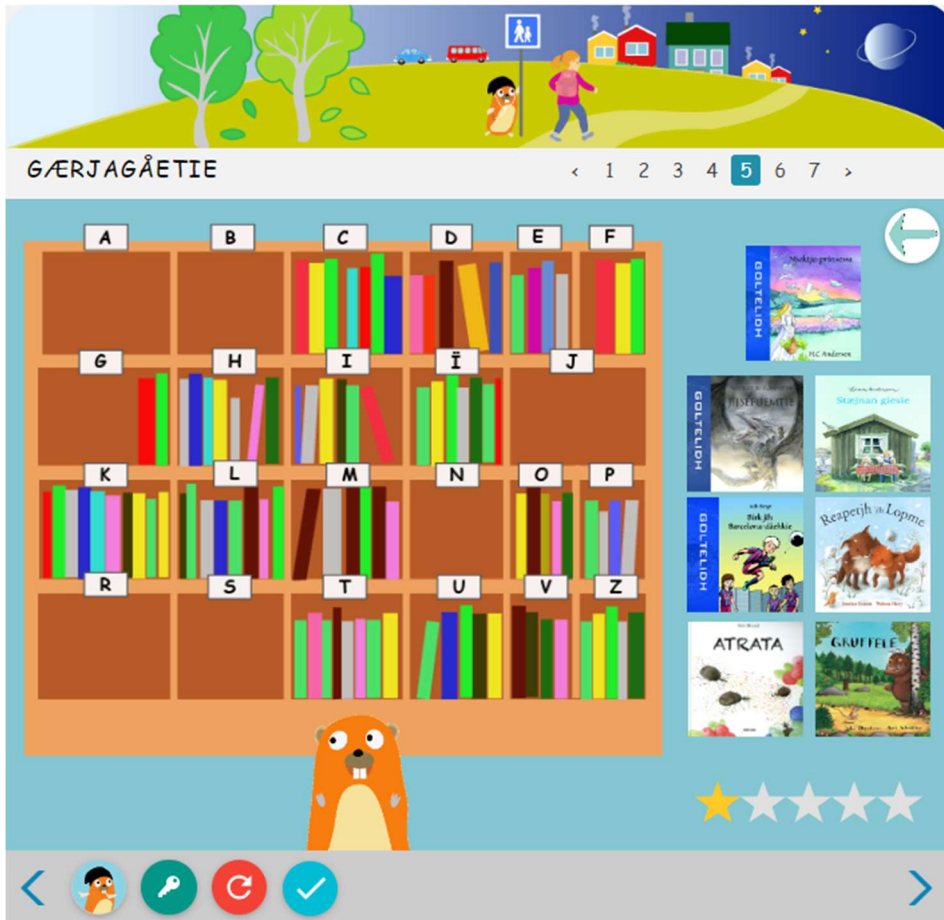
Learohke 4: Okse 6
(lohkehtæjjetjiehtjele)

Learohke 5: Okse 4
(gærjagâetie)

Learohke 6: Okse 2
(daatovretjiehtjele)

1-5 Gærjagåetie

Tjoeje: Jijnjh skuvline gærjagåetie. Dov skuvlesne sãn aaj gærjagåetie. Gærjagåetesne tjuara sjaevhts orredh, guktie maahta gærjide ræffesne lohkedh. Gærjah alfabeeten öörnegn mietie hællojne. Biejh gærjide reaktoe sæjjan.

Vaestiedassh:

1-6 Vierhtiedidh

Tjoeje:

Jijtse barkoem vierhtiedidh.

Daennie sæjrosne edjth ussjedidh maam liereme jih man hijvenlaakan datne liereme.

Mierhkesjh reaktoe vaestidassem.

VIERHTIEDIDH < 1 2 3 4 5 **6** 7 >

Jijtse barkoem vierhtiedidh

Daennie sæjrosne edjth ussjedidh maam liereme jih man hijvenlaakan datne liereme. Mierhkesjh reaktoe vaestidassem.

		Hijven maahtam	Ånnetje maahtam	Daerpies annje haarjanidh
1. Daajram guktie lea skuvlesne aelkedh.	☐	☐	☐	☐
2. Manne daajram mij klaassetjrehtjelisnie.	☐	☐	☐	☐
3. Manne daajram magkerh jeatjah tjrehtjelh skuvlesne.	☐	☐	☐	☐
4. Manne daajram guktie gærjagåetesne dâemiedidh	☐	☐	☐	☐
5. Maahtam nommetsieglem darjodh.	☐	☐	☐	☐

< >

1-7 Illedahkh

ILLEDAHKH

< 1 2 3 4 5 6 **7** >

ILLEDAHKH		REAKTOE VAESTIEDASSH	BÅAJHTODE
BUERIE BÅETEME SKUVLESE	100%	0	0/0
NOMME	0%	0	0/0
KLASSETJÏEHTJELE	0%	0	0/0
SKUVLEN SISNIE	0%	0	0/0
GÆRJAGÅETIE	0%	0	0/0
VIERHTIEDIDH	100%	0	0/0
ÅLLESTH	33%	0	0/0

2. Dâemiedidh

Digigaejsie: Kapihtal 2 (<https://www.mauthor.com/present/5957406345003008>)

Teekste- jîh barkoegærja: s. 10-11

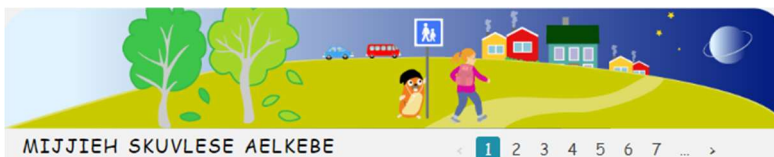
Kapihtelen ulmieh:

- vienevoeten jîh ektiedimmien bîjre soptsestalledh jîh mij relasjovnide baajnehte
- seabradahkefaageles gyhtjelassh evtiedidh jîh âehpiedehtedh

Soptsestallemeteemah:

- Man âvteste njoelkedassh dan vihkele?
- Man âvteste ibie maehtieh darjodh guktie sîjhtebe?
- Man âvteste njoelkedassh klaassetjiehtjielisnie daarpesjibie?
- Magkerh njoelkedassh byörebe klaassetjiehtjielisnie utnedh?
- Man tjoerebe darjodh guktie gaajkhesh hijven jîh sjiehteles skuvle-aarkebiejjiem utnieh

2-1 Mijjieh skuvlese aelkebe

Tjoeje: Diedtieh maanide mah giemhpe jîh vietseles mubpiej vööste.

Vihkeles teermh:

- njoelkedasse

Vaestiedassh:

Teekste- jîh barkoegærja: s. 10-11

Njoelkedassh

eejehtimmie

ektesne

latjkedh

Skuvlesne njoelkedassh. Gosse njoelkedassh fulkebe, dellie luste gaajhkesidie.

10 11

Praktihkeles darjomh:
 Haarjanidh guktie edtja ovmesseie sijjine skuvlesne dâemiedidh. Guktie luhpien bijre gihgtjie, guktie gihgtjie onnegâatan vaedtsedh, gietide bîssedh. Maahta joekehts njoelkedassh maaaje joekehidh guktie joekehts njoelkedassigujmie barka fierhten vâhkoen.

Njoelkedassh

Njoelkedassh soptseshteh mij reaktoe jîh mij ij Leah reaktoe.

Klaeredh guvviem jîh guvvedh aktem gievlîem learohki bijre mah reaktoe darjoeht.

Tjaelieh jallh guvvedh njoelkedassh mejtie mijjen klasse klaasset jiehtjuelisnie âtna.

Njoelkedassh

10

Ussjedh gien diedte lea jîh maam ôorneglearohke edtja darjodh. Mij almetjeskihke?

11

2-2 Mov skuvle

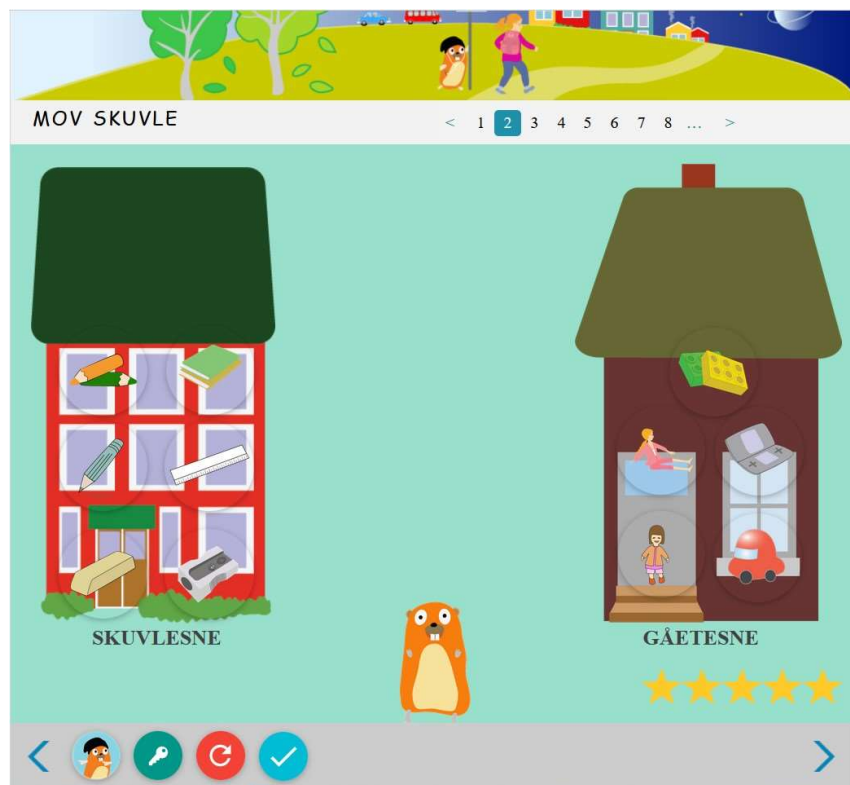
Digigaejsie: Kap 2, s. 2

Tjoeje: Skuvle lea learoesijjie, gusnie klaasetjiehtjelh, skuvlesjalja, lohkehtæjjetjiehtjele, skuvletsåhka jih jijnje jeatjah.

Maam byörebe meatan vaeltedh skuvlese fierhten biejen? Bïejh skuvledaeverh skuvlen guvvien nille jih gætiedaeverh gætien guvvien nille.

Vaestiedassh:

2-3 Peannagâetie

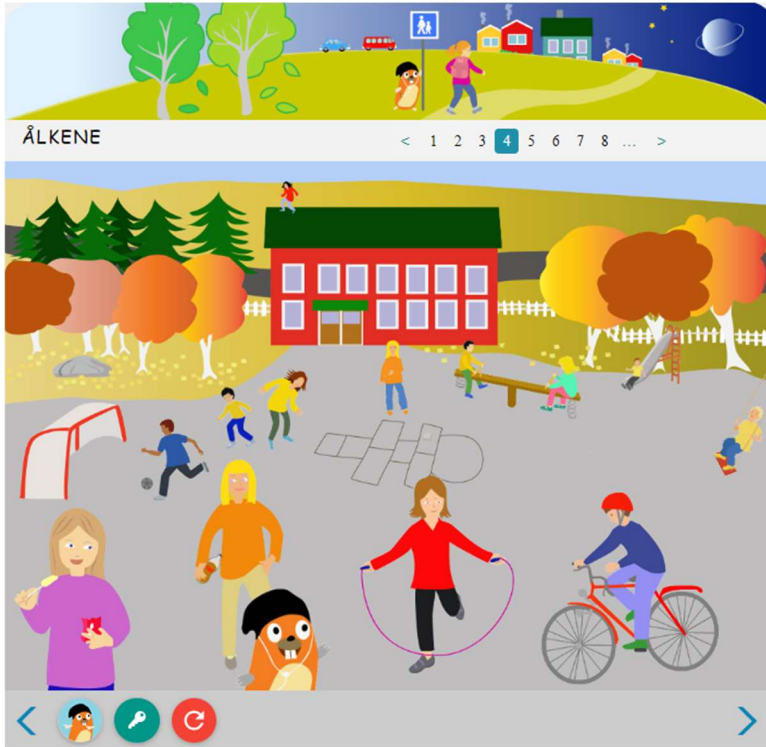
Tjoeje: Daesnie dov peannagâetie. Sjeakoeh jîjtjedh skuvlebuertiem jîh biejh skuvledaeverh peannagâatan?

Vaestiedassh:

2-4 Ålkene

Tjoeje: Lïegkesisnie datne åadtjoeh ålkone mînnedh skuvlesjaljesne. Desnie åadtjoeh jeatjah maanajgumie stâåkedidh. Diedtieh dejtie sijjide gusnie stâåkede skuvlesjaljesne.

Vaestiedassh:

2-5 Guktie âlkene stââkedidh

Tjoeje: Tjælieh guktie maahta âlkene stââkedidh.

2-6 Klaassenjoelkedassh

KLAASSENJOELKEDASSH < 1 2 3 4 5 6 7 8 ... >

Mijjen lea barkoeraefie. Mijjeh stajjadibie
klaassetjiehtjelisnie.

Mijjeh hapkesibie. Mijjeh gietem lutnjebe gosse edjebe
maam akt jiehtedh.

Mijjeh jrjtjene sijjine tjahkasjibie. Mijjeh nossebe jih stââkedibie gosse
lohkehtæjja maam joem bihkede.

NJOELKEDASSH

1. _____

2. _____

3. _____

Tjoeje: Daelie mijjeh libie klaassetjiehtjelisnie. Dîhte edtja dov barkoesijjine sjîdtedh, gusnie edtj murriedidh mearan lierh lohkedh, tjaeledh, ryöknedh, laavlodh jih stââkedidh siemesvoetesne.

Disse njoelkedassh daarpesjibie.

Mah njoelkedassh byöroh klaassetjiehtjelisnie årrodh?

Bïejh reaktoe njoelkedassh gâaroes taavlese jih darjoeh hijven klaassenjoelkedassh.

Vaestiedassh:

KLAASSENJOELKEDASSH < 1 2 3 4 5 6 7 8 ... >

Mijjen lea barkoeraefie. Mijjeh stajjadibie
klaassetjiehtjelisnie.

Mijjeh hapkesibie. Mijjeh gietem lutnjebe gosse edjebe
maam akt jiehtedh.

Mijjeh jrjtjene sijjine tjahkasjibie. Mijjeh nossebe jih stââkedibie gosse
lohkehtæjja maam joem bihkede.

NJOELKEDASSH

1. _____
Mijjen lea barkoeraefie.

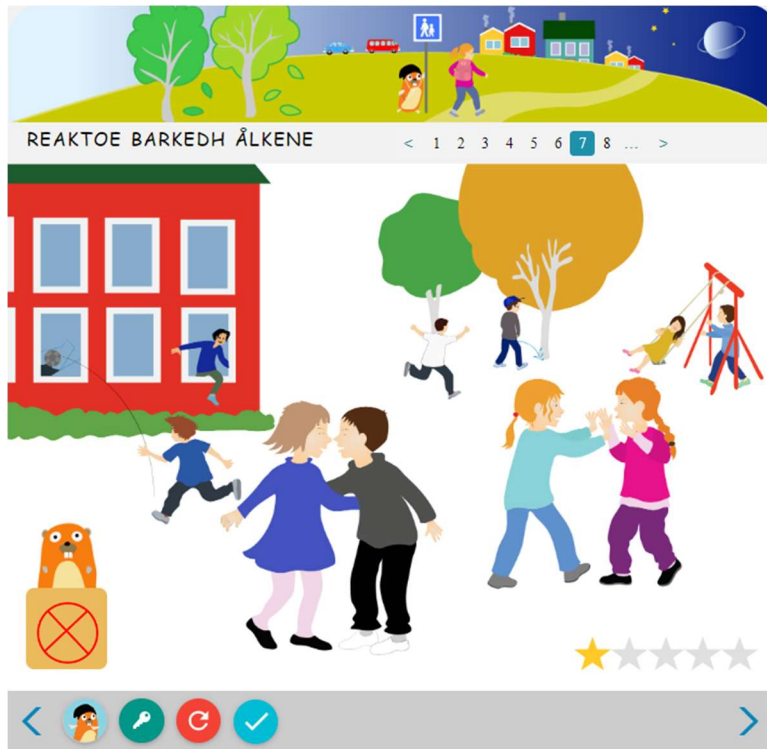
2. _____
Mijjeh jrjtjene sijjine tjahkasjibie.

3. _____
Mijjeh nossebe jih stââkedibie gosse lohkehtæjja maam joem bihkede.

Guktie barkedh klaassenjoelkedassigujmie:

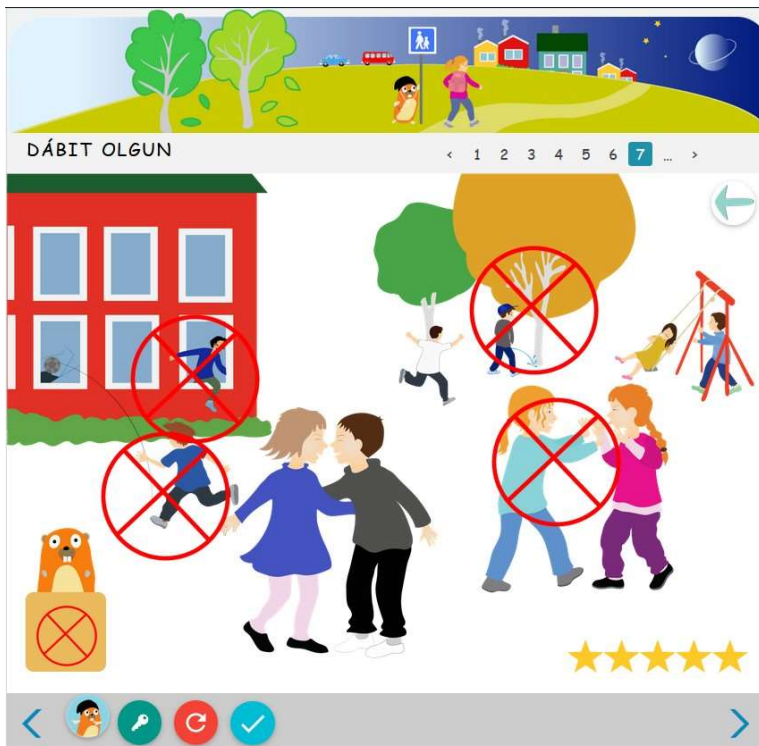
<https://undervisningsmetoder.com/klassemiljo/klasseregler/>

2-7 Reaktoe barkedh ålkene

Tjoeje: Skuvle lea mijjen barkoesijjie. Skuvlesjaljesne aaj tjuara hijvenlaakan dâemiedidh jih reaktoe darjodh. Guktie dam darjobe? Bïejh rööpses gievlïem dej bijre mah eah reaktoe darjoeh.

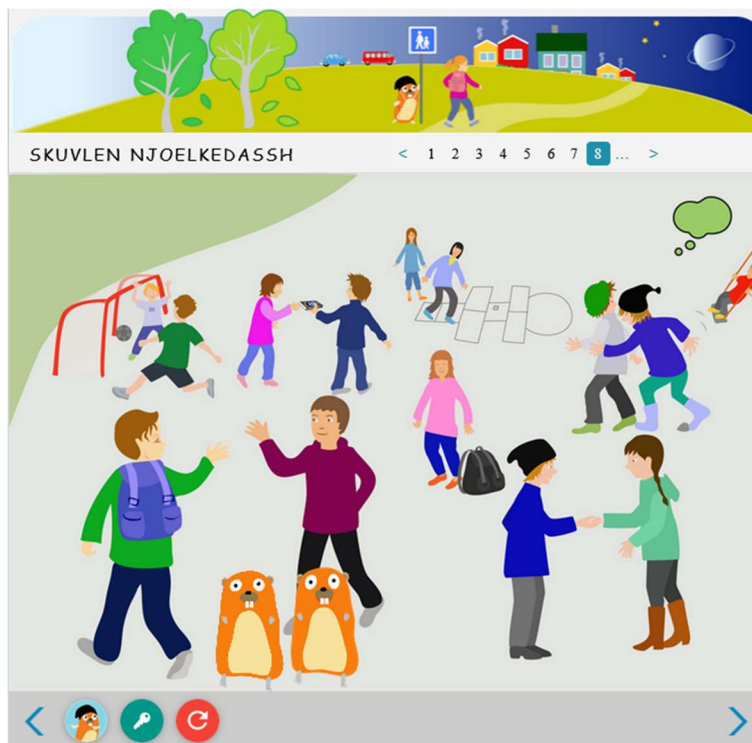
Vaestiedassh:

2-8 Skuvlen njoelkedassh

Tjoeje: Abpe skuvlen aaj njoelkedassh. Datne jîjtjedh skuvlen njoelkedassh damth? Soptsesth mubpiejgumie guvvien jîh njoelkedassi bijre.

Aktivite: Diedtieh guvviem, dle govlh maam maanah soptsestien.

Maanah soptsestieh:

Gierth mannem!

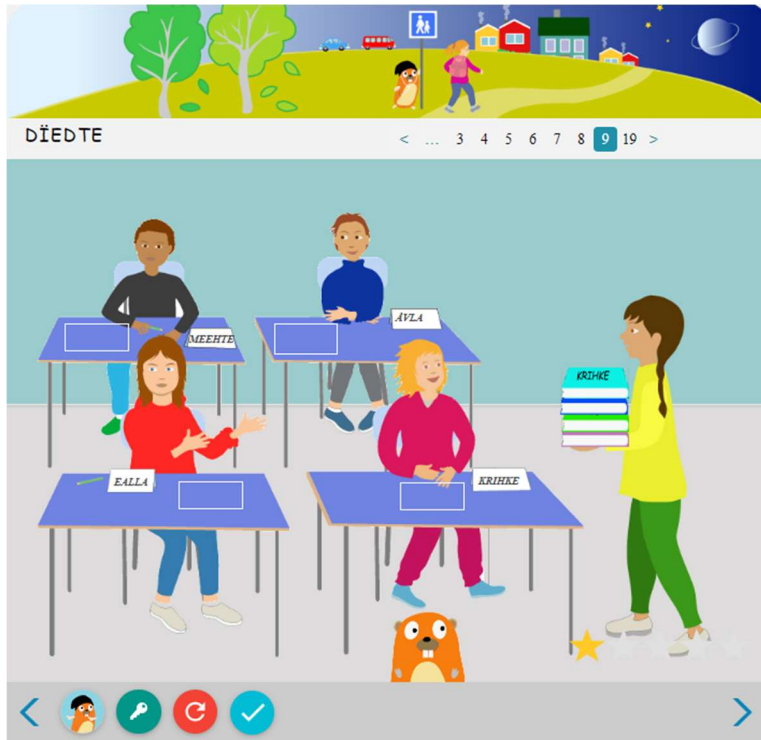
Gæjhthoe!

Sijht mannine stååkedidh?

Sijht tjengkerem tjeiktjedh?

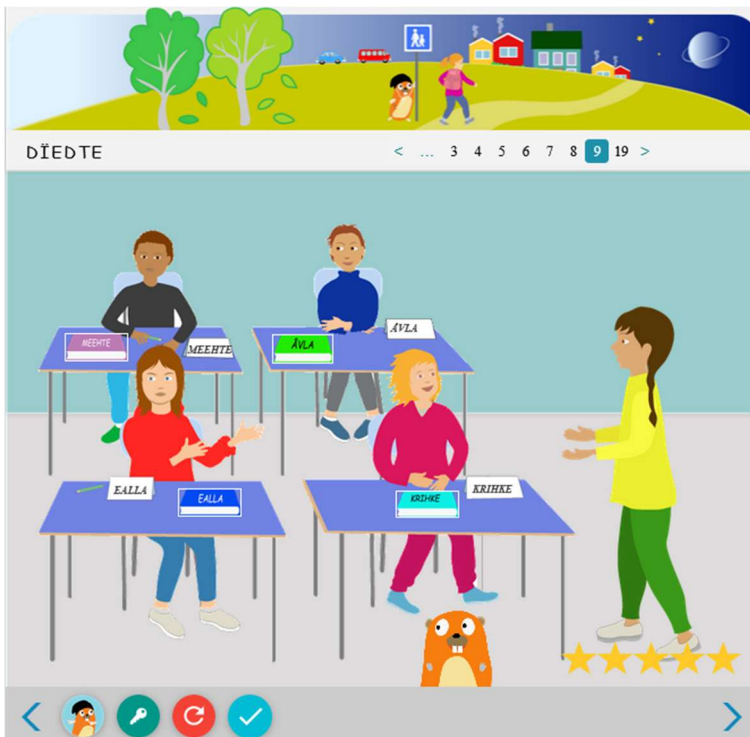
Vuejnesibie jirreden!

2-9 Dïedte

Tjoeje:
 Daan vâhkoen Sire sjeakoje.
 Dïhte tjura lohkehtæjjan
 âvteste gærjah joekedidh.
 Viehkehth Sirem.

Vaestiedassh:

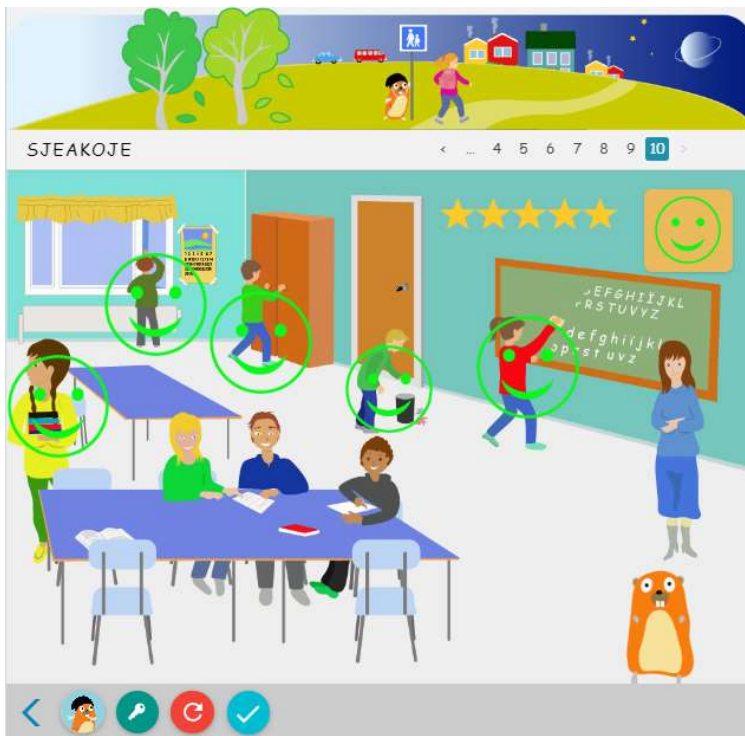
2-10 Sjeakoje

Tjoeje:

Mij vielie lea sjeakojen barkoe skuvlesne? Biejh kruana reagkam sijjide, mah sjeakojen barkose guvlieh.

Vaestiedassh:

2-11 Vierhtiedidh

Tjoeje:

Jijtse barkoem vierhtiedidh.

Daennie sæjrosne edjth ussjedidh maam liereme jih man hijvenlaakan datne liereme.

Mierhkesjh reaktoe vaestidassem.

VIERHTIEDIDH < ... 6 7 8 9 10 **11** 12 >

Jijtse barkoem vierhtiedidh

Daennie sæjrosne edtjh ussjedidh maam liereme jih man hijvenlaakan datne liereme. Mierhkesjh reaktoe vaestidassem.

		Hijven mahtam	Ånnetje mahtam	Daerpies annje haarjanidh
	1. Daajram maam edtja meatan vaeltedh skuvlese.	☐	☐	☐
	2. Daajram mij edtja peannagâetesne årrodh.	☐	☐	☐
	3. Daajram guktie edtja dâemiedidh skuvlen ålkolen.	☐	☐	☐
	4. Klaassenjoelkedasside damtem.	☐	☐	☐
	5. Daajram mejnie sjeakoje tjuara barkedh.	☐	☐	☐

< >

2-12 Illedahkh

ILLEDAAKHX

< ... 6 7 8 9 10 11 **12** >

ILLEDAAKHX 	 REAKTOE VAESTIEDASSH	 BĀAJHTODE
MIJJIEH SKUVLESE AELKEBE	100%	0
MOV SKUVLE	0%	0/0
PEANNAGĀETIE	0%	0/0
ĀLKENE	0%	0/0
GUKTIE ĀLKENE STĀĀKEDIDH	0%	0/0
KLAASSENJOELKEDASSH	0%	0/0
REAKTOE BARKEDH ĀLKENE	0%	0/0
SKUVLEN NJOELKEDASSH	100%	0/0
DĪEDTE	0%	0/0
SJEAKOJE	0%	0/0
VIERHTIEDIDH	0%	0/0
ĀLLESTH 	18%	0/0

Teekste- jîh barkoegærja: Faadterh s. 12 – 13

Praktihkeles darjomh:

- Faadterebiejjeih öörnedidh
- Faadtereklaassh maehtieh dovne ålkoebiejjeij jîh tjoejkemebijjeij gaavnedidh
- Soptsestimmieståante faadtereklaassine ektine
- Vihties tjåangkoeh fierhten asken, gærjagåetesne jîh museumisnie mînnedh, mînnedh

Faadterh

Manne jearsoes skuvlesne.

Tjælieh dov faadteren nommem, lijmesjh aktem guvviem jallh guvvedh faadterem.

Mov faadteren nomme:

Guvvedh maam faadtere edtja darjodh jîh man giemhpe dihte edtja årrodh.

12
13

möörjedh

Unicef-sæjroeh

<https://www.unicef.no/barn-og-unge/til-deg-som-er-fadder> (hijven laavenjasse-raeriestimmieh)

Teekste- jìh barkoegærja: Ålkoeskuvle s. 18 – 19

Ulmie:

- åtsådit ja gávvidit kulturmujoj
ja kultuvrra- ja
luonndoduobddágav lahkabirrasin

Soptsestallemeteemah:

- Guktie byöroe gäärvedidh gosse edtja ålkone minnedh tjaktjege?
- Gosse ålkoeskuvlesne minnebe tjoerebe måjhtelidh mah vaarjoeh meatan. vaeltebe, maam sijhtebe dållesne bisseth jìh magkeres beapmoem meatan. vaeltebe.
- Mah njoelkedassh faamosne gosse ibie klaassetjiehtjielisnie? Jalhts mijjeh ålkone minnebe, dellie læjhkan skuvle. Tjoerebe darjodh maam lohkehtæjja jehta jìh vihkeles soptsestidh gåabph vaedtsebe, gosse ålkone minnebe.
- Tjoerebe iktesth ektesne vaedtsedh.
- Guktie jearsoesvoetese ussjedibie gosse ålkone minneminie?
- Darjoeh tuvrenjoelkedassh. Gièhtjedidie njoelkedasside iktesth åvtelen tuvresne minnedh.

Ålkoeskuvle

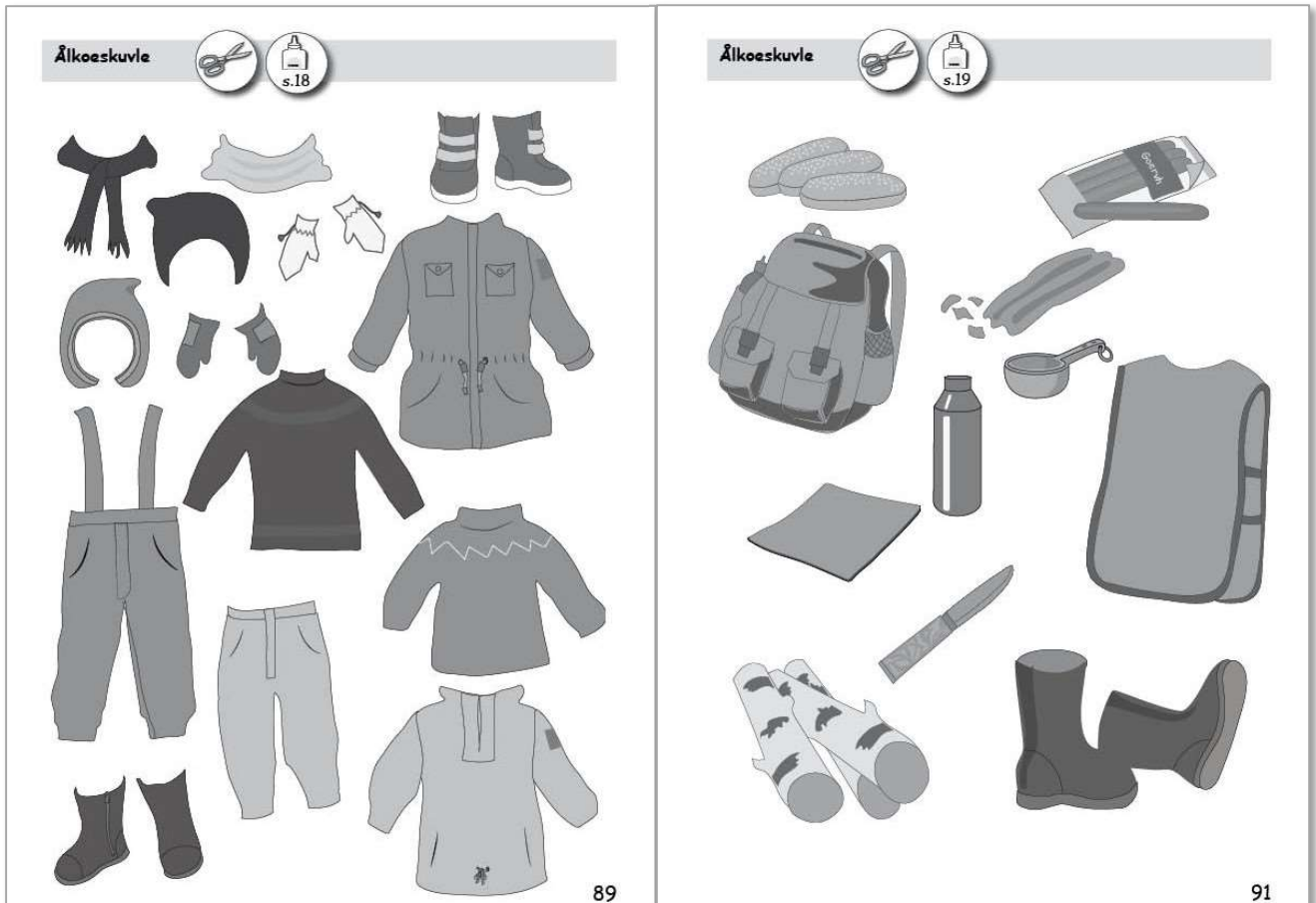
Vearelde jìh vaarjoeh

Daan biejjien Eallan jìh Laaran ålkoeskuvle. Bietskieh vaarjoeh bietskemeaarkeste jìh lijmesjh vaarjoede dejtie.

Maam Ealla jìh Laara meatan vaeltieh ålkoeskuvlese? Bietskieh guvvieh bietskemeaarkeste jìh lijmesjh dejtie dallen bijre.

18
19

Bietskeme-aarhkh sæjrojne 89 jñh 91.

Praktihkeles darjomh:

Minnede tuvresne faadtereklaassine ektine.

3. Valkese-njoelkedassh

Svaalhtese: <https://www.mauthor.com/present/6044848540483584>

Kapihtelen ulmieh:

- seabradahkefaageles gyhtjelassh evtiedidh jîh âehpiedehtedh

Learoo-ulmie:

- Valkesenjoelkedassh maehtedh jîh damedh mah leah vihkeles lîhkes byjresisnie
- Valkesetsieggh guarkedh mah leah vihkele lîhkes byjresisnie
- Buektiehtidh vuarjasjidh, goerehtidh jîh daejredh magkerh valkesetsiehkies mah leah vaarege jîh magkerh leah jearsoe

3-1 Skuvlegeajnoe

Tjoeje:

Valkesasse joekehts vuajatahkh jîh aaj almetjh govlehtuvvieh. Diedtieh dejtie.

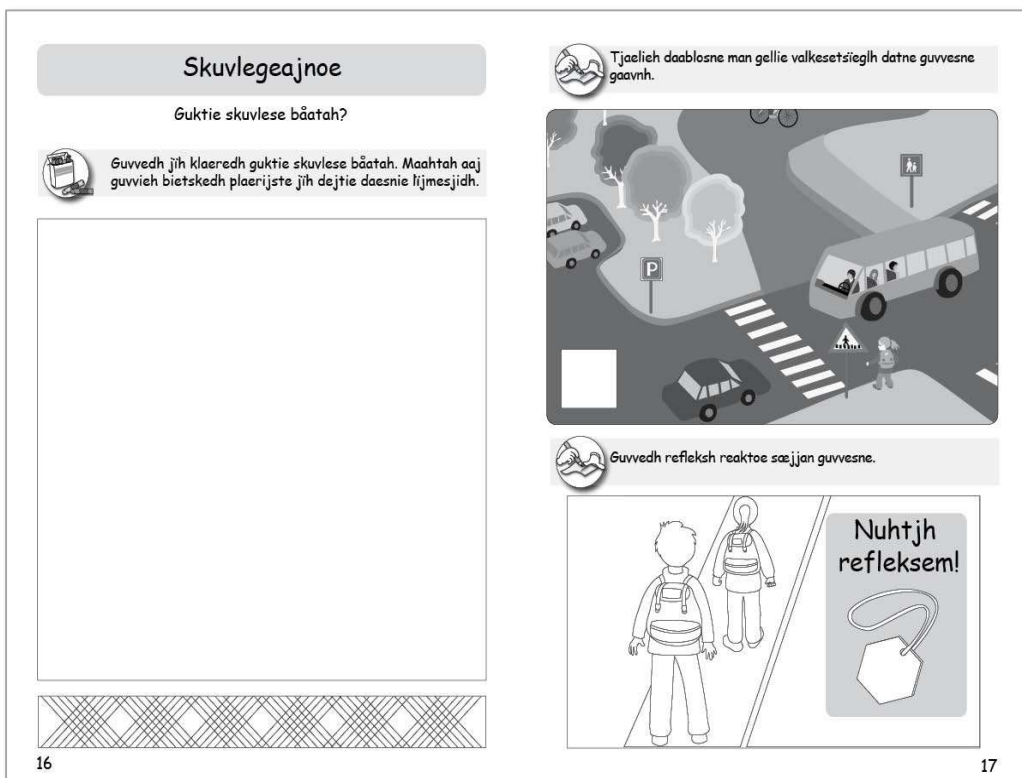
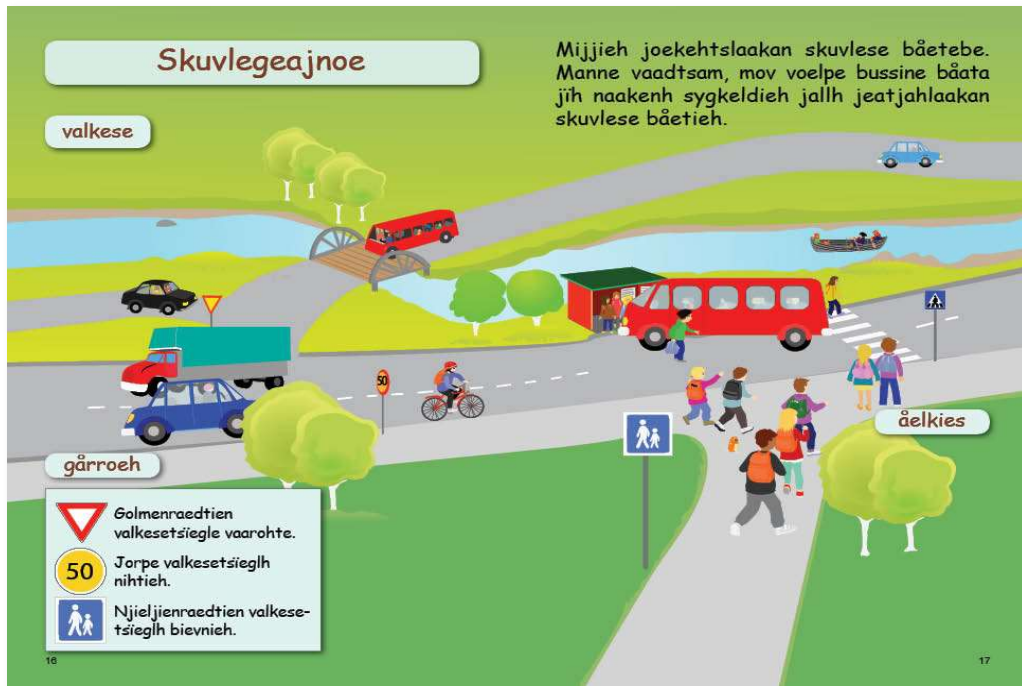
Faagebïevnesh:

Njoelkedassh fulkedh, seahkaridh jîh guarkedh. Ussjedatdedh, seahkarimmie jîh goerkesem njoelkedasside vuesiehtidh. Valkeseööhpehtimmien vâarome lea nærhtome, stillehm jîh njoelkedassh.

Eadtjohke learohkh – faktabïevnesh

- Jarkelimmiej gaavhtan siebriedahkesne gellie maanah eah dan jîjnem svihtjh.
- Maanah eah leah dan eadtjohke.
- Eejhtegh vielie goh 40 % maanijste skuvlese vuejies (maadthskuvlesne).
- Maanah mah 10 jaepien bâeries gaskemedtien 10 tæjmoeh tjahkasjies fierhten biejjien.
- Healsoeâejvieladtjh juvnehties varke vaedtsedh bielietæjmoem fierhten biejjien. Byöroe sâemieslaakan svihtjedh fierhten biejjien: Vuartesjh www.aktiveskolebarn.no

Teekste- jñh barkoegærja: s. 16-17

Praktihkeles darjomh:

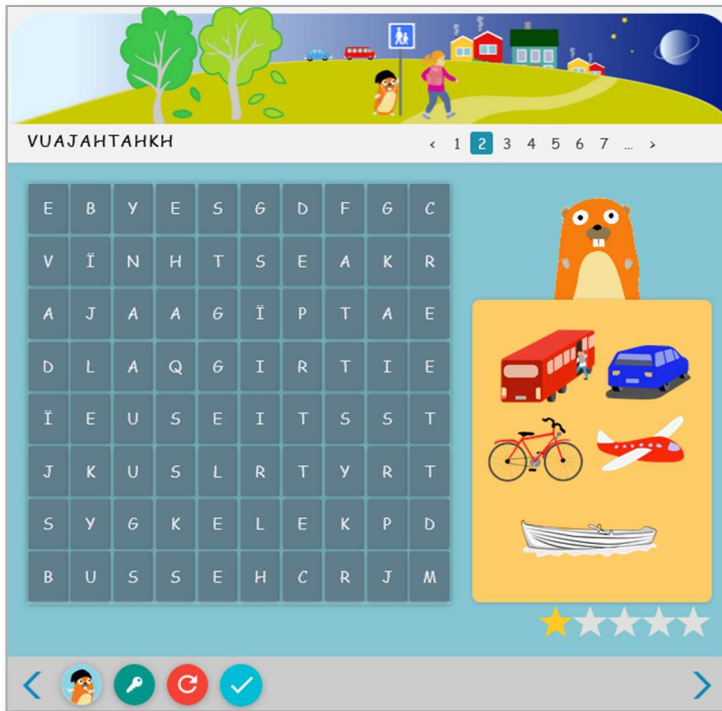
- Vaadtsaldahke valkesisnie: Darjode vaadtsaldahkem gusnie maehkede haarjanidh jïjtjemse svihtjedh valkesisnie. Hijven dovne aelhie jih geervebe sijjeh veeljedh.
- Darjode laavenjassh jih darjomh: klaeriedidh ælkiesgietem, tsïeglem damtedh, njoelkedassh, tsïeglh, jearsoe valkesem jih reaktoe dæmiedimmiem valkesisnie haarjanidh.
- Valkesem vihtesjidh: Darjode vihtesjimmielaavenjassh dijjieh nuhtjede gosse ælkone vaedtsiemine.
- Learohkh edtjeh sijjeh gaavnedh gusnie maehsieh goerehtidh guktie valkese lea, gusnie jearsoe fealadidh jih gusnie maahta vaarege ærrodh.
- Jeatjah aejkien maehkede tjoejh goerehtidh jih goltelidh, jih dejtie registreradidh.

Valkesisnie ryöknedh:

Ohtsedh hijven sijjiem gusnie edtjede goerehtidh man gallesh mah vaedtsieh, maanavåågnem nehkieshtieh, bïjlem vuejeh jallh man gellie bienjeh dijjieh vuejnede.

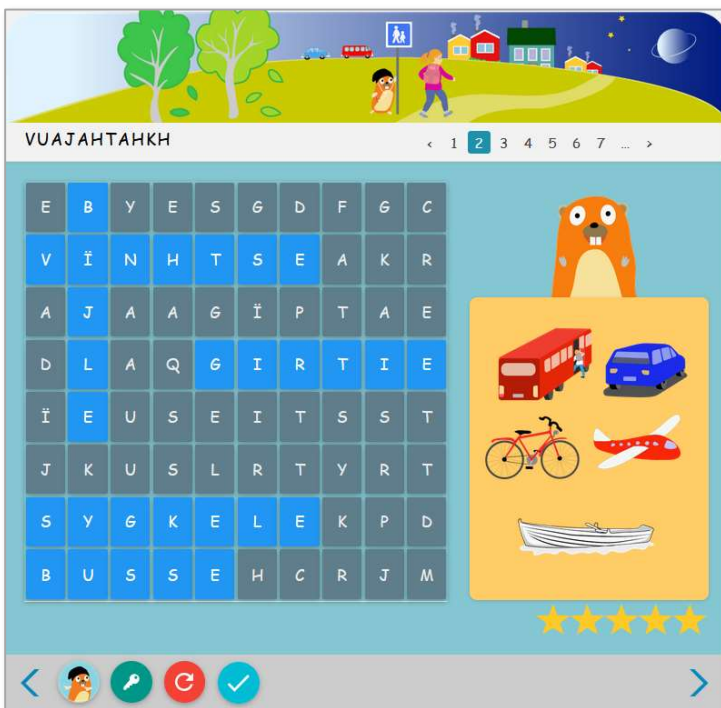
-

3-2 Vuajahtahkh

Tjoeje:
Gaavnh vîjhte baakoeh, mah
valkesasse govlehtuvvieh.

Vaestiedassh:

3-3 Valkesetsïeglh

Tjoeje:

Soptsestallh dej mubiejgumie valkesen bîjre guvvesne.

Soptsestallemeteemah:

- Magkeres vuajahtahkh guvvesne?
- Magkeres valkese-tsïeglh guvvesne?
- Gusnie bîjllh vuejeh? Gusnie mijjeh vaedtsebe?
- Magkeres klaerie geajnosne? Mannasinie?
- Vaarege sijjeh guvvesne?

3-4 Geajnoen bijjelen vaedtsedh

Tjoeje:

Fierhte maana edtja jearsoes skuvlegeajnoem utnedh. Gosse edtjh geajnoen bijjelen vaedtsedh, dellie tjoerh voestegh gârroehbealan vuejnedh, dan mænngan ælkiesbealan jih minngemosth gârroehbealan. Mij tsieglide restiedimmiesijjesne? Sertieh reaktœ tsieglem maanaj gâajkœ.

Vaestiedasse:

3-5 Vaadtsahtahke

Tjoeje:

Såemies geajnojne eah bijlh åadtjoeh vuejedh. Desnie mijjieh ajve vaedtsebe jallh sygekeldibie. Mij tsieglide dagkeres geajnosne? Biejh reaktioe tsieglem geajnoen lihke.

Vaestiedasse:

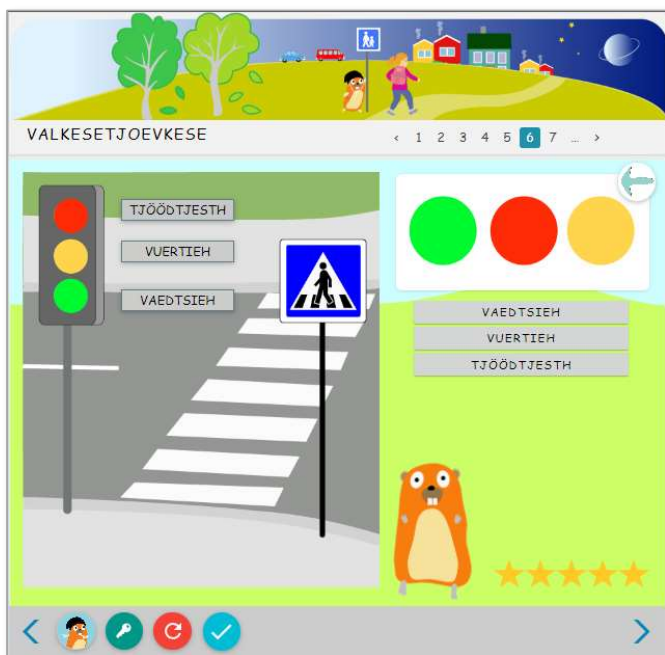

3-6 Valkesetjoevkese

Tjoeje: Rööpses tjoevke soptsese datne galkh tjöödtehtidh. Viskes tjoevke vaarohte – tjoeirijbie vuertiestidh. Kruana tjoevke soptsese datne åadtjoeh vaedtsedh. Biejh reaktoe klaeriem tjoevkide. Biejh reaktoe baakoeh tjoevken bealese.

Vaestiedassh:

3-7 Bussine skuvlese

Tjoeje: Doh jeenjemes ovlahkoeh busseskovhtine sjugniehtuvvieh bussetjöödtjestimmiesijjien lihke. Diedtieh soptses-bollenjesidie jih goltelh maanide. Biejh kruana gievliem dej maanaj nille mah reaktoelaakan ussjedieh jih rööpses gievliem dej maanaj nille mah eah reaktoelaakan ussjedh.

Maanah soptsesstie:

1. Månnoeh vuertien goske busse lea tjöödtjehtamme. Sääjhtoe bussevuejije ij monnem vuejnien. REAKTOE

2. Manne geajnoen rastah vaarrem bussen duekesne, dellie ij dihte mov bijjelen vuejien. IJ LEAH REAKTOE

Vaestiedassh:

3. Manne bienghken nille goetsem jih tjarke laavloem. IJ LEAH REAKTOE

4. Mijjeh tjaebpieslaakan raajosne tjáadtjoejibie gosse bussen sijse mînnebe. REAKTOE

5. Manne stille tjahkesjem jih reaktoe otnjegen vöoste. Beelhtem biejem jis beelhth bussesne gáávnesieh. REAKTOE

6. Bussese olkese njulhtjem jih dallatjinie geajnoen rastah vaarrelem ávtelen busse guhkiebasse vuaja. (IJ LEAH REAKTOE)

7. Manne vuartam goske busse guhkiebasse vuaja, jih easkah dellie geajnoen rastah vaadtsam. Dellie manne vuajnam mejtie bijle báata. REAKTOE

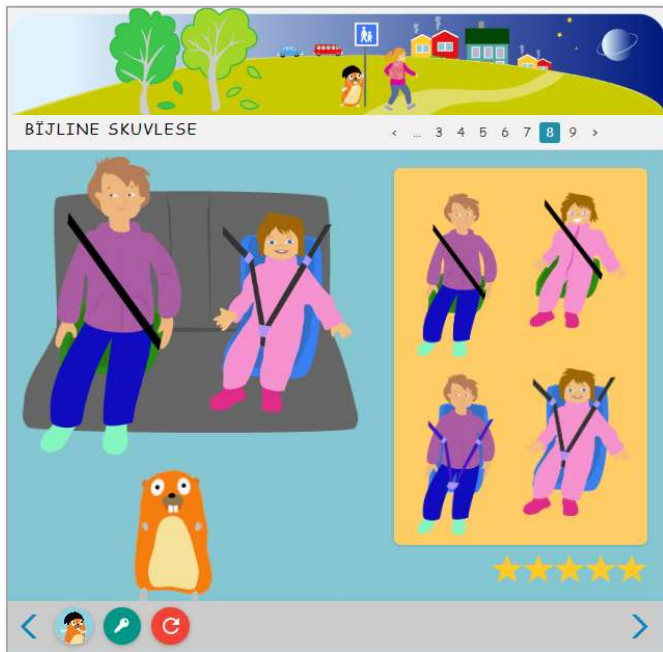
3-8 Bijline skuvlese

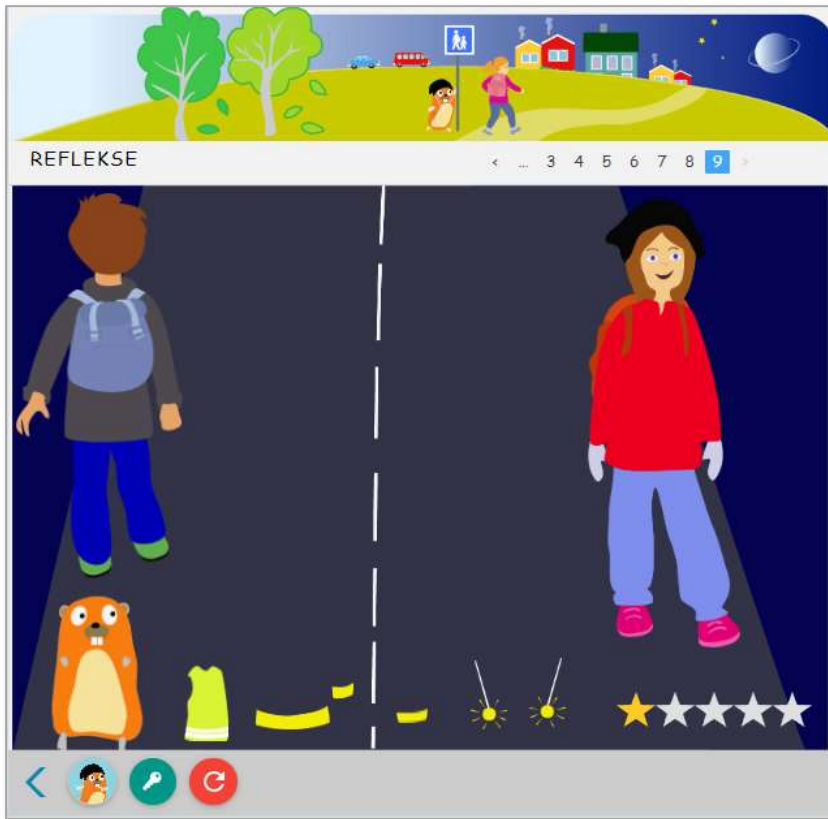
Tjoeje:

Gaajhkesh tjerieh bijlebeelthem bijlesne nuhtjedh. Biejh maanah bijlen sijse guktie dah jearsoesvoete-dalhketjidie reaktoelaakan nuhtjeh.

Vaestiedassh:

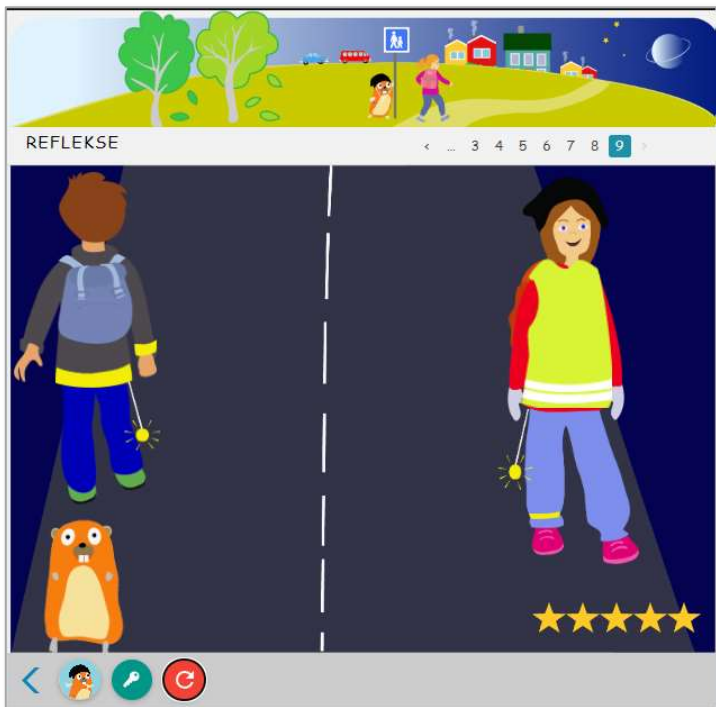

3-9 Reflekse

Tjoeje:
 Gosse sjuevnjede tjoerebe refleksem nuhtjedh. Reflekse edtja iktesth âelkiesbielesne gævnjasjidh, guktie vâajnoes geajnoen vööste. Gævnjosth refleksh reaktoe sæjjan dæjtie maanide.

Vaestiedassh:

3-10 Vierhtiedidh

Tjoeje:

Jijtse barkoem vierhtiedidh.

Daennie sæjrosne edjth ussjedidh maam liereme jih man hijvenlaakan datne liereme.

Mierhkesjh reaktoe vaestidassem.

VIERHTIEDIDH < ... 5 6 7 8 9 **10** 11 >

Jijtse barkoem vierhtiedidh

Daennie sæjrosne edtjh ussjedidh maam liereme jih man hijvenlaakan datne liereme. Mierhkesjh reaktoe vaestidassem.

?

		Hijven mahtam	Ånnetje mahtam	Daerpies annje haarjanidh
?	1. Manne sæmies valkesenjoelkedassh damtem.	☐	☐	☐
?	2. Manne daajram guktie edtjem dæmiedidh gosse geajnoen bijjelen vaadtsam.	☐	☐	☐
?	3. Manne valkesetjoevkesi klaerieh damtem.	☐	☐	☐
?	4. Manne daajram bijlesne tjuara bijlebeelhtem nuhtjedh	☐	☐	☐
?	5. Manne daajram gusnie reflekse edtja gævnjasjidh.	☐	☐	☐

< >

3-11 Illedahkh

ILLEDAHKH

< ... 5 6 7 8 9 10 **11** >

ILLEDAHKH 		REAKTOE VAESTIEDASSH 	BÅAJHTODE
VALKESE	<div style="width: 100%;"><div style="width: 100%;"></div></div> 100%	0	0/0
VUAJAHTAHKH	<div style="width: 0%;"><div style="width: 0%;"></div></div> 0%	0	0/0
VALKESETSIËGLH	<div style="width: 0%;"><div style="width: 0%;"></div></div> 0%	0	0/0
GEAJNOEN BIJJELN VAEDTSEDH	<div style="width: 0%;"><div style="width: 0%;"></div></div> 0%	0	0/0
VAADTSAHTAHKE	<div style="width: 0%;"><div style="width: 0%;"></div></div> 0%	0	0/0
VALKESETJOEVKESE	<div style="width: 0%;"><div style="width: 0%;"></div></div> 0%	0	0/0
BUSSINE SKUVLESE	<div style="width: 0%;"><div style="width: 0%;"></div></div> 0%	0	0/0
BÏJLINE SKUVLESE	<div style="width: 0%;"><div style="width: 0%;"></div></div> 0%	0	0/0
REFLEKSE	<div style="width: 0%;"><div style="width: 0%;"></div></div> 0%	0	0/0
VIERHTIEDIDH	<div style="width: 100%;"><div style="width: 100%;"></div></div> 100%	0	0/0
ÅLLESTH 	<div style="width: 20%;"><div style="width: 20%;"></div></div> 20%	0	0/0

4. Manne jïjtse

Svaalhtese: <https://www.mauthor.com/present/6656515099983872>

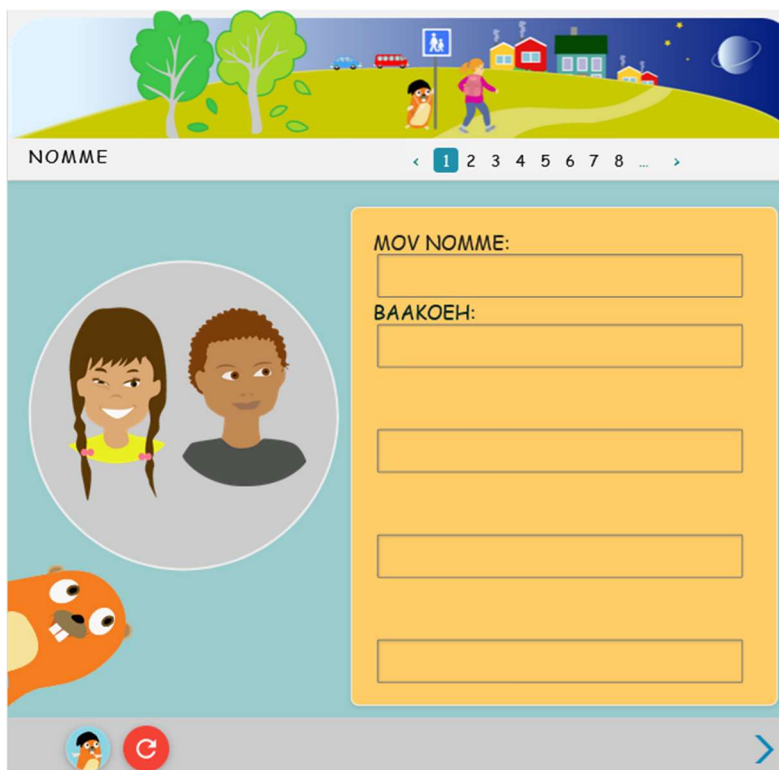
Kapihtelen ulmieh:

- seabradahkefaageles gyhtjelassh evtiedidh jïh åehpiedehtedh
 - vienevoeten jïh ektiedimmien bijre soptsestalledh jïh mij relasjovvide baajnehte
 - buerkiestidh jïh vuesiehtimmieh vedtedh gellievoetese jïh seammavyörtegsvøetese
- Nöörjesne jïh Saepmesne, joekoen saemien sliekth jïh ovmessie fuelhkiehammoeh jïh almetjekirrieh

Soptsestallemeteemah:

- Åvtenomme, minngienomme jïh gaskenomme.
- Daajrah abpe dov nommem?
- Tjælieh dov nommem, gâæssie reakadamme jïh giejnie årroeminie

4-1 Nomme

NOMME

MOV NOMME:

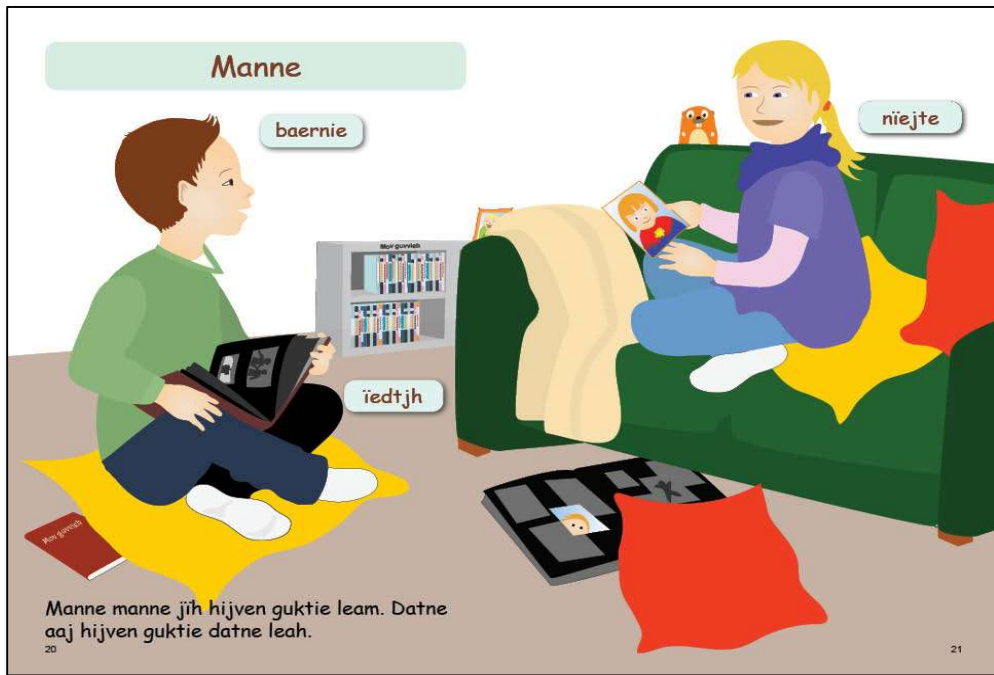
BAAKOEH:

Tjoeje: Gaajhkesi Leah nomme jïh minngienomme. Naakeni aaj gaskenomme. Datne abpe dov nommem daajrah? Tjælieh dov nommem daesnie. Darjoeh dan mænngan orre baakoeh dov nommen bokstaavigujmie.

AKTIVITETH: Stååkedh bokstaavigujmie dov nommesne. V.g. INGER –gre-reg-ge jnv. Dellie gellie joekehts baakoeh sjædta.

- Bietskede bokstaavh plaerijste. Veeljh bokstaavh mah Leah learohken nommesne jïh minngienommesne.

Teekste- jîh barkoegærja, s. 20-21:

Manne

Tjaelieh jîjtjedh bijre. Gihtjh viehkien bijre gâetesne.

Mov nomme:

Gâessie manne reakadamme:

Manne daej almet jigujmie årroem:

20

Guvvedh maam akt mîsse ïedtjem âtnah.

Mov ellies nomme:

Orre baakoeh:

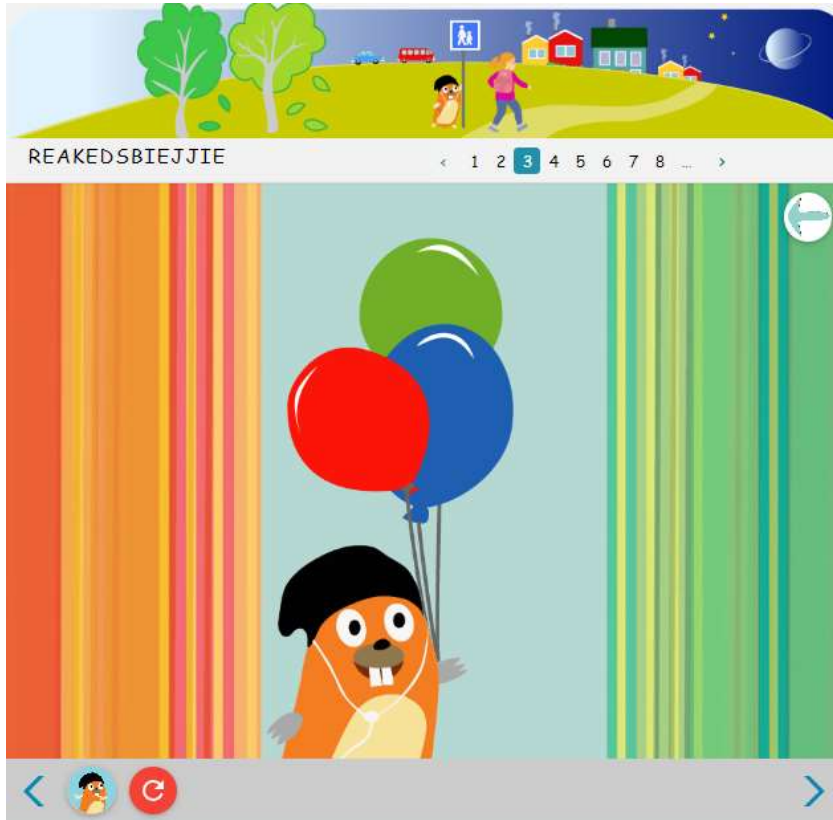
21

Svihtjedh: Tjaelieh olkese gaajkhk bokstaavh alfabeetesne A4-paehpierisnie. Learohkh edtjeh sijjen nommem njulhtjedh bokstaaveste bokstaavese. Maahta aaj bokstaavide vïedtjese gævnjodh, jîh learohkh edtjeh reaktøe bokstaavi nille kleehpedh.

4-3 Reakedsbiejjie

Teermh:

- reakedsbiejjie
- biejjie jïh aske

Gaajhkesi lea reakedsbiejjie. Diedtieh ballongidie guktie biejjielåhkose båatah.

Soptsestallemeteemah:

- Gaajhkesi lea reakedsbiejjie?
- Man gellie askh aktene jaepesne?

Aktivith

- Reakedsbiejjiesoptesem ektesne tjaeledh jïh gaajhkesh guvviem guvviedidh naakeni reakedsbeajjan
- Reakedsbiejjiekalenderem jallh reakedsbiejjieraajroem darjodh, raajroem vovejmeråantjojne jallh skovterigujmie mah 12 slærrah utnieh. Tjælieh aski nommh slærrine, jïh dellie maanaj nommh dan slærran sijse beaja gåessie dej reakedsbiejjie. Maahta aaj doh gaektsie jaepieboelhkh slærraj nuelesne mïerhkesjidh.
- Darjode vïedjtjéguvviem reakedsbiejjiekalenderinie maam klaassetjiehtjielisnie gævnjastidie
- Mïerhkh jïjtse reakedsbiejjiem kalenederisnie

Teekste- jïh barkoegærja: s. 22-23

Reakedsbiejjie

Gäessie dov reakedsbiejjie? Guvvedh guktie eatneme dellie vääjnoe. Tjælieh asken nommem jïh daatoem dov reakedsbeajjan.

Læhkoeh biejjine!

Gaajkesh aktem reakedsbiejjiem utnieh. Mierhkh kalendersnie gäessie dov reakedsbiejjie lea.

REAKEDSBIEJJIEKALENDERE

Tsiengele						
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				

Goevte						
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				

Njoktje						
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				

Voerhtje						
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				

Suehpede						
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				

Ruffie						
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				

Snjaltje						
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				

Mietske						
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				

Skierede						
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				

Golke / Rihkede						
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				

Rahka / Gåikoe						
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				

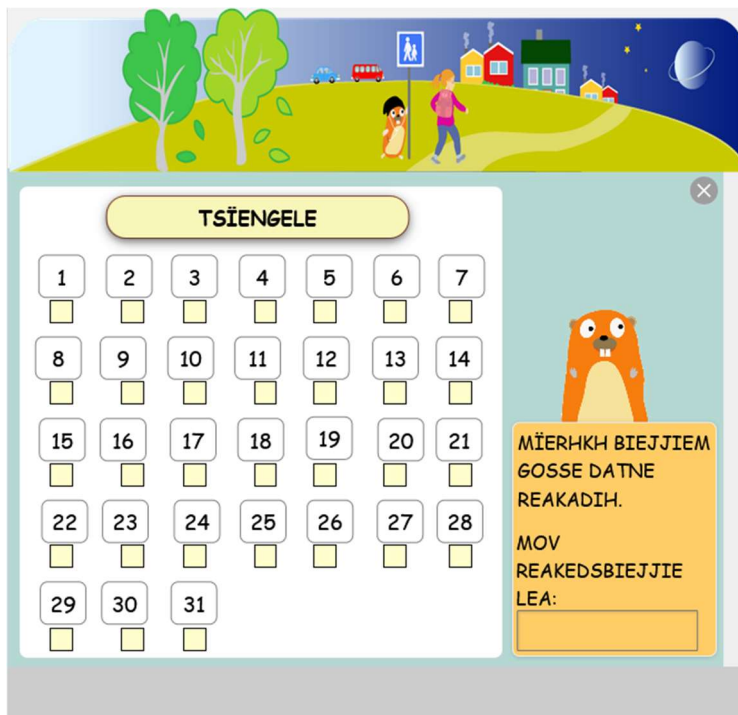
Goeve						
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				

4-4 Askh

Tjoeje: Diedtieh jîh goltelh aski nommh. Diedtieh naastan don asken baalte gosse datne reakadih.

Fierhten askesne mahta diedtedh taalh jîh goltelidh daatoem.

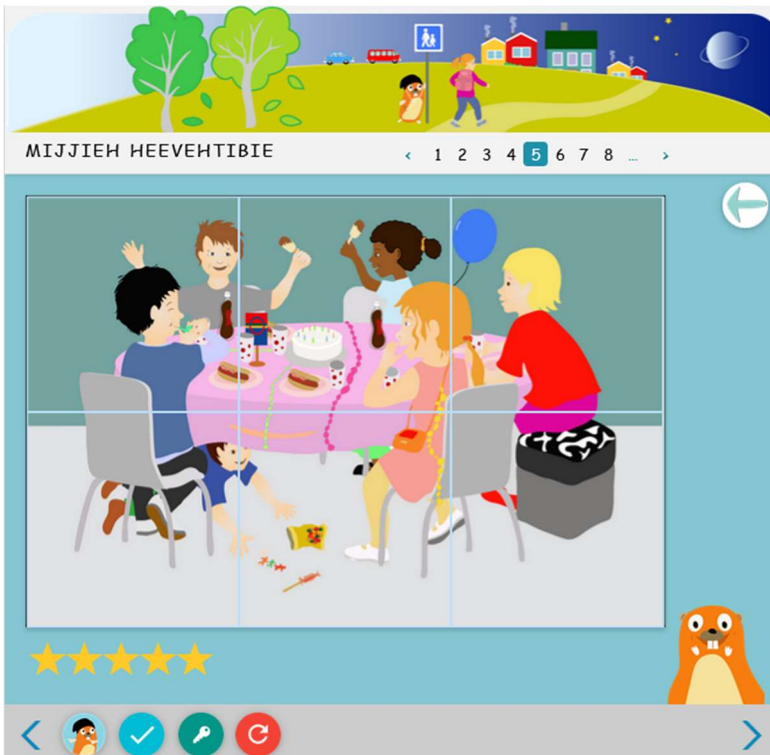

4-5 Mijjieh heevehtibie

Tjoeje: Giesieh bæhtide reaktoe sæjjan.

Vaestiedasse:

4-6 Manne maahdam

Tjoeje: Datne joe jïnjem maahdam. Sertieh learohken bealan doh darjomh mejtie leah væjkele darjodh.

Soptestallemeteemah:

- Mïsse datne væjkele?
- Maam hijvenlaakan maahdam?
- Maam mijjen klaasse væjkele darjodh?
- Guktie væjkele sjædta mesnie akt?

NB: stuvrh maanide ajve positijve sæjroej bijre soptestidh.

Faasiteraeriestimmie:

Praktihkeles darjomh:

- göökti göökti maam akt mábpan lierehtidh

Teekstegærja s. 34-35

Manne mahtam

Manne jijnjem mahtam. Manne væjkele. Manne maam akt lierem fierhten biejjien.

juelkietjengerem tjiektjedh

håagkodh

sovkedh

spieledh

joejkedh

daanhtsodh

tjoejkedh

sygkeldidh

lohkedh

guvvedidh

34
35

Barkoegærja s. 34-35

Manne mahtam

Gaajhkesch maam akt maehtieh.

Dam manne mahtam. Guvvedh jallh tjaelieh.

Guvvedh sievem tsiehkeste tseahkan.

34
35

Teekste- jñh barkoegærja: Lyjhkem stääkedidh, s. 32 – 33

Soptsestallemeteema:

- guktie lyjhkh stääkedidh?
- mennie stääkedimmesne gaajhkeh maehtieh meatan årrodh?
- Maam stääkedimmide datne lih lyjhkeme mubpide dov klaassesne lierehtidh?

Praktihkeles darjomh:

- stääkedimmiem ektesne stääkedidh
- stääkedh skuvlevoelpine eejehtimmesne mejnie ih aarebi stääkedamme

Manne lyjhkem stääkedidh

Guktie leam gosse im äadtjoeh moenedh stääkedimmesne? Mierhkesjh.

Guvvedh aktem stääkedimmiem datne lyjhkh jñh maam maaje lih sijhteme klaassese lierehtidh.

32
33

Teekste- jîh barkoegærja: Mov årromesijje (s. 36 – 37)

Soptsestallemeteemah:

- gusnie maahta årrodh: gåetie, gaertene, jollegåetie, raajroegåetie, låavthgåetie
- naakenh jienebh hiejmh utnieh?
- dagke naakenh juhtijesaemieh, jallh maana tjidtjen luvnie orre akten våhkoen jîh mubpien våhkoen aehtjien luvnie
- Magkeres gåetesne årroeh?
- Magkerh gåetiej sisnie almetjh årrodh?
- Gieh årroeh desnie gusnie datne årroeh?

Mov årromesijje

Mijjieh ovmessie gåetine årrobe.

Gåabph baalkah 1, 2, 3 jîh 4 juhtieh? Tjööngghk bokstaa- vide maam baalkesne gaavnh. Tjælieh gåetiej nommh vuelielisnie.

1 _____ 3 _____
2 _____ 4 _____

1 2 3 4

Magkeres gåetesne datne provhkh årrodh jallh jîjjedidh? Klaeredh.

Guvvedh dov gåetiem.

Mov adresse lea: _____

36
37

4-7 Maadtoeladtjh

Ulmieh:

- vienevoeten jîh ektiedimmien bîjre soptsestalledh jîh mij relasjovnde baajnehte
- buerkiestidh jîh vuesiehtimmieh vedtedh gellievoetese jîh seammavyörtetsvoetese Nöörjesne jîh Saepmesne, joekoen saemien sliekth jîh ovmessie fuelhkiehammoeh jîh almetjekirrieh

MAADTOELADTJH < 1 2 3 4 5 6 7 8 ... >

I	A	A	J	J	A	T	N
Å	A	B	P	A	F	R	L
A	H	I	E	L	P	E	V
M	K	T	E	A	D	N	I
B	A	E	H	T	J	I	E
V	J	E	L	L	J	A	L
R	I	O	P	L	F	R	L
T	J	I	D	T	J	I	E

AAJJA
AAHKA
AEHTJIE
TJIDTJIE
VIELLE
ÅABPA

Tjoeje: Gaavnh fuelhkielîhtsegi nommh.

Teermh:
- fuelhkie, åabpa, vielle, tjidtjie, aehtjie, aahka, aajja

Soptsestallemeteema:
- Soptsestalledh ovmessie fuelhkiej jîh relasjovni bîjre
- Soptsestalledh fuelhkien jîh maadtoeladtji laavenjassi bîjre

Vaestiedassh:

MAADTOELADTJH < 1 2 3 4 5 6 7 8 ... >

I	A	A	J	J	A	T	N
Å	A	B	P	A	F	R	L
A	H	I	E	L	P	E	V
M	K	T	E	A	D	N	I
B	A	E	H	T	J	I	E
V	J	E	L	L	J	A	L
R	I	O	P	L	F	R	L
T	J	I	D	T	J	I	E

AAJJA
AAHKA
AEHTJIE
TJIDTJIE
VIELLE
ÅABPA

Teekste- jñh barkoegærja, s. 24-25:

Mov fuelhkie

Guvvedh dejtie mejgumie ärroeh.

Guvvedh guvviem jeatjah fuelhkeste.

aehtjie

tjijtjie

aahka

vielle

ääbpa

ääbpa

24

Gaavnh baakojde.

tjijtjie aehtjie aahka aajja äabpa vielle

b	a	a	h	k	a	k	å
u	a	v	ï	e	l	l	e
t	j	i	d	t	j	i	e
g	j	á	d	d	j	l	h
v	a	e	h	t	j	i	e
ï	å	a	b	p	a	s	m

25

4-8 Joekehts fuelhkieh

Joekehts fuelhkieh:

Mijjen lea gellie sâarhts fuelhkiemodellh. Sâemies fuelhkine dagke ajve akte eejtege jallh göökte eejtegh jîh maanah fuelhkesne. Sâemies fuelhkine aaj aahka gon aajjah ârroeminie seamma gâetesne, jallh göökte âlmah jallh göökte nyjsenæjjah goh eejtegh. Sâemies eejtegh leah juakadamme jîh orre fuelhkieh dorjeme, guktie maanah dagke göökte fuelhkide govlesuvvieh.

Tjoeje: Mijjen leah gelliesâarhts fuelhkieh. Muvhtine fuelhkine dagke akte eejtege oktegh, jallh göökte eejtegh jîh maanah. Muvhtine fuelhkine aaj aajja jîh aahka. Muvhtine fuelhkine göökte âlmah jallh göökte nyjsenæjjah mah leah eejtegh. Muvhth eejtegh leah juakadamme jîh orre fuelhkieh dorjeme, guktie maanah maehtieh göökte fuelhkide govlehtovvedh. Diedtieh tjojebâalide jîh sertieh reaktoe fuehlkiem gâetiej gâajkoe.

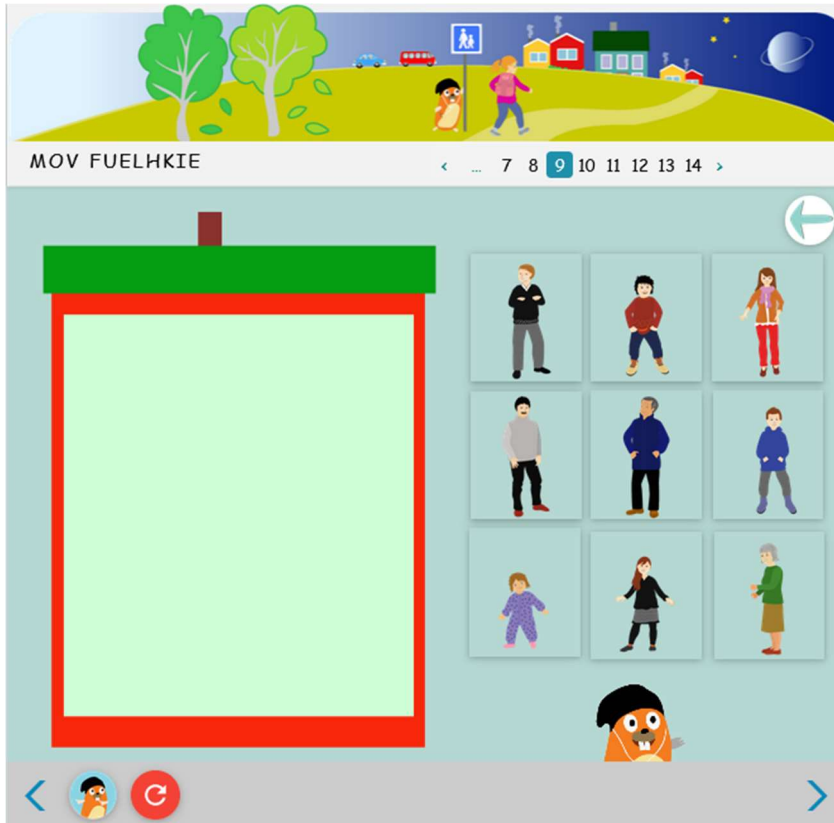
Soptsestallemeteema:

Magkeres fuelhkiemodellh leah?

Vaestiedassh:

4-9 Mov fuelhkie

Tjoeje: Daesnie dov fuelhkie årroeminie. Biejh gåatan seamma gellie aehtjeh, tjidtjeh, maanah, aahkah jîh aajjah goh dov gåetesne årroeminie.

Faasiteraeriestimmie:

4-10 Maadtoeladtjh

Soptsestallemeteema:

- magkerh maadtoeladtjh mijjen?

Teermh:

- tjidtjie, aehtjie,
- vielle, åabpa
- jyöne, muahra, gãeskie
- jiekie, tjietsie, seasa
- aahka, aajja,
- jijmie, maake,
- aajkohke

Tjoeje: Tjaelieh

maadtoeladtji laahkoeh

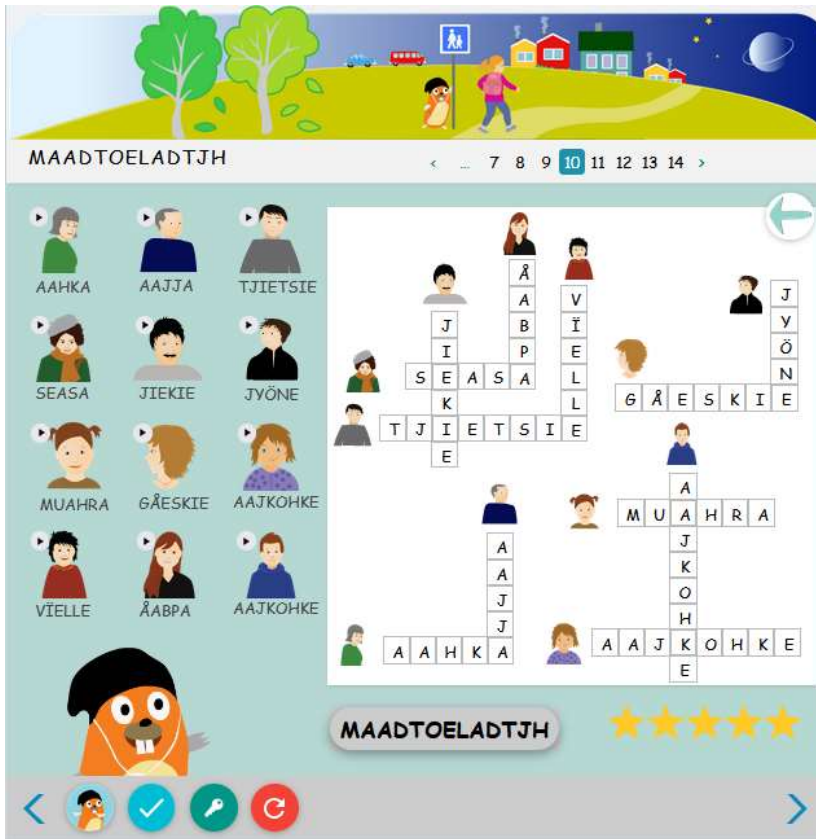
reaktoe sæjjan.

Viehkje: Gosse

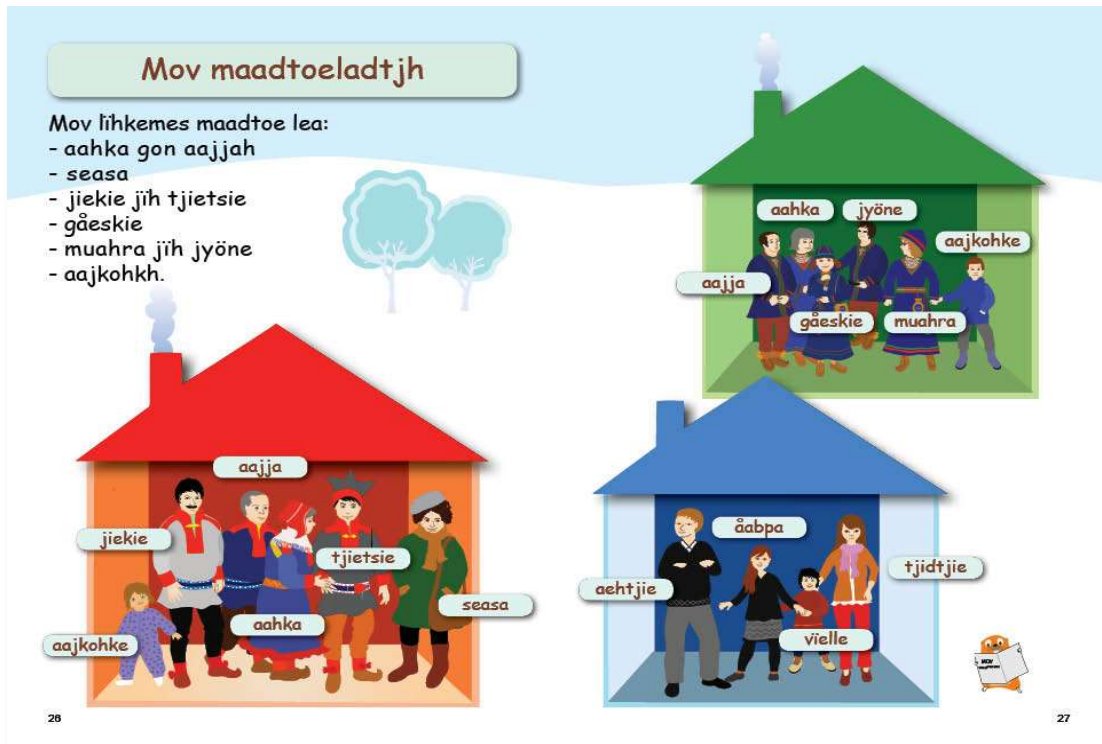
“Maadtoelatjh” diedtieh, dle
baakoeh vuejnieh:

Vaestiedassh:

Teekstegærja, s. 26-27 Mov maadtoeladtjh

Bargogirji, s. 26-27

Mov maadtoeladtjh

Tjælieh laahkojde daabloej sisnie.

Tjælieh man gellie maadtoeladtjh dov.

Aehtjien bielesne:

tjietsie _____

jiekie _____

seasa _____

aajkohke _____

Tjïdtjien bielesne:

gæeskie _____

muahra _____

jyöne _____

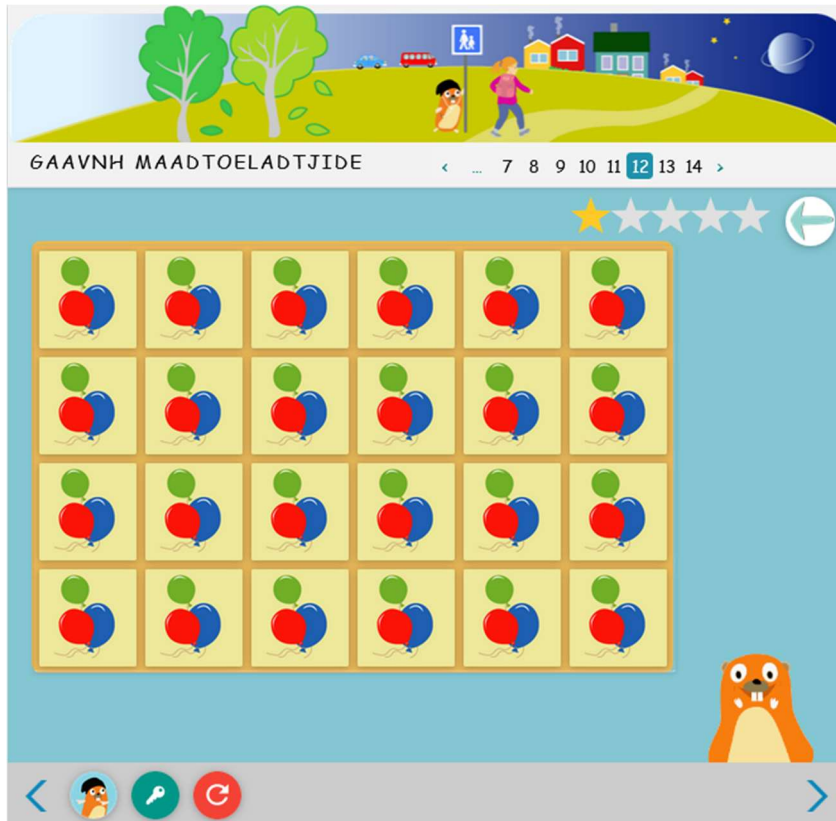
aajkohke _____

26
27

4-11 Sliektemoere

Tjoeje: Dievhtieh dov maadtoeladtjh sliektemoere. Gihtjh gæetesne jis ih gaajhkh nommh daejrieh.

4-12 Gaavnh maadtoeladtjide

Tjoeje: Gaavnh paarride.

Vaestiedassh:

4-13 Vierhtiedidh

Tjoeje:

Jijtse barkoem vierhtiedidh.

Daennie sæjrosne edjth ussjedidh maam liereme jih man hijvenlaakan datne liereme.

Mierhkesjh reaktoe vaestidassem.

VIERHTIEDIDH < ... 7 8 9 10 11 12 **13** 14 >

Jijtse barkoem vierhtiedidh

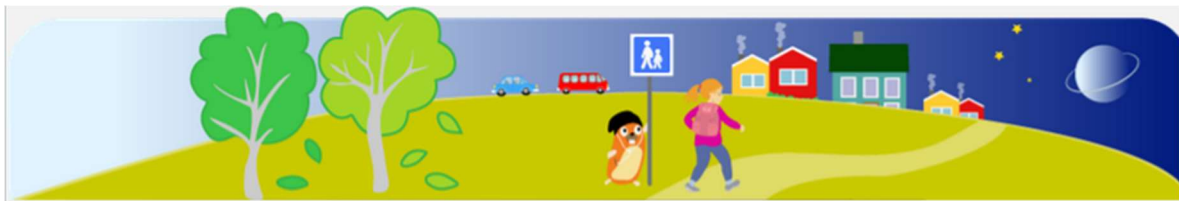
Daennie sæjrosne edtjh ussjedidh maam liereme jih man hijvenlaakan datne liereme. Mierhkesjh reaktoe vaestidassem.

?

		Hijven maahdam	Ånnetje maahdam	Daerpies annje haarjanidh
?	1. Manne daajram gieh mov fuelhkie.	☐	☐	☐
?	2. Manne daajram gæssie mov reakedsbiejjie.	☐	☐	☐
?	3. Manne daajram maam maahdam.	☐	☐	☐
?	4. Manne daajram jijnjh ovmessie fuelhkieh maehtieh gäävnesidh.	☐	☐	☐
?	5. Manne saemies sliektenommh maahdam.	☐	☐	☐

< >

4-14 Illedahkh

ILLEDAHKH

< ... 7 8 9 10 11 12 13 **14** >

ILLEDAHKH		REAKTŌE VAESTIEDASSH	BĀAJHTODE
NOMME	100%	0	0/0
VIELIE MOV BĪJRE	0%	0	0/0
REAKEDSBIEJIE	0%	0	0/0
BIEJIELĀHKOE	0%	0	0/0
MIJJIEH HEEVEHTIBIE	0%	0	0/0
MANNE MAAHTAM	0%	0	0/0
MAADTOELADTJH	0%	0	0/0
JOEKEHTS FUELHKIEH	0%	0	0/0
MOV FUELHKIE	0%	0	0/0
MAADTOELADTJH	0%	0	0/0
SLĪEKTEMOERE	0%	0	0/0
GAAVNH MAADTOELADTJIDE	0%	0	0/0
VIERHTIEDIDH	0%	0	0/0
ĀLLESTH	8%	0	0/0

5. Goeksegi maanah

Ulmieh:

- goerehtidh jïh vuesiehtimmieh vedtedh guktie almetjh ovmesse bieline veartenistie sinsitnien jieledem baajnehtieh
 - buerkiestidh jïh vuesiehtimmieh vedtedh gellievoetese jïh seammavyörtetsvoetese
- Nöörjesne jïh Saepmesne, joekoen saemien sliekth jïh ovmesse fuelhkiehammoeh jïh almetjekirrieh

Svaalhtese: <https://www.mauthor.com/present/6311092535558144>

Faakta: EN-biejjie lea gålkoen 24.b. Ektiedamme nasjovnh leah veartenevijries siebrie mij tseegkesovvi 1945 USA:sne.

5-1 EN-biejjie

Tjoeje: Ektiedamme Nasjovnh, EN:n lea jïjtse biejjie, golken 24.b. EN:n aaj jïjtse saevege.

Sertieh dam viskes trebliem EN-saevegen bealan.

Vaestiedasse:

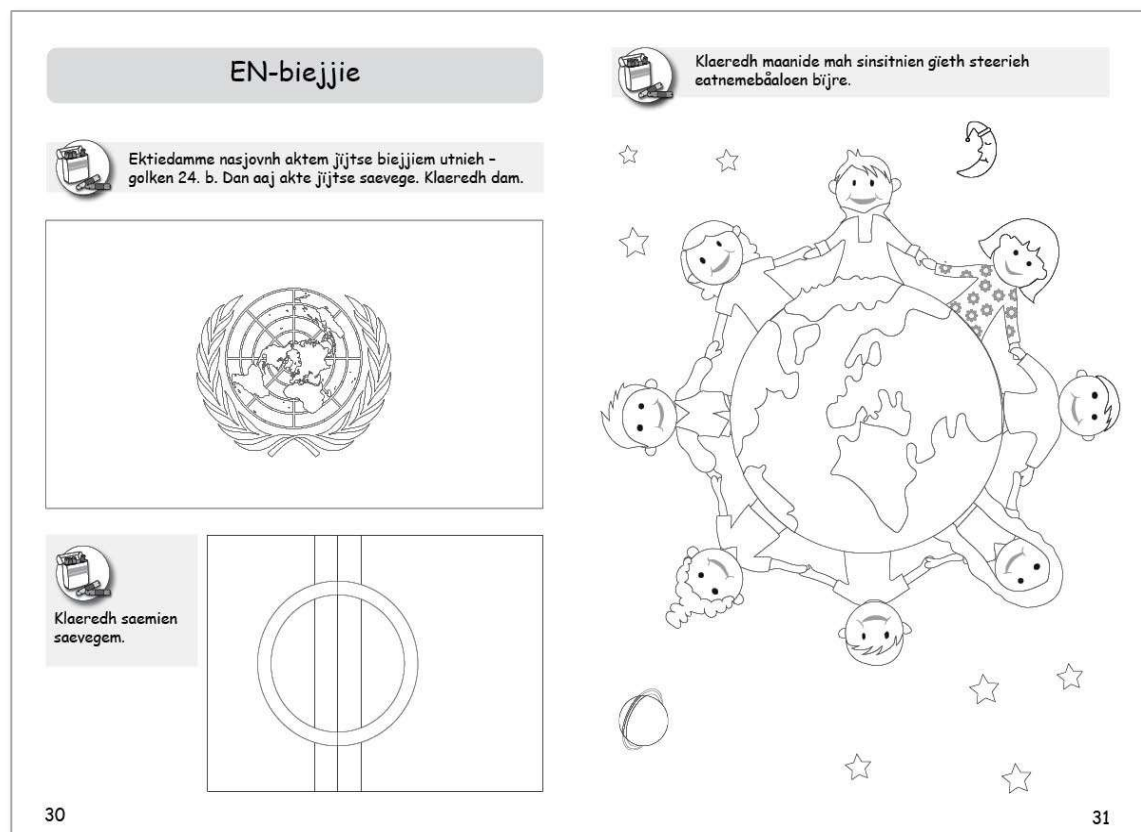
Praktihkeles darjomh:

Saevege: Learohkh viedtjeguviem darjoeh gusnie saevegh guvviedieh mejtie demtieh.

Mijjieh sinsitniem giëtesne steerebe:

Guvviedidie jïh klaeriedidie eatnemebåaloem stoerre pæhpierisnie. Fierhte learohke aktem maanam guvvede mij giëtide seejke. Maakta aaj vaarjoeh guvviedidh maanaj ovmesse dajvijste. Bietskiedidie guvvide jïh lijmesjidie dejtie eatnemebåaloen bïjre

Teekste- jïh barkoegærja, s. 30-31

5-2 EN-saevege

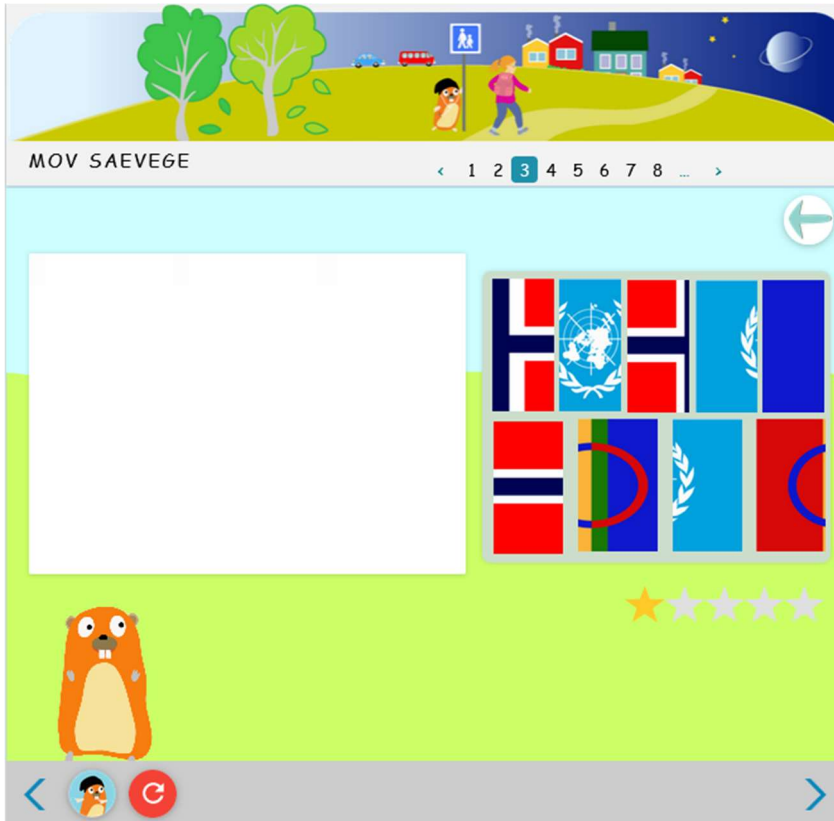

Tjoeje: Ååh, naaken lea EN-saevegem eerjeme, viehkehth saevegem tjåanghkan biejedh guktie ellies sjædta vihth.

Vaestiedassh:

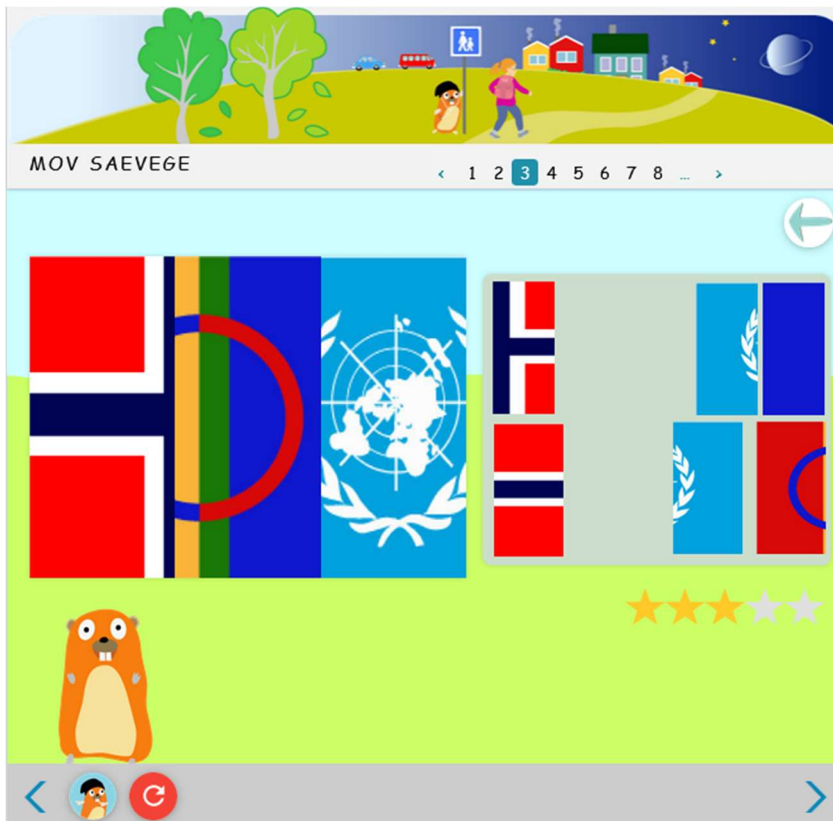

5-3 Mov saevege

Tjoetje: Daelie åadtjoeh jýtjedh saevagem hæhtadidh. Sertieh bæhtide dan gåaroes saevengen nille.

Faasiteraeriestimmie:

5-4 Raeffie veartenisnie

Teermh:

- hokse
- seahkarimmie
- vissjelesvoete
- raeffie

Soptestallemeteemah:

- Mij lea raeffie mijjen veartenisnie?
- Mah væhtah lea raeffien væhtah?

Tjoeje: Tjaelieh "Raeffie" jih jeatjah baakoeh, mah disse govlehtuvviah. Fegredh raffie-guvviegujmie.

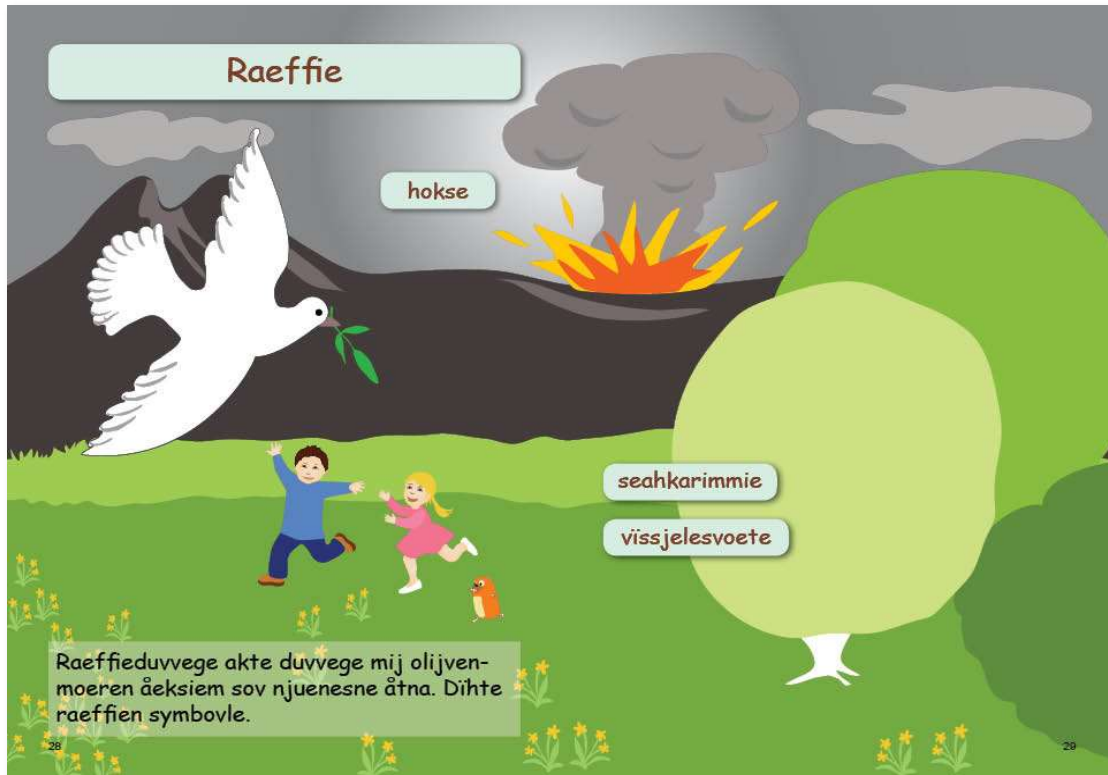
Faasiteraeriestimmie:

Praktihkeles darjomh:

- Kronhtjehtidie smaave báaloeh silhkepaehpieristie. Lijmesjidie dejtie stoerre klaeriepaehpierisnie, gusnie raeffieduvvegem guvviedamme. Nuhtjede silhkepaehperem jeatjah klaerine juktie tjelmieh darjodh.

Teekste- jîh barkoegærja, s. 28-29

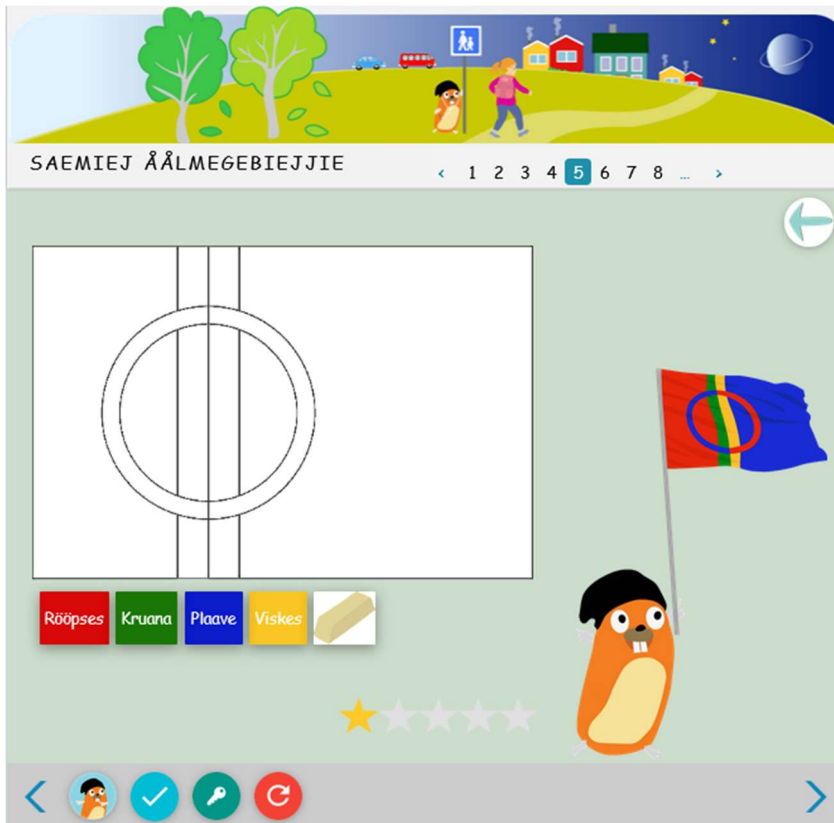
Raeffie veartenisnie

Mij guvvesne? Klaeredh:
 1. Kraevies 2. Kruana 3. Jovjekraevies 4. Veelkes
 5. Jovjeprovne 6. Tjöölleplaave 7. Plaave

Tjaelieh baakoem "RAEFFIE" daesnie jîh aaj jeatjah baakoeh mah leah raeffien bijre.

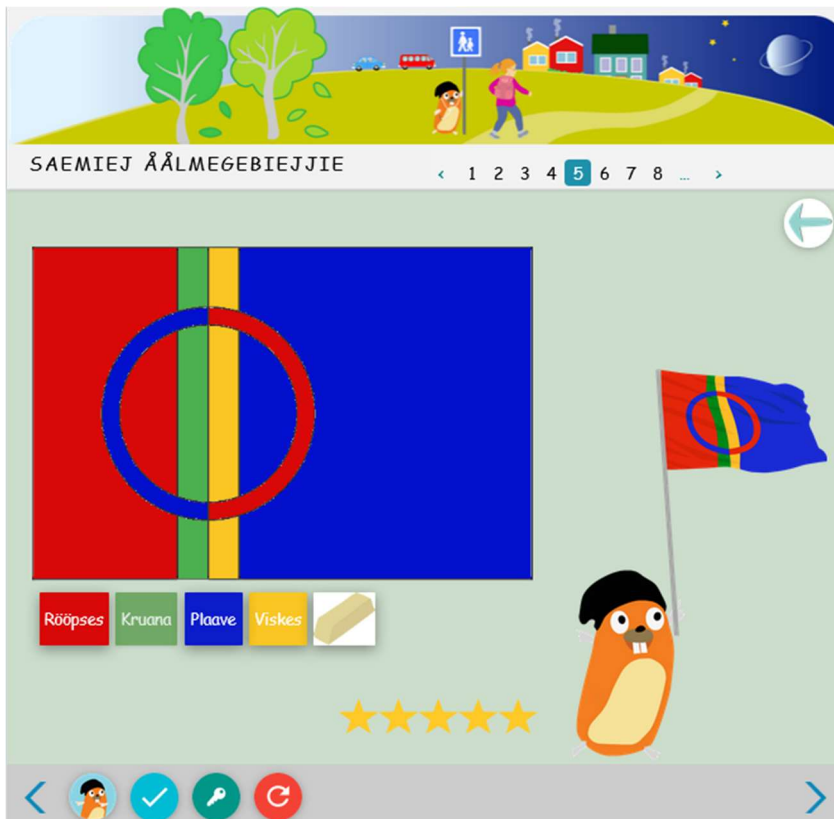
Guvvedh maam akt mij lea raeffien bijre.

5-5 Saemiej åålmegebiejje

Tjoeje: Diedtieh klaeride jîh sijjide gusnie dah edtjeh årrodh. Skubpehkinie maahtah skubpedh.

Vaestiedasse:

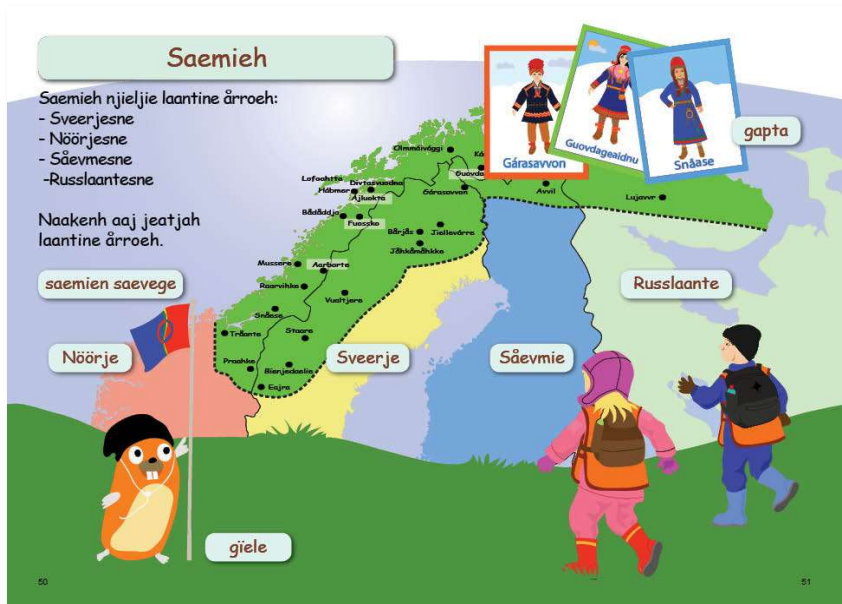
Teekste- jïh barkoegærja: Saemieh (s. 50 – 51)

Soptsestallemeteeimah:

- Gusnie saemieh årroeh?
- Gie saemie?

Praktihkeles darjome:

- Darjode kaarthtem mij vuesehte gusnie saemieh årroeh.

Saemieh

Gusnie saemieh årroeh? Klaeredh.

50

Mannasinie saemieh leah saemieh dov mielen mietie?

51

Teekste- jïh barkoegærja: Saemieh abpe Saepmesne (s. 52 – 53)

Soptsestallemeteemah:

- Mejnïe saemïeh barkeminie dejnïe ovmessïe dajvine; gööleme, Saemïedïgkie, skuvle, båtsoe jnv.
- Gusnïe saemïeh årroeh?
- Ånnetji rïjhkeraasti bijre soptsestalledh
- Guktïe raasth saemïde baajnehtïeh

Praktihkeles darjomh:

- Mïerhkh kaarhtesne gusnïe Saepmie lea
- Guvvïedïdie jïh lïjmesjïdie kaarhtesne joekehts almetjïh gaptajgumïe jïh vuesïehtïdie gusnïe årroeh
- Guvvïedïdie Saepmien /Noerhtelaanti kaarhtem guelpïeidealosne. Gosse naaken jeahta “Giron” dellïe gaajhkesh sveerjen bealan vaedtsïeh. Gosse naaken jeahta Anár dellïe gaajhkesh såvmïen bealan vaedtsïeh. Jis naaken jeahta Luujaavr, dellïe gaajhkesh russiske bealan vaedtsïeh.

Saemïeh abpe Saepmesne

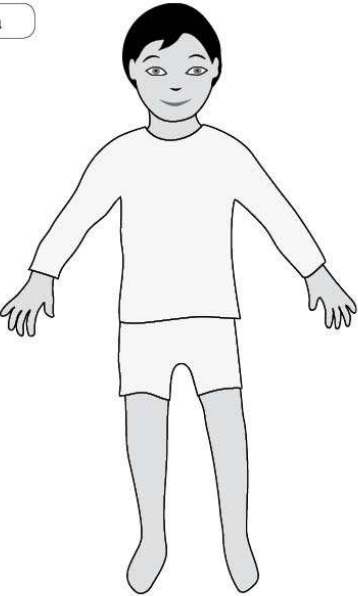

§.97-99

Bietskïeh gaptam, tjoïpem jïh goelkegaamegh Laarese bietskïeme-aarhkeste. Lïjmesjïh dejtïe dan nelnïe.

Laara

52

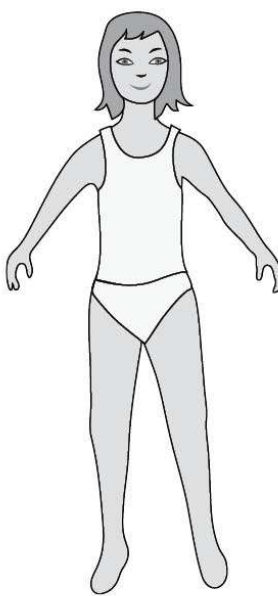

§.101-103

Bietskïeh gaptam, tjoïpem jïh goelkegaamegh Eallese bietskïeme-aarhkeste. Lïjmesjïh dejtïe dan nelnïe.

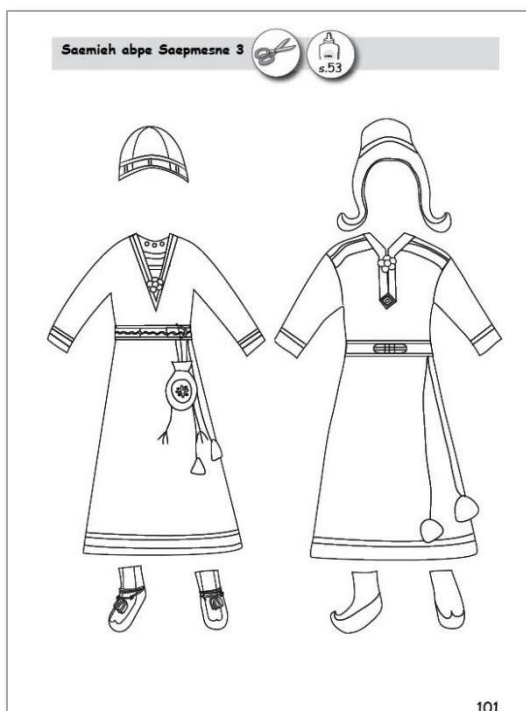
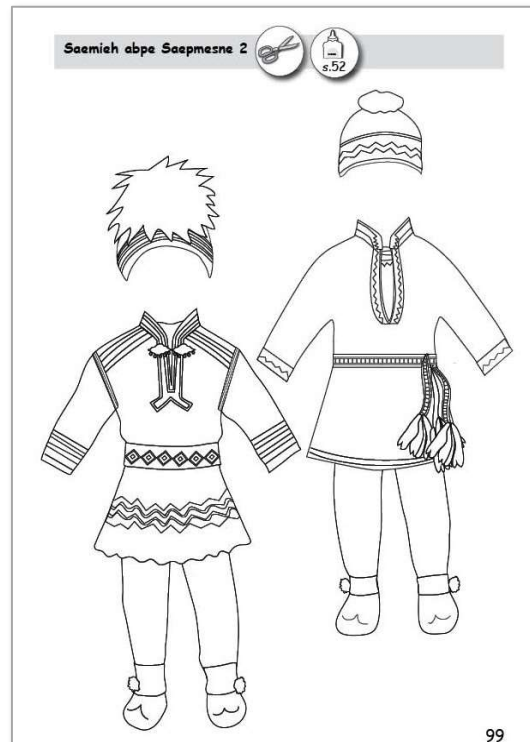
Ealla

53

Bietskeme-aarhkh s. 97-103

Learohkh gaptam veeljeh aktede dajveste, dam olkese bietskieh jih barkoegærjan sijsse lijmesjeh. Ij daarpesjh gapta jijtse dajveste årrodh. Hijvenlaakan sjehta soptsestalledh guktie gaptah dejtie joekehts dajvijste vååjnoeh, jih mejtie learohkh buektiehtieh joekehtsh vuejnedh.

Teekste- jñh barkoegærja: Saemiej åålmegebiejjie (s. 54 – 55)

Ulmieh:

- Tjiekkesth man åvteste mijjeh goevten 6.b. aavoedibie. Mij joekehts saemiej åålmegebiejjien jñh laanten nasjonaalebiejjien gaskem?
- Gåessie noerhtelaanth sijjen nasjonaalebiejjieh aavoedieh?
- Histovrijes gaaltijh damtedh lihkes dajveste jñh voenges våarhkoeh jñh mojhtesemierhkh goerehtidh.

Praktihkeles darjomh:

- Vuartasjidie kaarthtem gusnie Tråante vååjnoe

Saemiej åålmegebiejjie

Mijjeh aavoedibie abpe Saepmesne.

Klaeredh saemien saevegem.

54

Klaeredh unnemes aktem gaptam maam tuhtjñh tjaebpie jallh gaptam mij dov dajvesne åtnasåvva.

55

Jeatjah sæjroeh materijelle: <http://prod.ovttas.no/nb/0602>

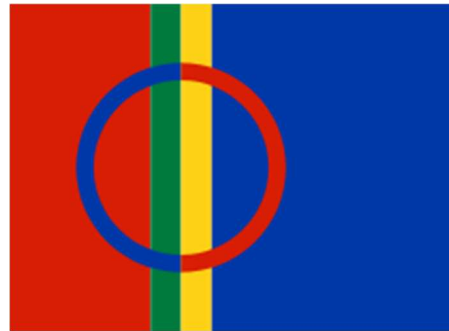
Faakta:

Goevten 6. b. lea byögkeles saevegebiejje Nöörjesne. Gellie heannadimmieh jïh symbolh leah ektiedamme daan beajjan. Saemiedigkieraerie biejjem mïerhkesje gosse stïeresne gelline öörnedimmie abpe laantesne. Vuartesjh vuelielisnie gusnie nuhteligs svaalhtesh jieniebidie bïevnesidie åålmegebiejjien bïjre.

Biejjiem mïerhkesjibie goh mojhtese dan voestes saemien rïjketjåanghkoen bïjre mij hööltesovvi Metodistegærhkosne Tråantesne 1917. Daate lij voestes aejkien saemieh lin tjåanghkenamme juktie ektie saemien aamhtesi åvteste barkedh nasjonaalestaateraasti bïjjelen. Biejjiem voestes aejkien aavoedi jaepien 1993.

Saemien saevege

Akte vihkeles symbolve aavoedimmesne goevten 6. b. lea saevege. Saemien saevege lea ektie gaajhkide saemide, saah mennie laantesne dah årroeminie. Saevege jååhkesjamme sjïdti mietsken 15.b. 1986 dehtie 13. noerhtelaanti saemiekonferanseste Ååresne, Sveerjesne, jïh saemien tjiehpiedæjja Astrid Båhl Skibotneste Romsesne lea saevegem hammoedamme.

Åejviemotijve lea veedtjeme gievreste jïh dikteste "Biejjen baernieh" maam åarjelsaemie Anders Fjellner lea tjaaleme. Daennie diktesne Fjellner saemiej bïjre tjaala goh biejjien baernieh. Gievlie akte biejjie (rööpses bieliegievlie)- jïh askesymbolve (plaave bieliegievlie). Duekie (rööpses, plaave, kruana jïh viskes) lea ajve tjïelkestamme goh saemien klaerieh (mah leah doh siejhmemes klaerieh saemien gaptine). Joekehts mielh maam dah edtjeh vuesiehtidh, jïh dan åvteste dah eah leah vielie tjïelkestamme.

Jaepien 2003 saemien saevege byögkeles jååhkesjimmiem åadtjoeji Nöörjesne jarkelimmiej tjïrrh Saemielaakesne jïh [Laakesne saevegebïjjiedimmien bïjre tjïelten byögkeles gåetine](#). Seamma tjïjen Stoorredigkie faamoem vedti Saemiedægkan mieriedimmieh nænnoestidh åtnoen bïjre saeviegistie. Saemiedigkie daam nænnoesti suehpeden 27.b. 2004. Saevegen lea byögkeles stause, men ij leah akte åålmegevaevege mij almetjeriekteles jïh staateriekteles gånkarïjhkem Nöörje representerede.

[Mieriedimmie åtnoen bïjre saemien saeviegistie](#)

Saemiej laavlome

[Saemiej laavlome](#), (Sámi soga lávlla), lea akte dikte maam Isak Saba tjeeli, jïh mij bæjhkohtamme sjïdti plaeresne Sagai Muittalægje 1906. Saemiekonferansesne Ååresne 1986 daam laavloem nænnoesti goh saemiej laavlome. Dikte melodijem åadtjoeji Arne Sørliste, jïh jååhkesjamme sjïdti 15. saemiekonferansesne Helsinkisne 1992. Diktem jarkoestamme noerhtesaemien gieleste dejtie jeatjah saemien gielide.

Daennie [tjaatsegisnie](#) teeksth Saemiej laavloemasse gååvnesieh noerhtesaemien, julevsamien, åarjelsamien jïh nöörjen gielesne.

Átnoe dïejvesistie "åålmegebiejjie"

Gosse goevten 6. biejjem nænnoesti goh saemiej åålmegebiejjie saemiekonferanseste 1992, dellie nænnoestimmie lij noerhtesaemien gïelesne jïh dïejvese lij "sámi álbmotbeaivi". Gosse dam nöörjen gïelese jarkoste dle sjædta saemien/saemiej åålmegebiejjie. Nöörjen jarkoestimmie "samefolkets dag" tjáádtje, dan ávteste sámi sæjhta jiehtedh samisk/saemien, álbmot sæjhta jiehtedh almetje/folk jïh beaivi sæjhta jiehtedh dag/biejjie. Dennie sveerjen jarkoestimmesne saemiekonferanseste dïejvese "samernas nationaldag" átnasovvi.

Doh dïejvesh "samefolkets dag" jïh "samisk folkedag" Leah tseegkesovveme ovveele jarkoestimmiej gaavhtan jïh aaj ánnetji dan ávteste sáemies vienhtieh dïejvese "nasjonaldag" lea kontroversielle. Saemiekonferanse váaroemasse bieji saemieh Leah akte åålmege (nasjon) jïh átnoe nasjovnedïejvesistie dan ávteste ij aktem jïjtse staatem krievh. Dovne saemiekonferanse (mænngan [Saemieraerie](#)) jïh doh noerhtelaanti saemiedigkieh byögkeleslaakan dïejvesem "nasjonaldag" nuhtjeh.

Kilde: <https://www.saemiedigkie.no/Saemiedigkien-bïjre2/Vaaarome/AAaalmegebiejjie-jïh-nasjonaale-symbovlh>

Saemien saevegebiejjieh

Doh byögkeles saemien saevegebiejjieh mejtie Saemiekonferanse nænnoesti Helsinkisne jaepien 1992, Saemiekonferansesne Murmanskesne 1996 jïh Saemiekonferansesne Tráantesne 2017 Leah:

1. Goevten 6. b. - Saemien åålmege dam aavode goh mojhtese dan voestes rïjhketjáanghkoen bïjre Tráantesne 1917
2. Njoktjen 2. b. - Rïhpestimmie dehtie orre Saemiedigkeste Sáevmesne 1996
3. Njoktjen 25. b. - Maarjan biejjie, akte aerpievuekien saemien bissiebiejjie
4. Jovnesáhkoebiejjie - byögkeles bissiebiejjie
5. Mietsken 9. b. - EN:n gaskenasjonaale aalkoealmetjebiejjie
6. Mietsken 15. b. – Saemien saevege nænnoestamme sjïdti daan biejjien 1886
7. Mietsken 18. b. – Saemieraerie tseegkesovvi daan biejjien 1956
8. Mietsken 26. b. – Saemiedigkie Sveerjesne rïhpesovvi daan biejjien 1993
9. Rïhkeden 9. b. – Saemiedigkie Nöörjesne rïhpesovvi daan biejjien 1989
10. Rahkan 9. b. – Delegasjovne saemien aamhtesidie tseegkesovvi Sáevmesne 1973
11. Rahkan 15. b. – Isak Saban reakedsbiejjie 1875. Dïhte saemiej laavlomen teekstem tjeeli
12. Rahkan 29. b. – Elsa Laula Renbergen reakedsbiejjie 1877

Saemieraerie gaajtjemem darjoeji juktie saemien saevagem hammoedidh, jïh Astrid Báhl gaajtjemem vitni. Noerhtelaanti saemiekonferanse saevagem jááhkesji mietsken 15.b. 1986. Dellie aaj Saemiej laavlomem åålmege-laavloeminie jááhkesjin.

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/aid/temadokumenter/sami/publikasjoner/sami_rapporter_bruk_samisk_flagg_sa.pdf

5-6 Suehpeden 17. biejjie

Tjoeje:

Giesieh bæhtide reaktioe sæjjan.

Soptsestallemeteemah:

- Guktie aavoedibie suehpeden 17.b.
- Man åvteste aavoedibie suehpeden 17.biejjiem

Vaestiedasse:

5-7 Instrumeenth

INSTRUMEENTH

< 1 2 3 4 5 6 7 8 ... >

TUBA
TRÅAMMA
TROMPETE
KLARINEDTE

★ ★ ★ ★ ★

Vaestiedasse:

INSTRUMEENTH

< 1 2 3 4 5 6 7 8 ... >

KLARINEDTE 4
TROMPETE 5
TRÅAMMA 4
TUBA 6

TUBA
TRÅAMMA
TROMPETE
KLARINEDTE

★ ★ ★ ★ ★

5-8 Maanaraajroe

Darjode maanaraajroem
Datne daarpesjh; kâarhke, lijme, tyjebæhtah, laejkie, gaahkoesaevege.

Learohkh smaave figuvrh darjoeh jih vaarjoeh dejtie darjoeh tyjebæhtijste. Dah ååredæjjam guvviedieh jih laejkiem lijmesjeh goh voephth. Dah saevagem rijtjeh fierhten kâarhken sijse, guktie vâåjnoe goh maanah saevagem guedtieh. Biejede jallh lijmesjidie figuvride mesnie akt, v.g. stoerre veelkes pæhpere, buertien nelnie guktie vâåjnoe goh raajrosne vaedtsieh.

Vaestiedasse:

Teekste- jïh barkoegærja, s. 70-71:

Suehpeden 17. biejjie

Nöörjen maadthlaakebiejjie

Klaeredh guvviem. Ussjedadth magkerh gaptah saemich leah tsaakeme?

Klaeredh Nöörjen saevagem.

Öuktie datne lyjhkh suehpeden 17. biejjiem aavoedidh? Öuvvedh.

Faaktah jïh svaalhtesh

Nöörjen histovrije: <https://snl.no/1814> - [Det selvstendige Norges f%C3%B8dsel](https://snl.no/1814)

<https://www.nysgierrigper.no/bladet/2014/en-grunnlov-verdt-a-feire/>

https://snl.no/17_mai

<https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Grunnloven/Eidsvoll-og-grunnloven-1814/>

Nöörjen [nasjonaalebiejje](#). Mijjeh biejjem aavoedibie dan ävteste Nöörje sov maadthlaakem äadtjoeji suehpeden 17.b. [1814](#). Biejje aaj gohtjesävva maadthlaakebiejje.

[Rijhkekriirrie Eidsvollesne Nöörjen maadthlaakem](#) akteraeresne nænnoesti suehpeden 16.b.

1814. Mubpien biejjien suehpeden 17.b. presidentedäehkie daatovem tjeeli jïh maadthlaakem jååhkesji. Seamma biejjien prinse [Christian Frederik](#) nöörjen gånkine veeljesovvi.

Suehpeden 17.b. lea [byögkeles biejje](#), jïh byögkeles [saevegebiejje](#). Nöörjesne nasjonaalebiejjem vielie aavode goh jïjnïh jeatjah laanth darjoe, gaskem jeatjah maanaraajrosne. Gellie laavlomh, goh [Ja, vi elsker](#) jïh [Fedrelandssalmen](#) sjiere ektiedimmiem utnieh suehpeden 17. beajjan.

Tjaelije Henrik Wergeland (1808-1845) lij dej voestes gaskem mah suehpeden 17.biejjem nasjonaalebiejjine eevtji. Dïhte dam voestes suehpeden 17.biejjiehåalomem höölti 1833. Dïhte aaj dam voestes nasjonaalelaavlomem tjeeli maanide: “Vi er en nasjon vi med”. Wergeland gohtjesovvi “suehpeden 17.biejjiegånka” mearan annje veasoeji.

Majesteete Gånka Harald slåahten balkångesne tjåådtje suehpeden 17.b. Dan barkoe lea maanaraajrose saeviehtidh, jïh ih goh vienhth altese giete eevre syjle mænngan abpe biejjem saeviehtamme! Gånkafuelhkie lea meatan orreme suehpeden 17.biejjem aavoedidh slåahten balkångeste bijjelen 100 jaepieh.

Nöörjesne jienebh goh 27 000 maanah nuerebh goh 15 jaepieh, mah kåårpsesne spielieh. Kåårpse lea nöörjen maanaj stööremes astoeaejkien darjome juelkietjengkeren minngesne.

Vielie goh 100 jaepiej juassah eelkin åålmegevaarjoeh tsaekedh suehpeden 17.b. Dellie sïjhti aavoedidh jïh vuesiehtidh Nöörje jïjtjeraarehke laantine sïjdti 1905. Geerve almetjh eelkin åålmegevaarjoeh tsaekedh maanide. Åålmegevaarjoeh dorjesovvin vaarjoej mietie mah nöörjen båantah nuhtjin 1800-låhkoen. 1920-raejeste joekoen lyjhkedihks sïjdti maanide åålmegevaarjoeh tsaekedh gosse båeries nöörjen daanhtsoeh daanhtsoejin. Daelie siejhme gaptam tsaekedh suehpeden 17.b.

Rööpsesrusse, plaaverusse, tjeehpesrusse jïh kruanarusse aavoedieh sijjeh Leah gaervies jaarhkeskuvline. Jeenjesh dejstie Leah 13 jaepieh skuvlesne vaadtseme, jïh nov amma byöroeh åadtjodh aavoedidh.

Joe bijjelen 140 jaepieh skuvlemaanah leah Nöörjen nasjonaalelavlomem lååvleme “Ja, vi elsker dette landet”. Bjørnstjerne Bjørnson laavlomem tjeeli 1859.

Majesteete Gånkan gardemusihkerh leah paarhkesne slåhten duekesne suehpeden 17.b. 2002. Guvvie: Kjetil Bjørnsrud. Gååvnese daesnie: [CC BY-SA 3.0 \(Wikimedia Commons\)](#) (1906–13). 1. låhkoste Aschehougen leksikovneste (1906-13).

Påastekåarhte mij Nöörjen saevegem jîh Eidsvoll-gåetiem vuesehte 1914. Ibie daejrieh gie guvviem vaalteme, men Nasjonaalegærjagåetie lea guvvien aajhtere (reaktah: [CC BY 2.0](#), Flickrn tjîrrh).

Praktihkeles darjomh:

Darjode saevegem silhkepaehpieristie jallh klaeriedidie saevegem stoerre paehpierisnie, jîh biejh dam dan saemien saevgen baalte.

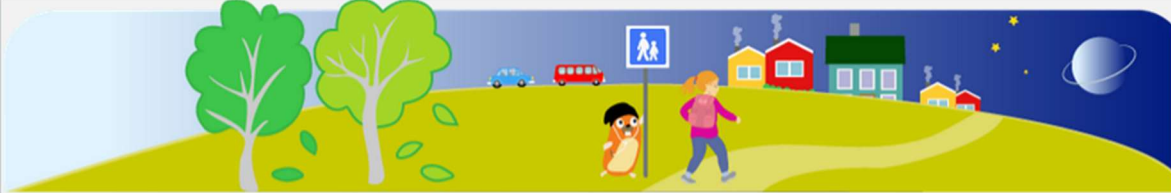
5-9 Vierhtiedidh

Tjoeje:

Jijtse barkoem vierhtiedidh.

Daennie sæjrosne edjth ussjedidh maam liereme jîh man hijvenlaakan datne liereme.

Mierhkesjh reaktoe vaestidassem.

VIERHTIEDIDH < ... 3 4 5 6 7 8 **9** 10 >

Jijtse barkoem vierhtiedidh

Daennie sæjrosne edjth ussjedidh maam liereme jîh man hijvenlaakan datne liereme. Mierhkesjh reaktoe vaestidassem.

? ? ?

	Hijven mahtam	Ånnetje mahtam	Daerpies annje haarjanidh
? 1. Manne daajram guktie EN-saevege vâäjnoe.	☐	☐	☐
? 2. Manne daajram guktie saemien saevege vâäjnoe.	☐	☐	☐
? 3. Manne daajram mij raeffie.	☐	☐	☐
? 4. Manne daajram guktie Nöörjen saevege vâäjnoe.	☐	☐	☐
 5. Manne daajram mijjen laantesne saemieh, nöörjen almetjîh jîh jeatjah almetjîh årroeh.	☐	☐	☐

<

>

5-10 Illedahkh

ILLEDAHKH

< 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 >

ILLEDAHKH		REAKTOE VAESTIEDASSH	BÅAJHTODE
EN-BIEJJIE	0%	0	0/0
EN-SAEVEGE	0%	0	0/0
MOV SAEVEGE	0%	0	0/0
RAEFFIE VEARTENISNIE	0%	0	0/0
SAEMIEJ ÅÅLMEGEBIEJJIE	0%	0	0/0
SUEHPEDEN 17. BIEJJIE	0%	0	0/0
INSTRUMEENTH	0%	0	0/0
MAANARAAJROE	0%	0	0/0
VIERHTIEDIDH	100%	0	0/0
ÅLESTH	11%	0	0/0

6 Manne jîh meedija

Svaalhtese: <https://www.mauthor.com/present/5604425363750912>

6-1 Meedija

Tjoefe: Diedtieh tsiehkide guktie sieve sjædta reaktœe guvvien jîh baakoem gaskem.

Ulmieh:

Learohkh edtjeh vuesiehtidh guktie gærjah, plaerieh, tv:m, raadijovem jîh gaskeviermiem nuhtjeh aavojne jîh nåhtojne. Learohkh edtjeh soptsestalledh mah domtेश mah bætieh jîh magkerh dâåjresh dah meedijjstie åadtjoeh.

Tipse:

Væjsehke gellie gærjah jîh plaerieh klaassetjiehtjielisnie utnedh. Maahta maanaprogammese raadijovisnie ektesne goltelidh.

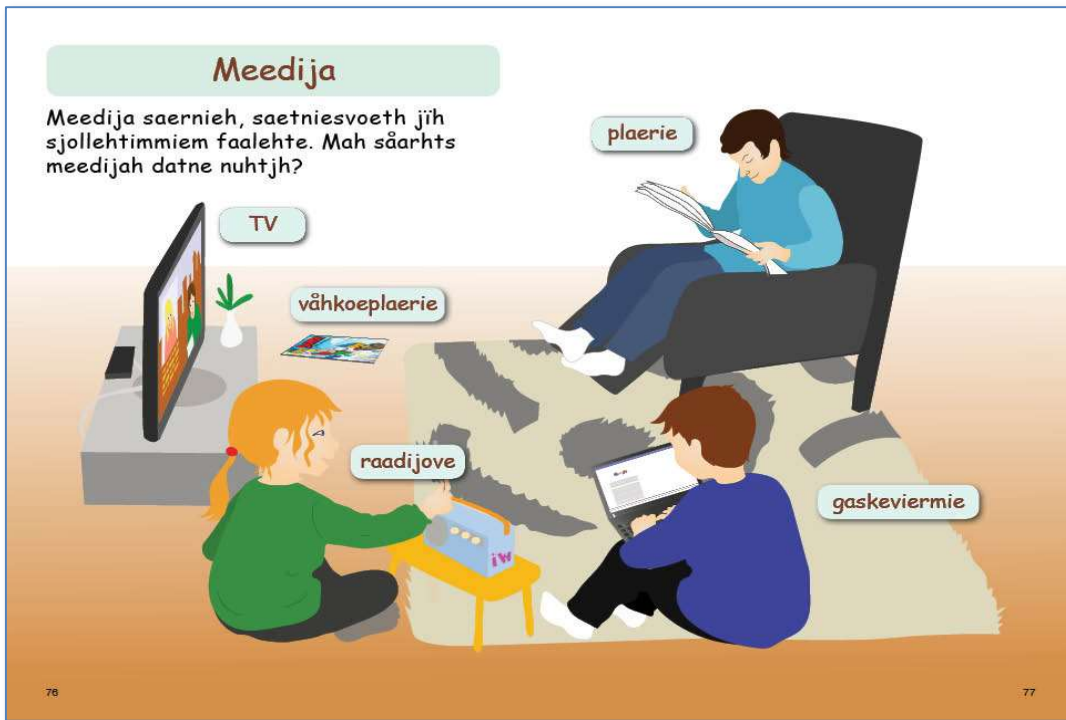
Vaestiedasse:

Praktihkeles darjomh:

- Guessine mînnedh gærjagâetesne jîh soptsestalledh guktie edtja gærjagâetesne dâemiedidh.
- Plaerieh jîh gærjah lohkedh.
- Veareldebïevnesem vuartasjidh jîh learohkh jîjtsh veareldebïevnesem darjoeh
- Bokstaavh bietskedh plaerijste jîh guvvieraajrojste guktie tjåanghkan ellies alfabeete sjædta
- Guvvieh bietskedh jîh guvvieteeeksth guvvide tjaeledh
- Sisvegem gaavnedh trygkesovveme jîh digitaale meedijjstie. Sisvegem veesmedh kategoriji sijse jîh jîjtjsh materiaalem darjodh maam maehtieh bæjhkoehtidh

Teekste- jñh barkoegærja s. 76-77 Meedija

76

77

Meedija

Tjaelieh ovessie meedija kroessebaakosne.

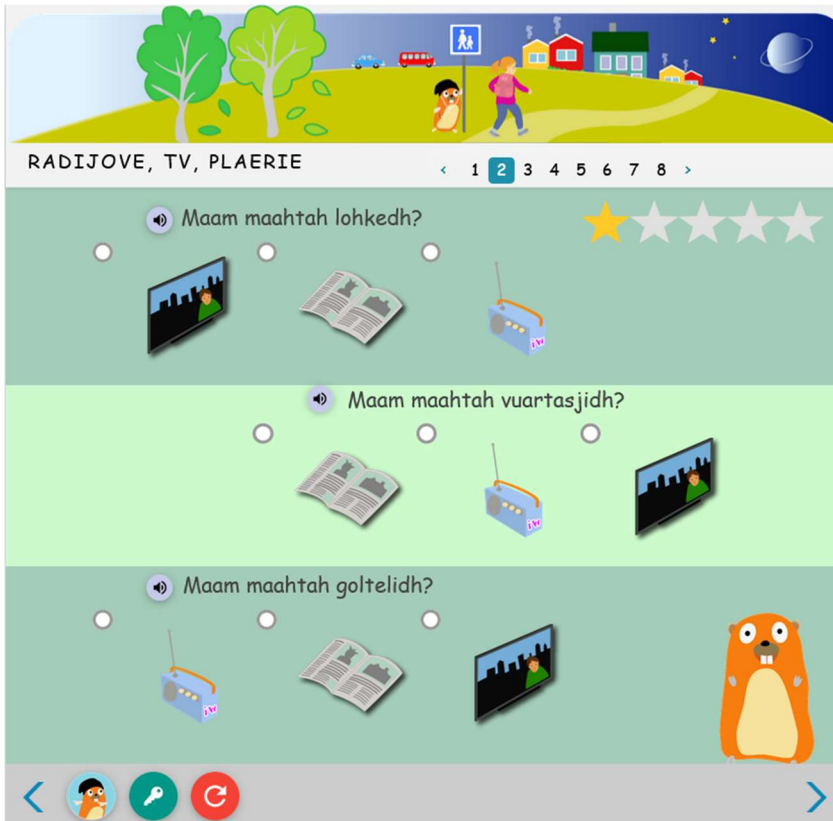
saernieh tv gærja raadijove plaerie

Mah plaerieh jñh askeplaerieh datne vuajname? Mierhkesjñh.

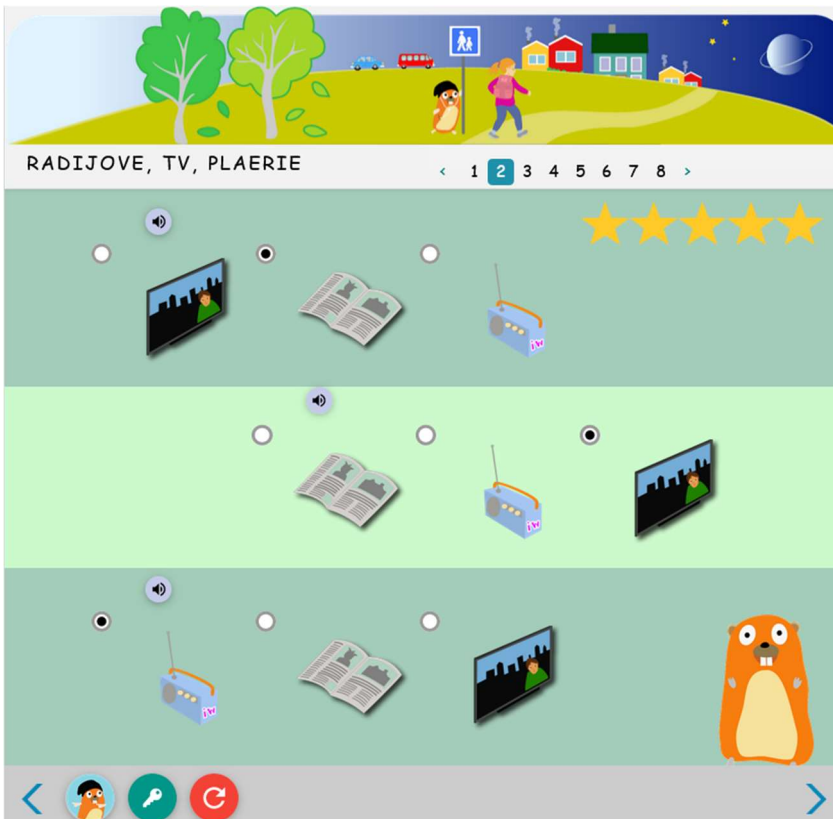
76

77

6-2 Radijove, TV, plaerie

Vaestiedasse:

Response:

6-3 TV-programmh

TV-PROGRAMMH < 1 2 3 4 5 6 >

1. Diedtieh programmide mejtie lyjhkh.

Programm

- 07:00 Binnabannasj
- 08:00 Laara jîh Leisa
- 08:30 Peppa Gris
- 09:30 Fantorangen
- 10:00 MGP junior
- 10:30 Paw Patrol
- 16:30 Newton

2. Mah programm datne provhkh vuartasiidh? Tjælieh

Manne provkem Peppa Gris vuartasjidh. Jîh aaj Shawn.

Faasiteraeriestimmie:

TV-PROGRAMMH < 1 2 3 4 5 6 >

1. Diedtieh programmide mejtie lyjhkh.

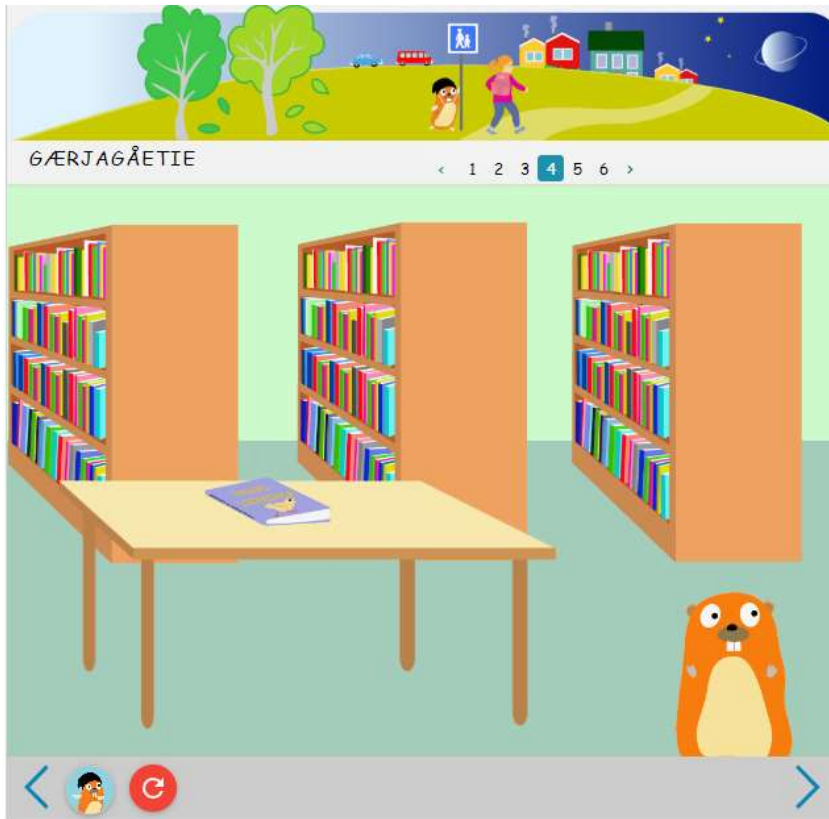
Programm

- 07:00 Binnabannasj
- 08:00 Laara jîh Leisa
- 08:30 Peppa Gris
- 09:30 Fantorangen
- 10:00 MGP junior
- 10:30 Paw Patrol
- 16:30 Newton

2. Mah programm datne provhkh vuartasjidh? Tjælieh

Manne provkem Peppa Gris vuartasjidh. Jîh aaj Shawn.

6-4 Gærjagåetie

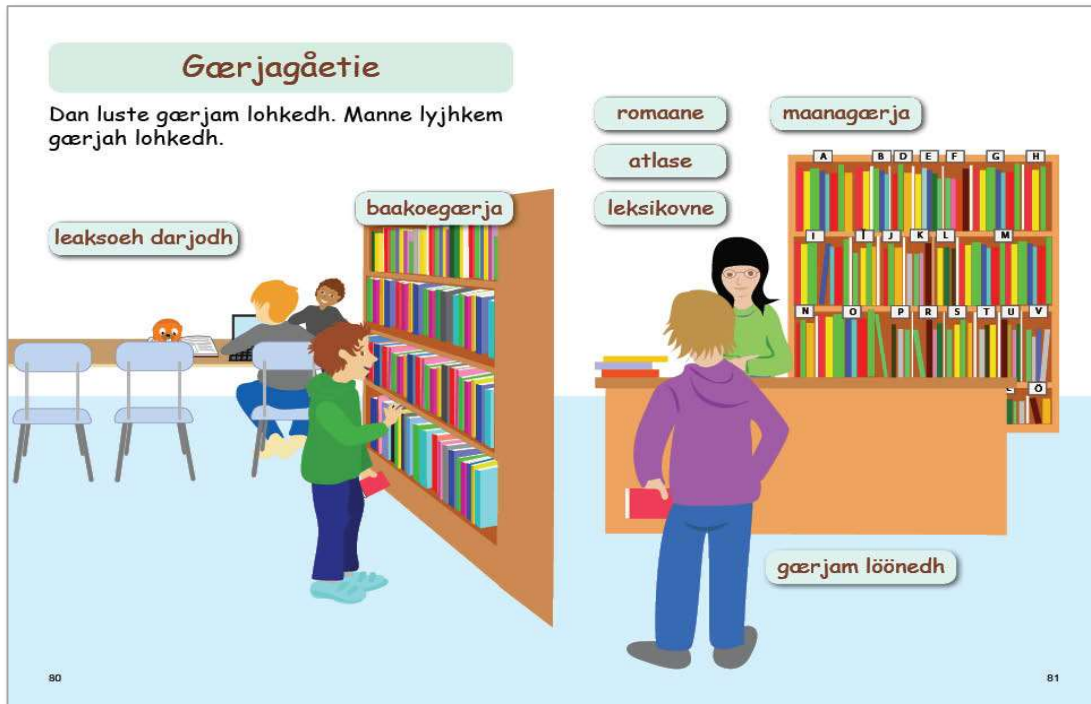

Tjoeje: Magkerh gærjah lyjhkh lohkedh? Daesnie mahtah gærjam “Aerkies ledtientjovke“ lohkedh. Diedtieh gærjese mij lea buertesne.

Praktihkeles darjomh:

- Vaeltieh meatan ovmesse gærjah klaassetjiehtjielasse, guktie gaajhkesch aktem gærjam utnieh. Learohkh soptsestiehh jih vuesiehtiehh mij sjïere gærjesne, mejtie maana-, faage-, laavlome-, guvvie-, dikte- jallh soptsesegærja (tjehpieslidteratuvre).
- Mînnede gærjagåetesne – lierede njoelkedasside joe voestes klaassesne: edtja sjeavohth årrodh gærjagåetesne. Veeljh aktem gærjam, gaavnh sijjiem juktie ånnetji dan sisnie lohkedh, mahta aaj plaeresne jih vâhkoeplaeresne lohkedh.
- Gaajhkh gærjah leah veesmesovveme alfabeeten mietie. Soptsesth learoehkidie guktie lea gosse gærjah alfabeeten jih kategorijen mietie tjåadtjoe: maanagærjah, tjehpieslidteratuvre, faaktagærjah.
- Learohkh gærjan hammoen, stoeredahken, ålkoebielien (garre jallh myövvhke) bijre soptsestiehh. Man gellie sæjroeh gærjan, magkerh guvvieh gærjesne jih mejtie dah leah klaerine jallh tjeehpes-veelkes, jih gie tjaelije lea.
- Gærjah dovres?
- Birrede gærjagåetiebarkijem ånnetji soptsestidh maam mahta darjodh dej gærjagåetesne.

Teekstegærja s. 80-81

Barkoegærja s. 80-81

Gærjagâetesne

Klaeredh gærjide hællösne.

A	B	D	E	F	G	
H	I	Ï	J	K	L	
M	N	O	P	R	S	T
U	V	Y	Æ	Ö	Å	

Me j bokstaavi nuelesne dah gærjah govlesuvvieh? Guvvedh sievem gærjeste reaktöe säjjan.

A	B	D	E	F				
H	I	Y	J	K				
L	M	N	O	P				
R	S	T	U	V	Y	Æ	Ö	Å

Paanne-læjpie-smeele

Dah 3 äerpenh

Krokodilla moeresne

Ävla

Joekoen sjehteles ryäjnesjæjja

Lilja storne-äebpine sjædta

6-5 Noerhte-tjyjhtsehke

Sæjroe 1:

NOERHTE-TJYJHTSEHKE < 1 2 3 4 **5** 6 >

1 2 3 4

ONNE NOERHTE-TSYJHTSEHKE
LEA BIETSIEN SISTIE
GAHTJEME SKUVLEN REHPIEN
NELHTIE.

IJ MAEHTIEH SÅÅJVELIDH JIH
DÏHTE BÆLLA.

ÅÅJ, ENN JIS GIÈRE... LEA
BÆJJESE DIEKIE JAKSEME,
USSJEDE.

Sæjroe 2:

NOERHTE-TJYJHTSEHKE < 1 2 3 4 **5** 6 7 8 >

1 2 3 4

JALLH ENN JIS TRAMPOLIJNE
LIJ LÏHKEBISNIE ORREME. DELLIE
LIM MAAHTEME DAN NÏLLE
NJULHTJEDH JIH DELLIE
MAANAH AAJ LUSTESTALLEME.

ÅÅJ, MANNE DAN
BÅRRESTOHTEM!
GUKTIE VÅÅLESE
BÅATAM?

Sæjroe 3:

NOERHTE-TJYJHTSEHKE
< 1 2 3 4 **5** 6 7 8 >

1
2
3
4

? DELLIE SKÏJRE DISSE BÅATA.
 BUERIE IEHKEDE NOERHTE-
 TSYJHTSEHKEI GUKTIE
 GÅAREDE? JÏH SKIJRE SOV
 VOELPEN ÅELKIEM BONHKELE
 GUKTIE NOERHTE-
 TSYJHTSEHKE GAHTJA.

? NOERHTE-TSYJHTSEHKE IJ
 JEATJAH RAERIEM DAEJRIEH
 GOH SLAEHPIEHTIDH DAN
 TJARKE SATNE MAAHTA OLLES
 DEAVAN NÏLLE GAHTJH.
 DELLIE FAAHKETJI VUEPTESTE:
 MANNE HOV MAAHTAM
 SÅÅJVELIDH!!!!

<
>

Sæjroe 4:

GACCEPAŠ-MUITALUS
< 1 2 3 4 **5** 6 >

1
2
3
4

🔊 GÆJHTOE SKÏJREVOELPEI
 DAELIE MAAHTAM
 VUELKEDH MAARHKEN
 MIETIE KROEHKEDH DEJ
 JEATJAH NOERHTE-
 TSYJHTSEHKIGUJMIE!

↻

<
>

6-6 Plaerieh

Soptsestallemeteemah:

- Mah plaerieh jîh vâhkoeplaerieh learohkh vuajnome?
- Gusnie saemien plaerieh jîh askeplaerieh vuajnome?
- Veeljh aktem aamhtesem plaeresne jallh askeplaeresne maam sîjth mubpide vuesiehtidh

Vaestiedasse:

Darjomh:

- Guvvieh jîh teeksth plaerijste jîh vâhkoeplaerijste bietskedh jîh viedtjeplakaatem dejgumie darjodh

Teekste- jïh barkoegærja s. 78-79:

Saemien plaerieh

Gellie plaerieh olkese vadtasuvvieh biejjeladtje.

Såemies plaerieh olkese vadtasuvvieh ikth asken, mubpieh sveekebe.

78
79

Saemien plaerieh

Mah plaerieh sisvegem ðarjelsaemiengiesne utnieh? Mierhkesjïh jïh klaeredh logoem.

Dagbladet

Samefolket

Sågat

Snåsningen

SÁMI

odasmagasiidna

Guvvedh aktem saerniem maam vuajname aktene saemien plaeresne gâetesne.

Gusnie daejtie plaeride vuajname? Mierhkesjïh.

☐ bussesne	☐ gærjagâetesne
☐ gaskeviermesne	☐ gâetesne
☐ prihtjhgâetesne	☐ _____

78
79

6-7 Vierhtiedidh

Tjoeje:

Jijtse barkoem vierhtiedidh.

Daennie sæjrosne edjth ussjedidh maam liereme jih man hijvenlaakan datne liereme. Mierhkesjh reaktoe vaestidassem.

VIERHTIEDIDH < 1 2 3 4 5 6 **7** 8 >

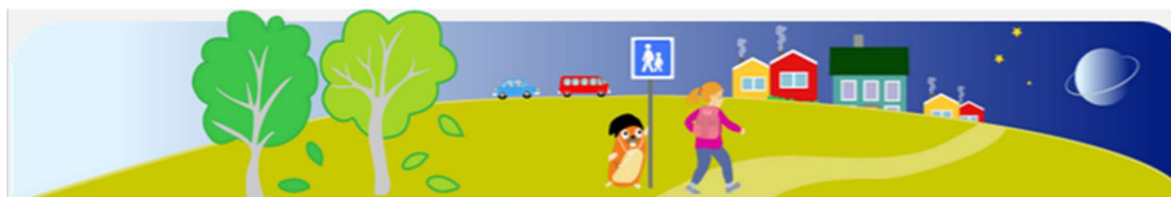
Jijtse barkoem vierhtiedidh

Daennie sæjrosne edtjh ussjedidh maam liereme jih man hijvenlaakan datne liereme. Mierhkesjh reaktoe vaestidassem.

		Hijven maahtam	Ånnetje maahtam	Daerpies annje haarjanidh
1.	Manne daajram mij medija.	☐	☐	☐
2.	Manne daajram mij radijove.	☐	☐	☐
3.	Manne daajram maam maahta TV:sne vuejnedh.	☐	☐	☐
4.	Manne daajram maam maahta lohkedh gærjine.	☐	☐	☐
5.	Manne daajram mij plaerie.	☐	☐	☐

< >

6-8 Illedahkh

ILLEDAHKH

< 1 2 3 4 5 6 7 **8** >

ILLEDAHKH 		REAKTOE VAESTIEDASSH 	BÅAJHTODE
MEEDIJA	100%	0	0/0
RADIJOVE, TV, PLAERIE	0%	0	0/0
TV-PROGRAMMH	0%	0	0/0
GÆRJAGÅETIE	0%	0	0/0
NOERHTE-TJYJHTSEHKE	0%	0	0/0
PLAERIEH	0%	0	0/0
VIERHTIEDIDH	0%	0	0/0
ÅLLESTH 	14%	0	0/0

7 Manne jñh veartene

Ulmieh:

- soptsestalledh guktie ovmesse nõorjen jñh saemien gaaltijh, aaj soptsesh jñh kaarthh, maehtieh biävnesch vedtedh
- buerkiestidh jñh vuesiehtimmieh vedtedh gellievoetese jñh seammavyörtegsvoetese Nõörjesne jñh Saepmesne, joekoen saemien sliëkth jñh ovmesse fuelhkiehammoeh jñh almetjekirrieh

7-1 Veartene

Soptsestallemeteemah:

- Mij kaarhte jñh misse kaarhte åtnasåvva?
- Mij globuse?
- Mah mijjen kraannalaanth?
- Mah jeatjah laanth damtebe?
- Mah gielh maektebe jallh govleme?
- Mij saevege?
- Man åvteste laanti lea saevege?
- Mah saevegh learohkh demtieh?

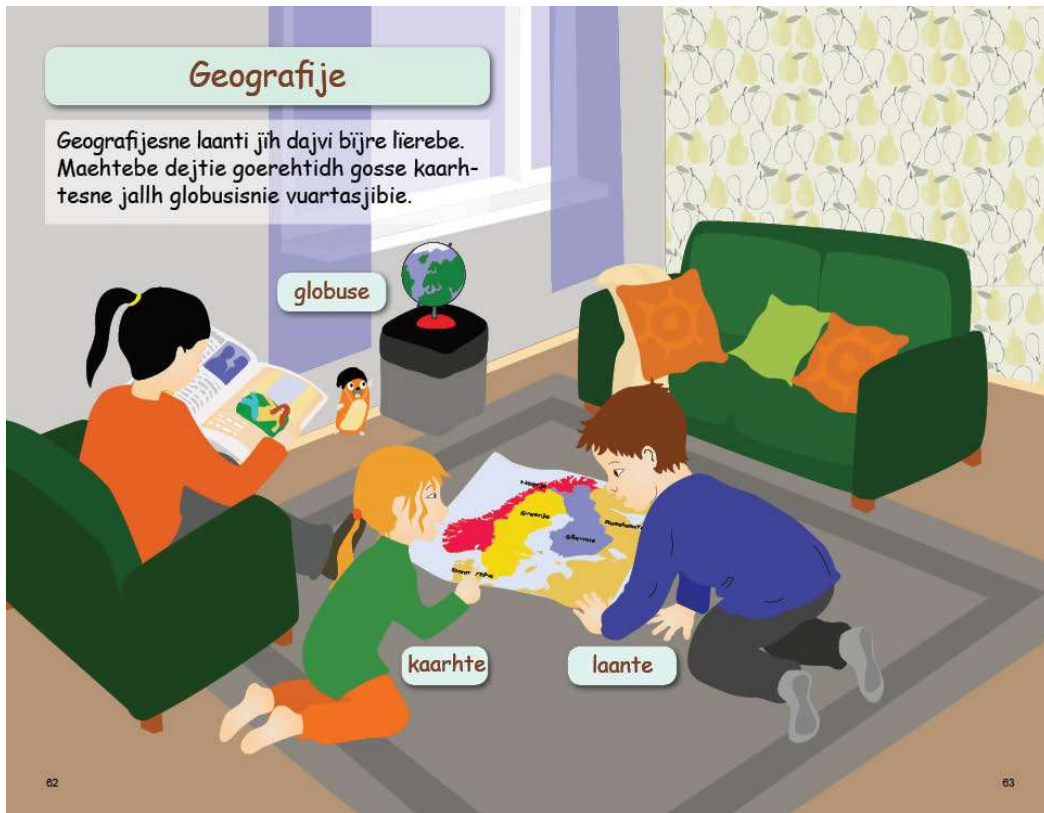
Tjoeje: Mijjen veartene stoorre. Diedtieh Nõörjese, Soemesese jñh Sveerjese veartenekaarhtesne.

Vaestiedasse:

Svaalhtese: <https://undervisningsmetoder.com/samfunnsfag/geografi/>

Teekstegærja, s. 62-63:

Barkoegærjan sæjroeh 62-63:

Geografije

Klaeredh kaarhtem jîh tjælich laanti nommh kaarhtesne.

Nöörje Sveerje Sævmie Russlaante

Magkerh saevgh Nöörje, Sveerje, Sævmie jîh Russlaante utnieh? Guvvedh sievem saeviegasse.

Russlaante

Sævmie

Nöörje

Sveerje

7-2 Saevege

Vaestiedasse:

7-3 Saepmie

Faasiteraeriestimmie:

Nedtesæjroe biëvnesigumie saemien saevenen bijre: <https://snl.no/Sameflagget>

7-4 Laante jîh dajve

Soptsestallemeteemah:

- Gusnie saemieh årroeh?
- Gie saemie?

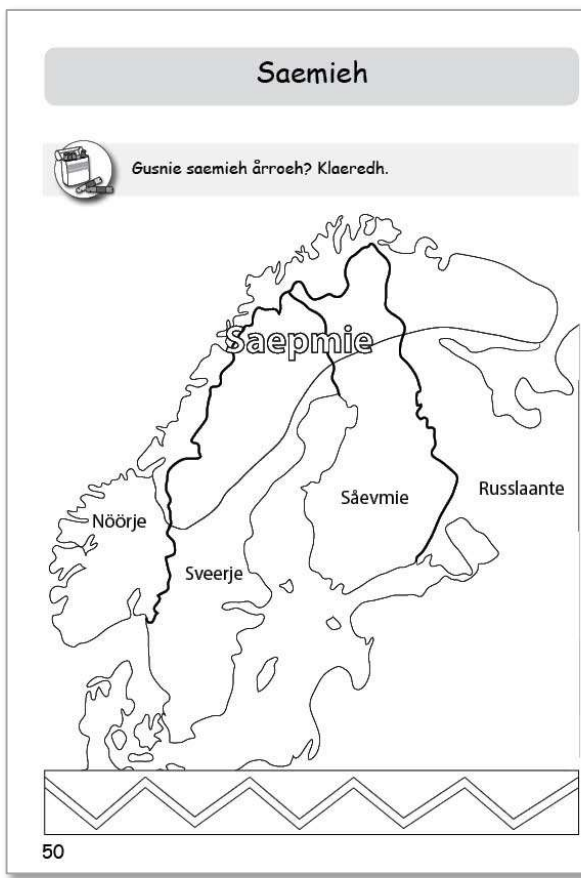
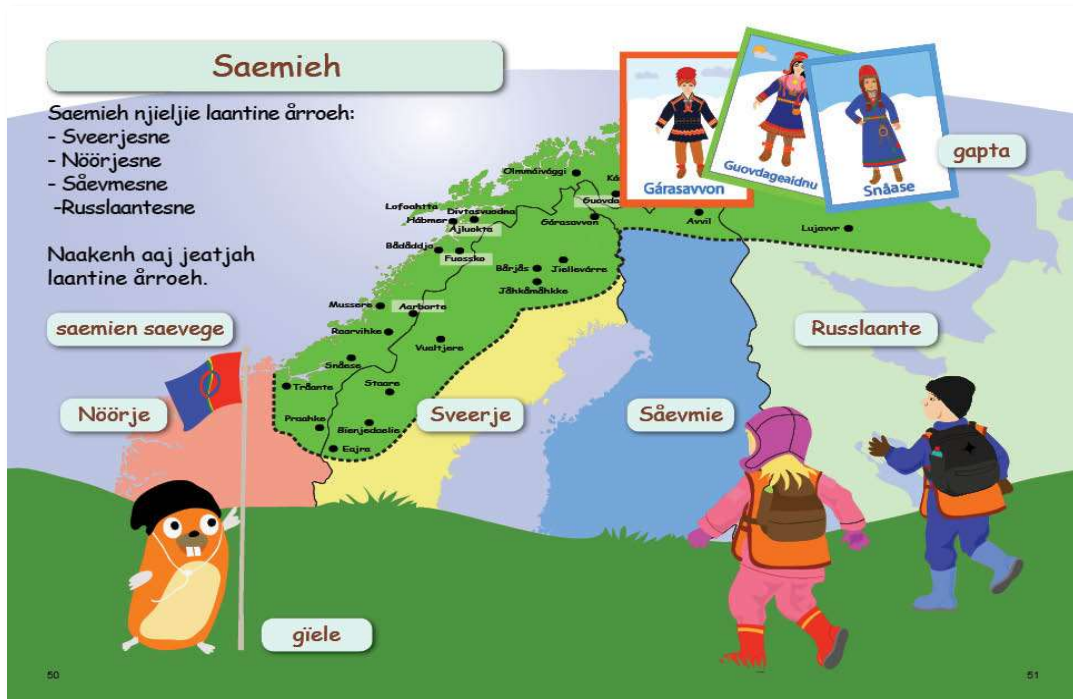
Praktihkeles darjomh:

- Darjode kaarthem mij vuesehte gusnie saemieh årroeh.

Faasiteraeriestimmie:

Teekste- jîh barkoegærja: Saemieh (s. 50 – 51)

Saemieh

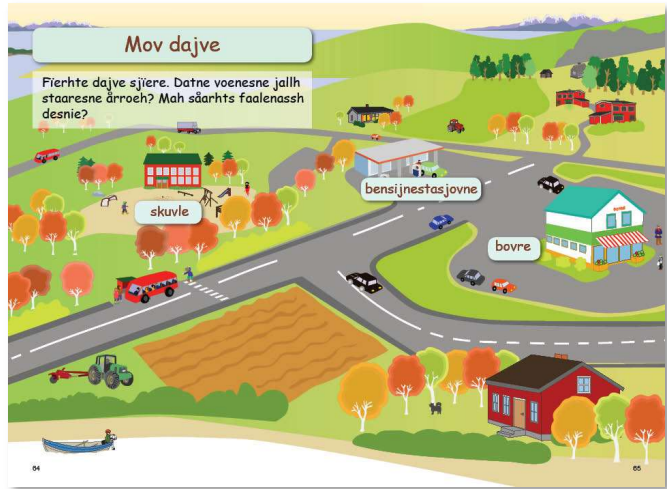
Gúsnie saemieh árröeh? Klaeredh.

Mannasinie saemieh leah saemieh dov mielen mietie?

Teekste- jñh barkoegærja: Mov dajve (s. 64 – 65)

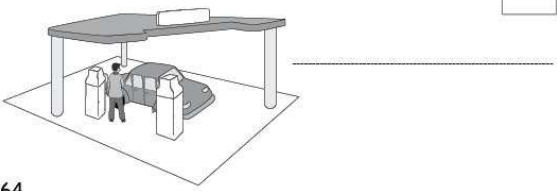
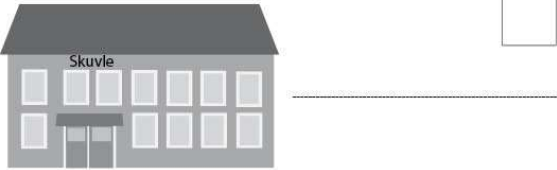
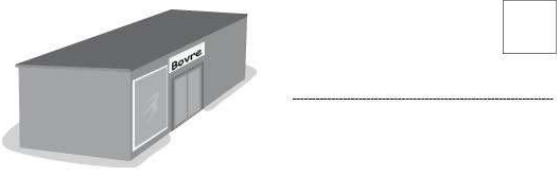
Soptsestallemeteemah:

- Mij sjñere mijjen sijjine jñh laantine?
- Mij jeatjahlaakan jeatjah dajvesne mejnie learohkh Leah åehpies?
- Maam lyjhkh dov hñejmedajvesne?
- Mij saemien gñelide soptsesåvva dov dajvesne?

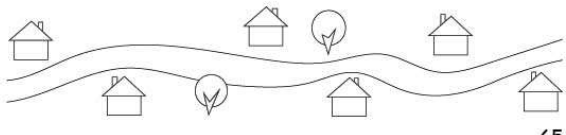
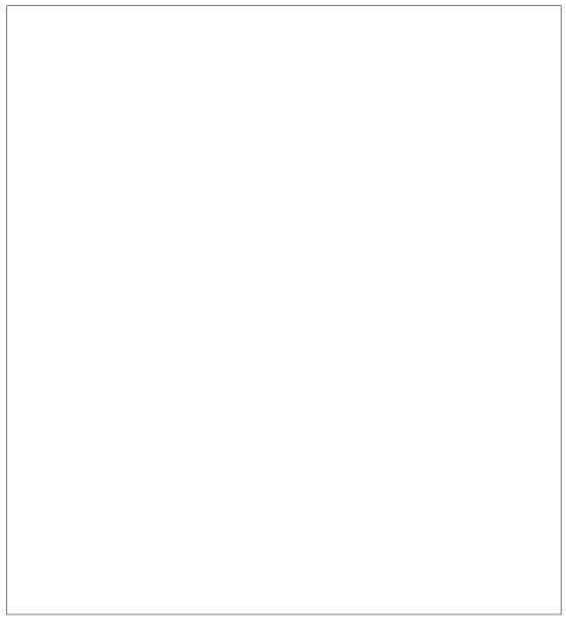
Mijjen dajve

Mij leah guvvine? Tjælieh vaestiedassem sievesne. Mierhkesjñh man gellie dagkerh mah leah dov gætiesijjesne.

64

Mij vielie dov gætiesijjesne?

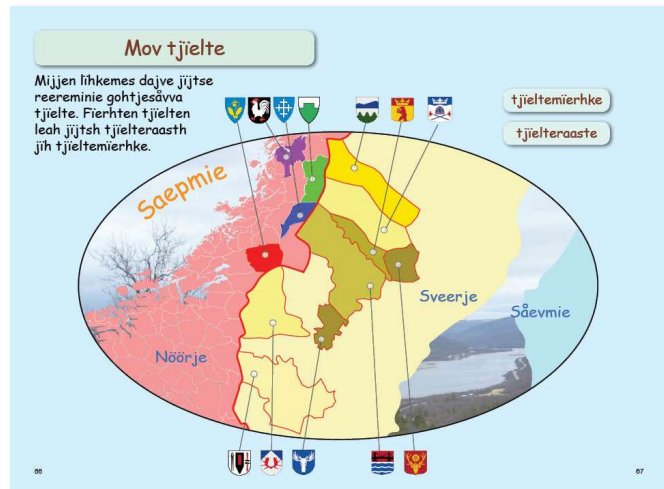

65

Teekste- jñh barkoegærja: Mov tñjelte (s. 66 – 67)

Soptsestallemeteemah:

- Guktie tñjeltent nomme gusnie datne årroeh?
- Guktie dov tñjeltent tñjeltemierhke
- Man gellie almetjh dov tñjeltesne årroeh?
- Gie tñjeltent åejvie jñh gie nænnoestamme raaktan dñhte edtja tñjeltent åejvine årrodh?
- Mij raerieålma jñh guktie dan nomme?
- Guktie dov skuvlen nomme, dov hiejmesijjie, tñjelte, fylhke jñh laantebielie?
- Mij sjëere learohken hiejmesijjine?
- Gie aati bijjeli muana voenges sijjesne?
- Vuartesjh gaatoenommh, geajnoenommh, bovrenommh, maanagierti nommh jñh jeatjah syöhtehke sijjienommh.

Mijjen tñjelte

Gusnie dov tñjeltent tñjeltemierhke? Mierhkesjh. Guktie dov tñjeltent nomme? Viehkieaarhke s. 108

1	2	3	4
5	6	7	8
9	10	11	12

66

Guvvedh jñh klaeredh dov tñjeltemierhkem.

Viehkieasæjroeh: sæjrojne 108 - 109 jaarjelsaemien tñjelti tñjeltemierhkh gaavnh, tñjelti nommigujmie tñjeltemierhki nuelesne

Mov tñjelte s.66

1	2	3	4
Sääsen tñjelte	Væpeten tñjelte	Raarvñken tñjelte	Aarboarten tñjelte
5	6	7	8
Luspien tñjelte	Kraapñken tñjelte	Vuältjeren tñjelte	Sjethien tñjelte
9	10	11	12
Straagmien tñjelte	Straaren tñjelte	Äären tñjelte	Herjedastien tñjelte

108

Praktihkeles darjomh:

Modelle lihkes dajven bijjelen

Dijjeh skaarjam, lijmem jñh klaerie-aarhkh daarpesjidie. Maahta mielhkieburhtjh nuhtjedh. Learohkh jñjtsj jñh mubpiej gætieh darjoeh viehkine kartongh bietskedh jñh mårhtjodh ovmessie klaerine. Darjode bovrh, skuvlem, gærhkoem jnv. Maahta geajnoeh jñh gaatoeh stoerre pæhpierisnie guvviedidh jñh gætide pæhperen nille lijmesjidh.

Væjsehke kaarhth laanteste jñh voenges sijjeste (tjielte) viædtjese gævnjastidh, guktie aelhkieslaakan maahta dejtie vuartasjidh jñh gaajhkesidie vuesiehtidh mij lea gusnie. Learohkh byöroeh aaj kaarhth utnedh gusnie maæhtieh tjæliestidh jñh mïerhkesjidh aath.

Teekste- jñh barkoegærja: Eatneme (s. 68 – 69)

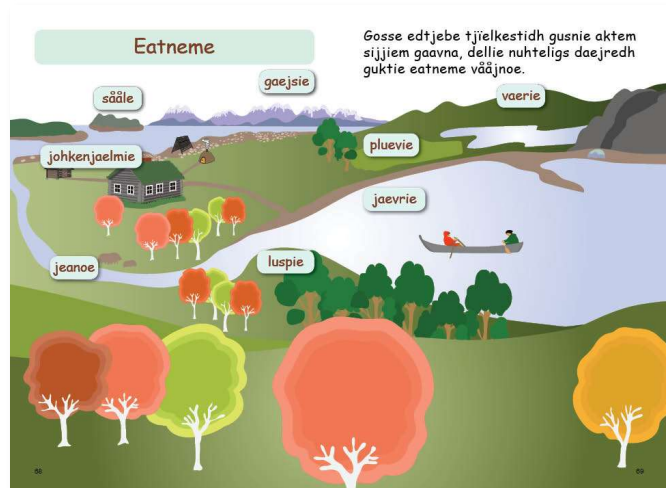
Ulmie: Learohkh edtjeh maæhtedh eatnemehammoeh jñh geografeles nommh tjæelkestidh skuvlen jñh hëjmen lihkebisnie.

Teermh:

- eatneme, vaerie, gaejsie, johkenjaelmie, jeanoë, pluevie

Soptsestallemeteemah:

- mij eatneme, vaerie jñh doedterh, jaevrieh jñh jeanoeh, vuemie jñh luspie
- mah eatnemebaakoeh learohkh maæhtieh sijjen lihkes dajvjiste

Praktihkeles darjomh:

- Minnede tuvresne skuvlen lihkebisnie jñh vuartasjidie mah eatneme-hammoeh mah desnie.
- eatnemem darjodh “staaloe-daajjeste”

Eatneme

Tjæelieh reaktoe baakoem guvvin baalte.

Guvvedh jñh biejh kroessem datne leah dam dorjeme.

Guvvedh tjahkem.

Guvvedh jaevriem.

Guvvedh jeanoem.

Guvvedh sããlem jaevresne.

68
69

7-5 Vierhtiedidh

Tjoeje:

Jijtse barkoem vierhtiedidh.

Daennie sæjrosne edjth ussjedidh maam liereme jih man hijvenlaakan datne liereme.

Mierhkesjh reaktoe vaestidassem.

VIERHTIEDIDH < 1 2 3 4 **5** 6 >

Jijtse barkoem vierhtiedidh

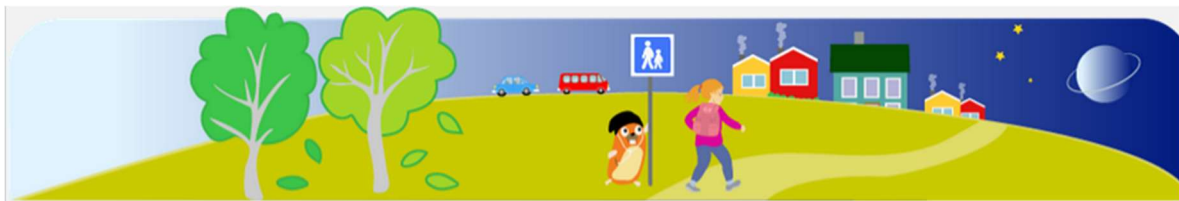
Daennie sæjrosne edjth ussjedidh maam liereme jih man hijvenlaakan datne liereme. Mierhkesjh reaktoe vaestidassem.

		Hijven maahtam	Ånnetje maahtam	Daerpies annje haarjanidh
	1. Manne jijtse laantem veartenekaarhtesne gaavnem.	☐	☐	☐
	2. Manne Nöörjen saevegem damtem.	☐	☐	☐
	3. Manne Soemen saevegem damtem.	☐	☐	☐
	4. Manne Sveerjen saevegem damtem.	☐	☐	☐
	5. Manne daajram gusnie Saepmie.	☐	☐	☐

<
>

7-6 Illedahkh

ILLEDAHKH

< 1 2 3 4 5 **6** >

ILLEDAHKH		REAKTOE VAESTIEDASSH	BÅAJHTODE
VEARTENE	<div style="width: 100%;"><div style="background-color: #00a68a; color: white; text-align: center;">100%</div></div>	0	0/0
SAEVEGE	<div style="width: 0%;"><div style="background-color: #004d40; color: white; text-align: center;">0%</div></div>	0	0/0
SAEPMIE	<div style="width: 0%;"><div style="background-color: #004d40; color: white; text-align: center;">0%</div></div>	0	0/0
LAANTE JÏH DAJVE	<div style="width: 0%;"><div style="background-color: #004d40; color: white; text-align: center;">0%</div></div>	0	0/0
VIERHTIEDIDH	<div style="width: 0%;"><div style="background-color: #004d40; color: white; text-align: center;">0%</div></div>	0	0/0
ÅLLESTH	<div style="width: 20%;"><div style="background-color: #004d40; color: white; text-align: center;">20%</div></div>	0	0/0

8 Domtesh jîh raajah

Ulmieh:

- soptsestalledh domtesi, kråahpen, tjoelen jîh seksualiteeten bîjre jîh guktie maahtha jîjtse jîh mubpiej raasth vuesiehtidh jîh ååktedh
- vienevoeten jîh ektiedimmien bîjre soptsestalledh jîh mij relasjovnde baajnehte
- åehpiedehtedh jîh vuesiehtimmieh vedtedh maanaj reaktide Nöörjesne jîh veartenisnie, jîh maam maanah maehtieh darjodh gosse naaken daejtie reaktide miedtele

Teemah faagi dåaresth

Don dåaresthfaageles teemam tjîrrh almetjehealsoe jîh jieledehaalveme skuvle edtja learohkdie maahtoem vedtedh mij hijven fysiske jîh psykiske healsoem eevtjie. Vihkele learohkh positijve jîjtjeguvviem jîh jearsoes identiteetem evtiedieh.

Teemesne jieledehaalveme learohkh edtjeh lieredh mietimoerem jîh vuestimoerem gîetedidh. Maehdedh åssjaldahkh jîh domtesh gîetedidh lea vihkeles bielie daestie. Teemesne gellie soptsestallehm domtesi bîjre, jîh domtesh leah mij akt iemie jîh daerpies. Vihkele maehdedh domtesh vuesiehtidh jîh domtesh krööhkestidh.

Vihkeles maehtelesvoeth

Teemesne jarngesne utnebe soptsestalledh jîh ussjedadtedh, amma njaalmeldh maehtelesvoeth. Mijjeh goltelibie, toelhkestibie, mielh buektebe jîh gyhtjelassh gihtjebe. Teeman aaj gellie illustrasjovnh jîh learohkh edtjeh aaj lohkememaehtelesvoeth haarjanidh, mah leah viédeldihkie dovne teekstide jîh guvvide.

8-1 Domtesh

DOMTESH

Ulmieh

- soptsestalledh guktie mijjeh joekehts aath mijjen
- tjielkestidh guktie domtesh maehtieh mijjem viehkietidh

Soptstallede ektesne:
Maam maanah demtiedh gosse gaahkoem vueptiestieh?

Vihkele maanaj mentaale evtiedimmien jîh sosijaale maahtoen gaavhtan dah maehtieh dovne jîjtsh jîh mubpiej domtesi bîjre soptsestidh jîh jîjtsh domtesh vuesiehtidh.

8-2 Domtesh viehkietieh

DOMTESH VIEHKIETIEH < 1 2 3 4 5 6 7 8 ... >

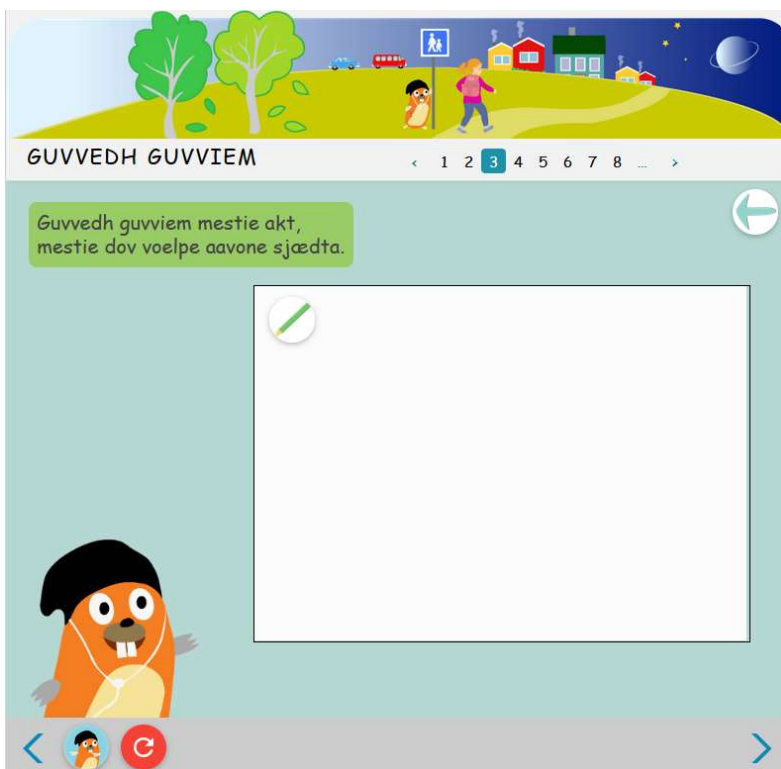
- * Datne domtesidie krâahpesne damth.
- * Domtesh soptsestieh maam datne daarpesjh.
- * Domtesh datnem viehkietieh gosse edtjh eajhnadovvedh jallh maam joem veeljedh.

Soptsestidie ektesne:
Maam dijjieh darjode gosse haarmese sjîdtede?
Guktie krâahpesne damth gosse billh?

Vihkele learohkh voerkes sjidtieh jîjtsh domtesi bijre, jîh lîerîeh ektiedimmîem vuejnedh gaskem byjnetje heannadimmîeh jîh reaksjovnh domtesigujmie.

Daate buerebe jîjtjegîehtjedimmîem vadta jîh dam sosijaale sjîehtedimmîem eevtjie.

8-3 Guvvedh guvviem

GUVVEDH GUVVIEM < 1 2 3 4 5 6 7 8 ... >

Guvvedh guvviem mestie akt, mestie dov voelpe aavone sjædta.

8-4 Håjnan jîh haarnese

HÅJNAN JÎH HAARNESE < 1 2 3 4 5 6 7 8 ... >

Tjælieh jallh baantedh dov vaestiedassem.

- ▶ 1. Mannasinie håjnan sjîdth?

- ▶ 2. Mannasinie haarnese sjîdth?

- ▶ 3. Maam maahatah darjodh gosse Leah skabroeh jallh håjnan?

<   >

8-5 Soptsestalleme

SOPTSESTALLEME < 1 2 3 4 5 6 7 8 ... >

Soptsestalleden gôöktesi gôöktesi.

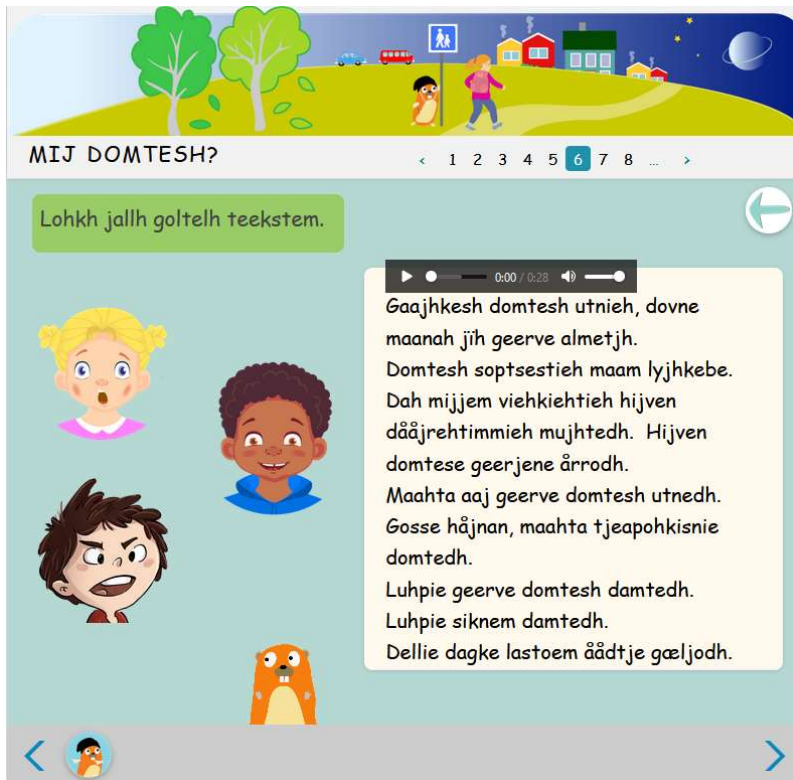
- ▶ Man åvteste hijven domtेश åadtjoeh?

- ▶ Man åvteste geerve domtेश åadtjoeh?

- ▶ Mij hijven darjodh jis geerve domtेश åadtjoeh?

<   >

8-6 Mij domtesh?

Domtesh Leah vihkele. Learohkh åadtjoeh domtesi bîjre soptsestidh. Mejnîe tsiehkine haarmese jallh geerjene sîjdtieh? Learohkh åadtjoeh ussedadtedh guktie joekets domtesh haalvoeh. Ij Leah daerpies domtesh giêhtjedidh, men learohkh maehsieh lieredh giêhtjedidh guktie dâemiedieh, ovmesse domtesi gaavhtan. Learohkh åadtjoeh dovne domtesi bîjre jîh joekets strategiji bîjre soptsestalledh guktie maehsieh hijven jîh geerve domtesh haalvedh.

MIJ DOMTESH?

Lohkh jallh goltelh teekstem.

Gaajhkesh domtesh utnieh, dovne maanah jîh geerve almetjh.
 Domtesh soptsestieh maam lyhkebe.
 Dah mijjem viehkiehtieh hijven dâåjrehtimmieh mujhtedh. Hijven domtese geerjene årrodh.
 Maahata aaj geerve domtesh utnedh.
 Gosse hâjnan, maahata tjeapohkisnie domtedh.
 Luhpie geerve domtesh damtedh.
 Luhpie siknem damtedh.
 Dellie dagke lastoem åådtje gæljodh.

Soptsestallemeteemah:

- Domtesh vihkele? Mannasinie?
- Mejnîe tsiehkine haarmese jallh geerjene sîjdtie?
- Maam strategijide utnebe hijven jîh geerve domtesh dâastoehidh?

8-7 Suvries jallh sieties?

SUVRIES JALLH SIETIES? < 1 2 3 4 5 6 7 8 ... >

Sirrie mahta suvries jallh sieties årrodh. Naemhtie aaj mannine. Muvhten aejkien suvries, jih muvhten aejkien geerjene. Tjööngkhk murjide. Rijth doh suvries sirrieh voessen sïjse suvries ååredæjjine. Rijth doh sieties sirrieh voessen sïjse mejjesne sirrine.

< 🔑 🔄 >

Vaestiedassh:

SUVRIES JALLH SIETIES? < 1 2 3 4 5 6 7 8 ... >

Sirrie mahta suvries jallh sieties årrodh. Naemhtie aaj mannine. Muvhten aejkien suvries, jih muvhten aejkien geerjene. Tjööngkhk murjide. Rijth doh suvries sirrieh voessen sïjse suvries ååredæjjine. Rijth doh sieties sirrieh voessen sïjse mejjesne sirrine.

< 🔑 🔄 >

8-8 Jienebh domtेश

JIENEBH DOMTेश < 1 2 3 4 5 6 7 **8** ... >

Nuhtjh kartongem jîh darjoeh gievlîem gusnie daah 12 baakoeh tjaalah. Rijth plæjjohkem gaskoeh gievlîem. Jârreh jârrehtsem jîh mijmedh domtesem mij eevre bijjemes vâjnoe gosse jârrehtse tjödjtjeste.

Spin

VISSJIES	?	MADTJELE	?
BÄRROHKS	?	AAVONE	?
HÄJNAN	?	LÄHKOES	?
OVROVNE	?	VEARIJES	?
STRÄARKAN	?	SEKNIES	?
LUJJIES	?	SKABROEH	?

8-9 Mij domtesidie?

MIJ DOMTESIDIE? < ... 4 5 6 7 8 **9** 10 11 >

Biejh reaktioe domtesem maanide.

			VISSJIES
			AAVONE
			NAHKEREN
			SKAAMESKE
			GEAREHKE

Vaestiedassh:

GEAREHKE AAVONE SKAAMESKE

NAHKEREN VISSJIES

8-10 Tjearodh

TJEARODH

< ... 4 5 6 7 8 9 10 11 >

Sâemies æjkien tjearobe. Datne naan æjkien dan geerjene orreme guktie tjoerih tjeaodh? Mij dellie heannedi? Mannasinie tjoerebe muhvten æjkien tjeaodh?

8-11 OrrejH!

HEAITTE!

< ... 4 5 6 7 8 9 10 11 >

Guldal maid máná guovttos hupmaba.

Skuvllas muhtun hoigá ja dearpá mu.

Don fertet dadjat "HEAITTE!" Dat lea du rumaš. Du ii oaččo hoigat iige dearpat.

Learohke 1:

Skuvlesne naakenh mah mannem nehkiehtieh jîh tsaepmieh.

Learohke 2:

Tjoerh jiehtedh "ORREJH!" Dov kråahpe. Dah eah luhiem utnieh datnem nehkiehtidh jallh tsaepmedh.

Darjomh

1. Darjoeh pæhpereleahpah gusnie domtesh tjaalah: geerjene, hâjnan, skabroeh, ierielimmesne, plievvies, garmere, gearehke ...

Learohkh dâehkine berkieh golme jallh njieljie learohkigujmie.

Akte learohke pæhpereleahpam vaalta jih domtesem dorjehte. Doh jeatjebh moenedieh.

Learohkh maehtieh aaj domtesem guvviedidh. Jallh lohkehtæjja maahta dorjehtidh jih learohkh moenedieh.

2. Dâehkieguvvie

Learohkh edtjeh dâehkieguvviem jîtsistie vaeltedh. Lohkehtæjja jeahta magkeres domtesem dah edtjeh vuesiehtidh: geerjene, hâjnan, haarmesne, garmere, plievvies, skabroeh, gearehke, lolleske ...

Lohkehtæjja guvvieh vaalta. Mænngan gaajhkesh guvvide saht mennie öörnegisnie vuartasjeh, jih learohkh edtjeh jiehtedh mij domtesidie mij vâajnoes. Maahta guvvide klaassetjiehtjelasse gævnjodh.

8-12 Vierhtiedidh

Tjoeje:

Jijtse barkoem vierhtiedidh.

Daennie sæjrosne edjth ussjedidh maam liereme jih man hijvenlaakan datne liereme.

Mierhkesjh reaktoe vaestidassem.

VIERHTIEDIDH < ... 5 6 7 8 9 10 11 **12** >

Jijtse barkoem vierhtiedidh

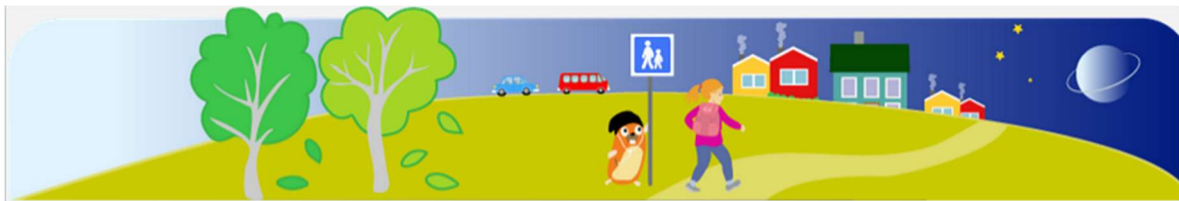
Daennie sæjrosne edjth ussjedidh maam liereme jih man hijvenlaakan datne liereme. Mierhkesjh reaktoe vaestidassem.

		Hijven mahtam	Annetje mahtam	Daerpies annje haarjanidh
	1. Daajram guktie domtेश maehtieh mijjem viehkiehtidh.	☒	☐	☐
	2. Daajram guktie domtoe gosse haarmesne.	☐	☐	☐
	3. Daajram guktie domtoe gosse leam aavone.	☐	☐	☐
	4. Daajram maam mahtam darjodh gosse hâjnan.	☐	☐	☐
	5. Daajram mannasnie muvhten aejkien tyjore.	☐	☐	☐

< >

8-13 Illedahkh

ILLEDAHKH

< ... 6 7 8 9 10 11 12 **13** >

ILLEDAHKH		REAKTOE VAESTIEDASSH	BĀAJHTODE
DOMTESH	100%	0	0/0
DOMTESH VIEHKIEHTIEH	0%	0	0/0
GUVVEDH GUVVIEM	0%	0	0/0
HĀJNAN JĪH HAARNESE	0%	0	0/0
SOPTSESTALLEME	0%	0	0/0
MIJ DOMTESH?	0%	0	0/0
SUVRIES JALLH SIETIES?	0%	0	0/0
JIENEBH DOMTESH	100%	0	0/0
MIJ DOMTESIDIE?	0%	0	0/0
TJEARODH	0%	0	0/0
ORREJHI	0%	0	0/0
VIERHTIEDIDH	0%	0	0/0
ĀLLESTH	17%	0	0/0

9. Muv kråahpe

Svaalhtese: <https://www.mauthor.com/present/5037301594193920>

Ulmie:

- soptsestalledh domtesi, kråahpen, tjoelen jih seksualiteeten bijre jih guktie mahta jïjtse jih mubpiej raasth vuesiehtidh jih ååktedh

Dåaresthfaageles teemah – Almetjehealsole jih jieledehaalveme:

Learohkh edtjeh voerkes sjïdtedh jïjtsh identiteeten jih evtiedimmien bijre sïjjen identiteeteste. Faage learohkem viehkehte hijven veeljemh vaeltedh seksualiteeten, persovneles beetnehåtnoen, ruvsevierhtiej, ålkoestimmien jih digitaale ektiedahkoen bijre. Learohkh edtjeh voerkesvoetem evtiedidh seksuelle daaresjimmiej bijre, jih edtjeh daejredh dej lea krïevenasse digitaale persovnevaarjelæmman.

9-1 Gaajhkesi lea kråahpe

Soptsestallemeteemah:

- Misse kråahpem nuhtjebe?

Voerkelh learoehkïdie kråahpe lyjhkoe gosse dam nuhtjebe. Dellie kråahpe veaksehke sjædta jih mijjïeh kråahpem skreejrehtibie orre aath lieredh.

9-2 Misse krâahpem nuhtjebe?

Misse krâahpem nuhtjebe?

Lohkh jallh goltelh teekstem.

Misse krâahpem nuhtjebe.

Muvhth lyjhkoeh laavlodh.
 Muvhth lyjhkoeh stââkedidh.
 Muvhth lyjhkoeh juelkietjengkerem tjiëktjedh.
 Muvhth lyjhkoeh goetsedh.
 Muvhth lyjhkoeh hajkedh.
 Krâahpe lyjhkoe mijjeh dam nuhtjebe.

Darjome:

Heaptoelaajroem klaassetjiehtjelisnie darjodh, gusnie mij akt man bijjelen jih nualan learokkh edtjeh goetsedh jih dan bijre vaedtsedh. Darjoeh pæhpereleahpah dejtie joekehts sijjide, gusnie maahta tjåadtjodh:

- juelkie (dellie learokkh tjuerieh aaten bijjelen goetsedh)
- giëte (learokkh tjuerieh aktem giëtem aaten bijjelen biëjedh jih dan bijre vaedtsedh)
- gaalloe (learokkh tjuerieh aatem gaallojne doehtedidh, jih dan mænngan dan nualan goegkerdidh)

9-3 Buektehth?

Buektehth?

Pryövth mejtie buëktehth dæjtie aatide darjodh.
 Diedtieh jaavoe jallh ijje.

▶ Mahtam mænngese njulhtjedh.	☐ jaavoe	☐ ijje
▶ Mahtam bieljiem æelkien vööste biëjedh.	☐ jaavoe	☐ ijje
▶ Mahtam mov gernjerem mov njoektjeminie doehtedidh.	☐ jaavoe	☐ ijje
▶ Mahtam mov bieljeh svihtjedh.	☐ jaavoe	☐ ijje
▶ Mahtam reegkesligke simmedh.	☐ jaavoe	☐ ijje
▶ Mahtam njehpiëdidh jih voejngehtidh seamma tijjen.	☐ jaavoe	☐ ijje
▶ Mahtam goetsedh.	☐ jaavoe	☐ ijje
▶ Mahtam tjiëhtjerem svihtjedh guktie doh jeatjah tjiëhtjerh eah svihtjh.	☐ jaavoe	☐ ijje

Darjome:

Gaajhkesh maam akt veeljeh maam jÿjtjh maëhtieh, jih maam pryövoeh dejtie jeatjabidie liërehtidh.

9-4 Maam kråahpine darjobe?

MAAM KRÅAHPINE DARJOBE? < 1 2 3 4 5 6 7 ... >

Tjælieh jallh baantedh dov vaestiedassem.

- ▶ 1. Maam mæhtebe kråahpine darjodh?

- ▶ 2. Mannasinie hijven kråahpem nuhtjedh?

- ▶ 3. Misse datne lyjhkh kråahpem nuhtjedh?

Navigation icons: back, home, search, refresh, forward, and a character icon.

Faasiteraeriestimmie:

1. Mæhtebe goetsedh, laavlodh, njulhtjedh, vaarredh, aktene juelkesne njulhtjedh ...

2. Kråahpe veaksahkåbpoe sjædta jih mijjeh orre aath lierebe.

3. Laavlodh, goetsedh, juelkietjengkerem tjiektjedh ...

9-5 Gie muana mov kråahpen bijjelen?

Gie muana mov kråahpen bijjelen? < 1 2 3 4 5 6 7 8 ... >

Soptsestallede guvvej bîjre.

Olmie
 - daejredh fiereguhte jîjtse
 kråahpen bijjelen muana jih mahta
 nyôjhkedh jis naan jeatebh maam
 akt darjoeh maam satne ij sîjhth

Aellieh!

Navigation icons: back, home, search, refresh, forward, and a character icon.

Duekie: Learohkh byöroeh lieredh sijjeh jîjtsh kråahpen bijjelen muenieh. Joekehts almetjh joekehts aath jååhkesjeh, jîh learohkh tjuerieh lieredh sinsitnien raasth jååhkesjidh. Ij Leah luhpie tsaepmedh. Ij Leah luhpie tsiptsedh jallh mubpiem nehkiehtidh.

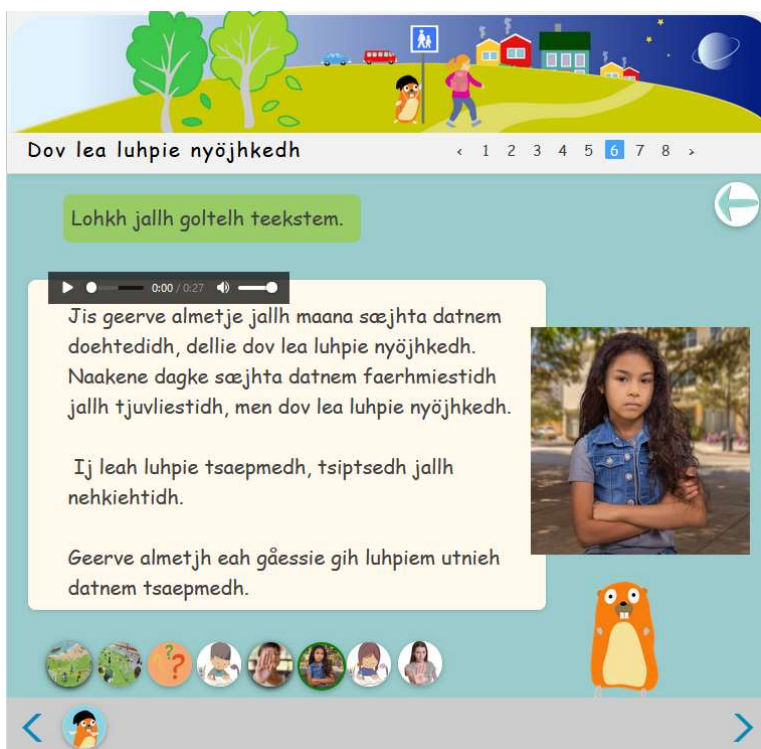
Soptsestallemeteemah:

- maam datne jååhkesjh jeatjebh darjoeh?

- giëse luhpiem vadta maam darjodh?

- Maam ih luhpehth jeatjebh darjoeh?

9-6 Dov lea luhpie nyöjhkedh

Dov lea luhpie nyöjhkedh < 1 2 3 4 5 6 7 8 >

Lohkh jallh goltelh teekstem.

Jis geerve almetje jallh maana sæjhta datnem doehtedidh, dellie dov lea luhpie nyöjhkedh. Naakene dagke sæjhta datnem faerhmiestidh jallh tjuvliestidh, men dov lea luhpie nyöjhkedh.

Ij leah luhpie tsaepmedh, tsiptsedh jallh nehkiehtidh.

Geerve almetjh eah gæssie gih luhpiem utnieh datnem tsaepmedh.

Soptsestallemeteemah:

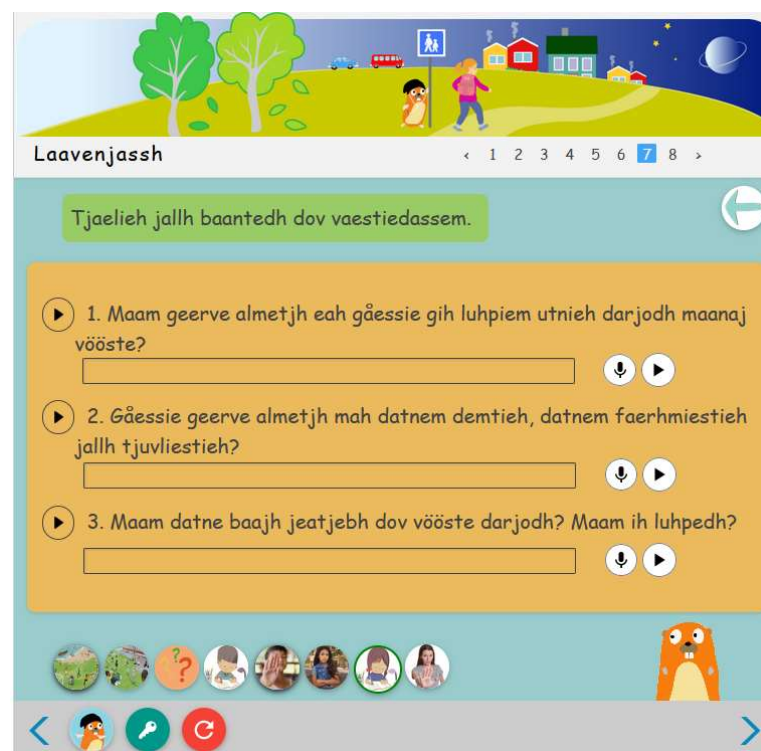
- Maam geerve almetje ij gæssie gih luhpiem utnieh maanan vöoste darjodh?

Soptsestallemeteemah

dæhkine 2-3 learohkigujmie:

- gæssie jih guktie tuhtjh öörnegisnie mubpiem faerhmiestidh jih doehtedidh?
- learohkh lyjhkoeh mubpieh faerhmiestidh jih doehtedidh, jallh jeatjebh dam seammalaakan darjoeh dutnjen?
- Giejnie dam darjoeh?
- Dam lyjhkoeh?
- Mah mij akt maam eah lyjhkh?

9-7 Laavenjassh

Laavenjassh < 1 2 3 4 5 6 7 8 >

Tjaelieh jallh baantedh dov vaestiedassem.

1. Maam geerve almetjh eah gæssie gih luhpiem utnieh darjodh maanaj vöoste?

2. Gæssie geerve almetjh mah datnem demtieh, datnem faerhmiestieh jallh tjuvliestieh?

3. Maam datne baajh jeatjebh dov vöoste darjodh? Maam ih luhpedh?

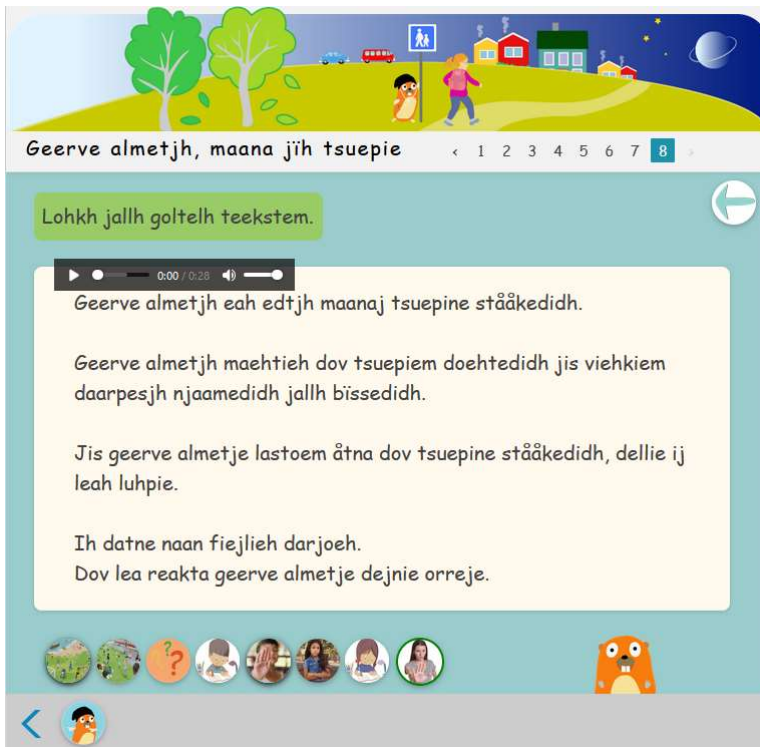
Faasiteraeriestimmie:

1. Geerve almetjh ij gæssie gih luhpiem utnieh maanah tsaepmedh.
2. Dellie luhpedem.
3. Mov gïetem steeredh. Mannem faerhmiestidh jih doehtedidh.

Laavlome:

Goltelh Dinan laavloemasse, “Sterk og rå”, mij lij meatan Grand Prix Junior-gaachtjemisnie 2017. Dijjieh dam gaavnede NRK Super-kanaalesne.

9-8 Geerve almetjh, maana jih tsuepie

Geerve almetjh, maana jih tsuepie < 1 2 3 4 5 6 7 8 >

Lohkh jallh goltelh teekstem.

0:00 / 0:28

Geerve almetjh eah edtjh maanaj tsuepine stååkedidh.

Geerve almetjh mæhtieh dov tsuepiem dohtedidh jis viehkiem daarpesjh njaamedidh jallh bîssedidh.

Jis geerve almetje lastoem åtna dov tsuepine stååkedidh, dellie ij Leah luhpie.

Ih datne naan fiejlieh darjoeh.
Dov lea reakta geerve almetje dejnie orreje.

Digitaale vierhtieh

- www.jegvet.no

- NRK Super jih Redd Barna animasjovnh “Allieh miedtieh mov vøøste”:

<https://www.reddbarna.no/skole-og-barnehage/produkt/kroppen-min-eier-jeg/>

(åarjel-, julev- jih noerhtesaemien gielesne)

- NRK Super jih Redd Barna animasjovne jih lieremevierhtie fysiske vædtsoehvoeten bijre hiejesne:

<https://www.reddbarna.no/skole-og-barnehage/produkt/undervisningsopplegg-om-fysisk-vold-1-4/> (åarjel-, julev- jih noerhtesaemien gielesne)

- Raerieh eejhtegidie kråahpen, raasti jih daaresjimmiej bijre

<https://www.reddbarna.no/skole-og-barnehage/produkt/foreldretips-om-kropp-grenser-og-overgrep/>

- Ööhpehtimmiedirektoaraaten nedtesæjroe persovnevaarjelimmien, nedtevihten jih digitaale vuarjasjimmiefaamoen bijre <http://dubestemmer.no>

- Redd Barnan kampanje juktie vædtsoehvoetem jih seksuelle daaresjimmieh maanaj vøøste nâhkehtidh <https://tegn.tv/video/redd-barna-jegerher/>

9-9 Vierhtiedidh

Tjoeje:

Jijtse barkoem vierhtiedidh.

Daennie sæjrosne edjth ussjedidh maam liereme jih man hijvenlaakan datne liereme.

Mïerhkesjh reaktoe vaestidassem.

VIERHTIEDIDH < ... 4 5 6 7 8 **9** 10 >

Jijtse barkoem vierhtiedidh

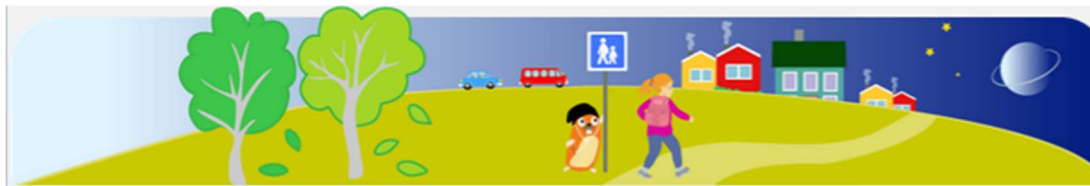
Daennie sæjrosne edtjh ussjedidh maam liereme jih man hijvenlaakan datne liereme. Mïerhkesjh reaktoe vaestidassem.

		 Hijven mahtam	 Ånnetje mahtam	 Daerpies annje haarjanidh
 1. Daajram manne jïjtje mov kråahpen bijjelen moenem.		☐	☐	☐
 2. Daajram manne mahtam jeatjebh nyöjhkedh maam akt mov vööste darjodh, maam im sïjth.		☐	☐	☐
 3. Daajram ij Leah luhpie tsaepmedh		☐	☐	☐
 4. Daajram jeatjebh eah luhpiem utnieh guvviem manneste vaeltedh jis im sïjth.		☐	☐	☐
 5. Daajram geerve almetjh eah luhpiem utnieh mov tsuepine stååkedidh.		☐	☐	☐

< >

9-10 Illedahkh

ILLEDAHKH

< ... 4 5 6 7 8 9 10 >

ILLEDAHKH 		REAKTŌE VAESTIEDASSH 	BĀAJHTODE
GAAJHKESI LEA KRĀĀHPE	100%	0	0/0
MĪSSE KRĀĀHPĒM NUHTJEBE?	0%	0	0/0
BUEKTEHTH?	0%	0	0/0
MAAM KRĀĀHPĪNE DARJOBE?	100%	0	0/0
GIĒ MUANA MOV KRĀĀHPĒN BIJJĒLEN?	0%	0	0/0
DOV LEA LUHPĪE NYŌJHKĒDH	0%	0	0/0
LAAVENJASSH	100%	0	0/0
GEERVE ALMETJH, MAANA JĪH TSUEPIE	0%	0	0/0
VIERHTIEDIDH	0%	0	0/0
ĀLLESTH 	33%	0	0/0

10 Jeatjah teemah teekstegærjesne

Teekste- jîh barkoegærja: Jâvlh (s. 38 – 39)

Soptestallemeteemah:

- Adveentetijje lea vuertemetijje
Maam vuertieminie dellie?
- Guktie jâvlide ryøjredibie mijjen skuvlesne?

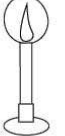

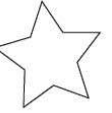

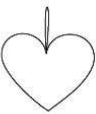
Faakta jâvlemoeren bîjre: Jieleiden

moere Edenen haakanisnie jîh Jeesuse goh kruana moere ihkuven aajkan.

Jâvle

Adveentetijje - vuertemetijje

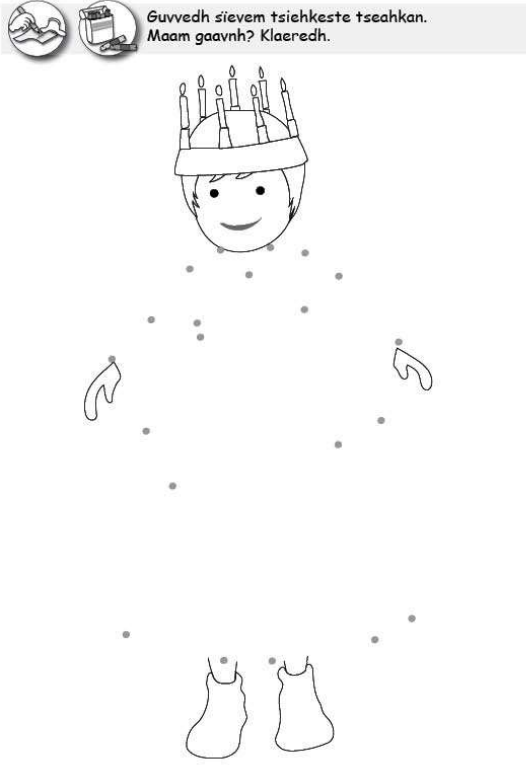
Klaeredh aath mestie jâvle-aajmoem åadtjobe.

Lahkoe jâvlh!

38

Guvvedh sievem tsiehkeste tseahkan.
Maam gaavnh? Klaeredh.

39

Jâvlemoerejuelkie: Jâvlemoerem tjåadtjan hööltie, vâájnoe goh kroesse juktie kroessen plieresne årrodh.

Naestie: Betlehem-naestie geajnoem dejtie golme viesjies ålmide Jesusen gâajkoe vuesiehti

Teekste- jïh barkoegærja:Jávle ávtesne (s. 40 – 41)

Ulmie:

- goerehtidh jïh áehpiedehtedh guktie almetjï veasoejin akten jallh göökti boelvi mænngan

Soptsestallemeteemah:

- Guktie jávle lij dejpeli?
- Magkeres beapmoem dellie byöpmedi?

Praktihkeles darjomh:

- Damth aktem báarasábpoe almetjem mij mahta soptsestidh guktie jávle lij dejpeli jallh gosse satne lij onne
- Soptsesth jávlesoptsesem, v. Snjeeararaajroen bíjre, jallh Durkkihanvárrin bíjre (Gaaltije: J. Qvigstad jïh Odd Mathis Hætta: [Reinflokken som ble til stein – et opphavssagn om Durkkihanvárri og Sárásuolu](#), Kautokeino historielag, Kulturminneåret 1997)

Jávle dejpeli

Guvvedh guvviem mij soptsesasse sjeahta maam lohkehtæjja dutrijjen lohki.

Tjïdtjïe, aehtjïe jïh maanah jávlegærhkosne minnieh. Klaeredh guvviem.

Klaeredh jïh tjaelieh kreeki nommh guvvesne.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____

svaale snjeara áeruve tjetskie ráate siejpe riepïe gierhkie

Ávtelen kristelesvoete Saapman bööti, almetjï aavoedin biejjie járri: dellie lij áenemes biejjie jïh dan mænngan ahkedh tjuavkadábpoe biejjieh sjïdti.

Teekste- jîh barkoegærja: Jåvle daan baelien (s. 42 – 43)

Soptsestallemeteemah:

- Maam byöpmedibie jîh darjobe jåvle-iehmeden?
- Mij jorkesamme dejpelistie jîh daan raajan?

Praktihkeles darjomh:

- Jåvlefeegremem darjodh
- Jåvlekårhthem darjodh
- bååhkesjîdh

Jåvle daelie

Jeenjesh jåvlem naemhtie aavoedieh daelie.

Klaeredh guvviem.

42

Guktie jåvlide ryøjredibie mijjen skuvlesne? Guvvedh.

43

Teekste- jîh barkoegærja: Orre jaepie (s. 44 – 45)

Soptsestallemeteemah:

- Mah veanhtadimmieh mijen dan orre jaapan?
- Maam sîjtht darjodh dan orre jaepien?
- Gaajhkeh byöroh sæmies ulmieh jîh åssjaldahkh utnedh maam sæjhta darjodh

Praktihkeles darjomh:

- Ryöknede man gellie askh akten jaepien, man gellie våhkoeh jîh man gellie biejjieh
- Darjode 12 slærrah mejtie skovtere jallh vuejemeråantjoe geasa. Fierhten slærran asken nommem beaja

Orre jaepie

Guvvedh sievem tsiehkeste tseahkan. Maam gaavnh?

Buerie orre jaepie!

44

Mah veanhtadimmieh dov dan orre jaapan? Mij heannede aktene jaepesne? Guvvedh.

45

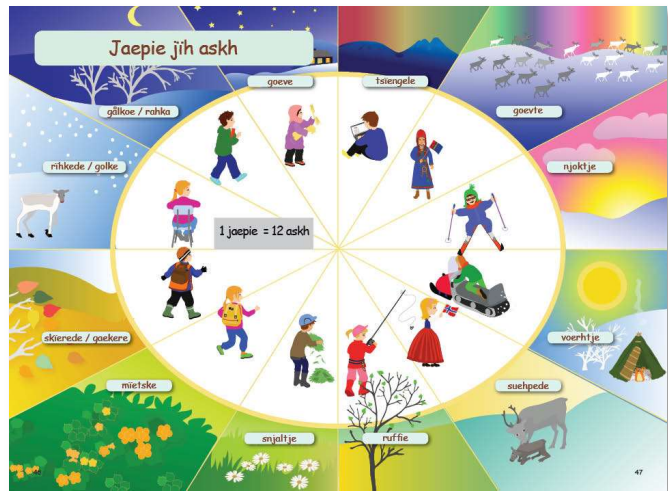
Teekste- jìh barkoegærja: Jaepie jìh askh (s. 46 – 47)

Soptestallemeteemah:

- Man asken datne reakadamme?
- Mij luste darjodh dan asken?

Praktihkeles darjomh:

- Darjode viëdtjeguvviem aktine gievlina gusnie tjaala jìh guvvede maam akt fierhten askese, maam maahta darjodh dejnie ovnessie askine. Tjaelede asken nommem jìh lijmesjidie gievljen sije.

Jaepie jìh askh

12 askh jaepien.

Tjaelieh jallh bietskieh aski nommh bietskeme-aarhkeste. Lijmesjìh kalenderisnie.

Maam askide bööremes lyjhh. Guvvedh maam dellie darjoeh.

Jaepie jìh askh

s.46

Goevte

Voerhtje

Tsiengele

Suehpede

Njoktje

Ruffie

Snjaltje

Mietske

Skiereede

Golke / Rihkede

Goeve

Rahka / Galkoe

93

Bietskeme-aarhke sæjrosne: 93

Teekste- jñh barkoegærja: Jaepieboelkhk (s. 48 – 49)

Soptsestallemeteemah:

- Man gellie jaepieboelkhk Saepmesne?
- Saemien jaepie aalka gñjren, mannasinie?

Teermh:

1. gñjre
2. gñjregiesie
3. giesie (aalka snjaltjen)
4. tjaktjegiesie
5. tjaktje
6. tjaktjedaelvie
7. daelvie
8. gñjredaelvie

Jaepieboelkhk

Mijjen Leah gaektsie jaepieboelkhk.

Bietskieh guvvieh jaepieboelkhkjste jñh lñjmesjh dejtie reaktoe gievelsne.

Maam jaepieboelkhkide bööremes lyjhkh? Guvvedh.

48

Praktihkeles darjomh: Darjode viedtjeplakaatem gusnie dijjieh jaepieboelkhkide tjaelede. Gaskoeh guvvesne dijjieh njoelem böejede maam mahta svihtjedh dan reaktoe jaepieboelkhken vööste.

Bietskeme-aarhke sæjrosne: 95

Jahkeáigodagat

s.48

95

Teekste- jñh barkoegærja: Dejpeli (s. 56 – 57)

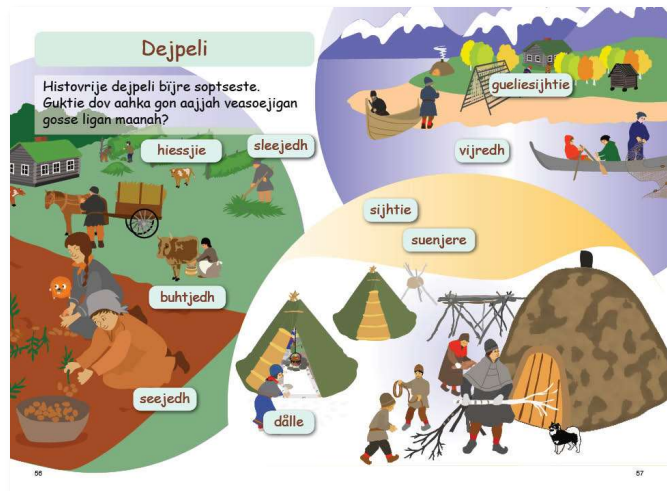
Ulmie:

- goerehtidh jñh åehpiedehtedh guktie almetjñh veasoejin akten jallh göökti boelvi mænngan

Såemies teeksth jñh guvvieh saemien histovrijen bijre nedtesæjrosne aktesne.no. Learohkh voestes klaassesne lyjhkoeh guvvieh jñh daeverh vuartasjidh.

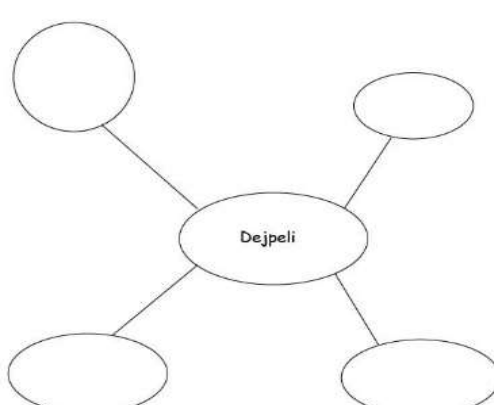
Praktihkeles darjomh:

- Museumem jallh båeriesgåetiem vaaksjodh.
- Båarasåbpoe almetjem skuvlese bööredh juktie soptsestidh.
- Njiejlie aath veeljedh, vuesiehtimmien gaavhtan maam dejpeli byöpmedi, magkeres vaarjoeh utni, gusnie årroeji jñh mejnie barki? Guktie skuvletsiehkie dellie?
- Joekehtsh goerehtidh mearoegaedtien jñh vaerien gaskem
- Voestes klaassesne lea nuekie dan gåhkese bååstede goh dellie gosse aahka gon aajjah ligan smaave jallh gosse maadteraahka goh maadteraajja veasoejigan.
- Darjoeh vuesiehtimmiem /gævnjoeh guvvieh viedtjese jñh goerehtsh joekehtsidie dejpeli jñh daan baelien.
- Guktie maanah stååkedin dejpeli? Darjoeh stååkegaevnieh mah åtnasovvin dejpeli.

Histovrije

Guktie dejpeli veasoejin? Darjoeh åssjaldahkekaarhtem.

Guvvedh sievem dehtie aateste mij daelie åtnasåvva dan aateste mij dejpeli åtnasovvi.

Teekste- jñh barkoegærja: Skuvle jñh stääkegaevnieh dejpeli (s. 60 – 61)

Ulmie:

- goerehtidh jñh äehpiedehtedh guktie almetjh veasoejin akten jallh göökti boelvi mænngan

Soptsestallemeteemah:

- Magkerh stääkegaevnieh limh åtneme jis ibie limh maahteme stääkegaevnieh bovresne åstedh?
- Naaken jñjtje dorjeme jallh naaken fuelhkesne stääkegaevnieh dorjeme?

Praktihkeles darjomh:

- Stääkegaevnieh gierkijste, skaaltjojste, baahhtsegijstie, rijsiebtse (bovtse) jnv. darjodh.

Skuvlh jñh stääkegaevnieh dejpeli

Magkerh stääkegaevnieh gäävnesin dejpeli. Guvvedh sievem guvveste teekstese.

giedtie

bienje

gierkie

tjäervie

soehpenje

rijsiebovtse

Guvvedh giedtiem maam lih sijhteme darjodh rijsiebovtside, jallh guvvedh fievsiem maam lih sijhteme darjodh dov skaaltjoekreekide.

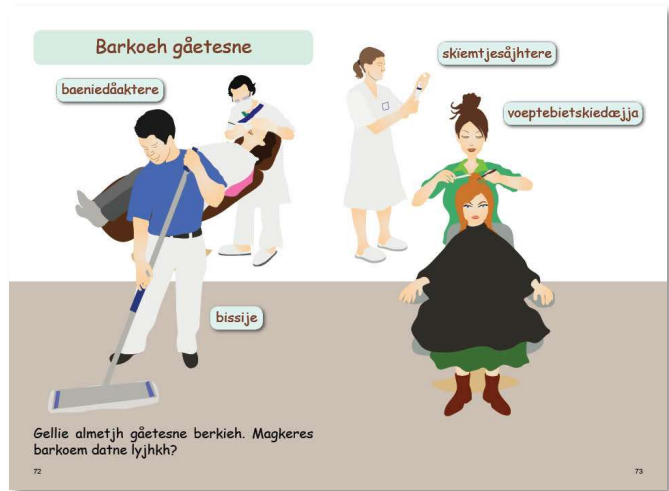
Teekste- jîh barkoegærja: Barkoeh gâetesne (s. 72 – 73)

Soptsestallemeteemah:

- Mejnîe sâarhts barkojne maahta gâetesne barkedh?
- Mah barkoeh gâetien sisnie learohkh tuhtjeh iedtjije vååjnoeh?

Praktihkeles darjomh:

- Learohkh edtjeh våaroen mietie mimadidh magkeres barkoe satne gâetien sisnie dorje. Doh jeatjah moenedieh.

Barkoeh gâetesne

Guvvedh sîevem reaktoe baakose.

bissije voeptebietskiedæjja baeniedåaktere skiemtjesåjhtere

72

Bietskîeh jîh lîjmesjg guvvîeh plaerîjste mah almetjg vuesiehtîeh mah gâetesne berkîeh.

73

Teekste- jîh barkoegærja: Barkoeh ålkone (s. 74 – 75)

Soptsestallemeteemah:

- Mejnîe sâarhts barkojne maahta barkedh ålkone?
- Mah ålkoebarkoeh learohkh tuhtjîeh iedtjîe vâåjnoeh?

Praktihkeles darjomh:

Learohkh edtjîeh vâaroen mietie mimadidh magkeres barkoe dej Leah ålkone. Doh jeatjah moenedieh. Jallh gaajhkesh maehtieh råållam åadtjodh, naaken dagke aajja jîh edtja vuesiehtidh maam aajja ålkone dorje.

Barkoeh ålkone

Tjælieh bokstaavide mah fâåtesieh.

G _ JN _ BA _ IJ _

BÅ _ TS _ EBU _ RI _

GÖ _ LI _ E

Guvvedh jîh klaeredh dov ålkoebarkoeh.